

T.C.
MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI

HAYAT BOYU ÖĞRENME GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
AÇIK ÖĞRETİM DAİRE BAŞKANLIĞI

TARİH 1

YAZAR
Yüksel KAPLAN

ANKARA - 2023

MEB HAYAT BOYU ÖĞRENME GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
YAYINLARI AÇIK ÖĞRETİM OKULLARI

Dil Uzmanı
Bülent Kenan ERKAN

Görsel Tasarım Uzmanı
Ahmet Rasim KARS

Grafik Tasarım Uzmanı
Halil Oktay ÜVER

Copyright © MEB
Her hakkı saklıdır. Millî Eğitim Bakanlığına aittir. Tümü ya da bölümleri izin alınmadan hiçbir şekilde çoğaltılamaz, basılamaz ve dağıtılamaz.

İSTİKLÂL MARŞI

Korkma, sönmez bu şafaklarda yüzen al sancak;
Sönmeden yurdumun üstünde tüten en son ocak.
O benim milletimin yıldızıdır, parlayacak;
O benimdir, o benim milletimindir ancak.

Çatma, kurban olayım, çehreni ey nazlı hilâl!
Kahraman ırkıma bir gül! Ne bu şiddet, bu celâl?
Sana olmaz dökülen kanlarımız sonra helâl.
Hakkıdır Hakk'a tapan milletimin istiklâl.

Ben ezelden beridir hür yaşadım, hür yaşarım.
Hangi çılgın bana zincir vuracakmış? Şaşarım!
Kükremiş sel gibiyim, bendimi çiğner, aşarım.
Yırtarım dağları, enginlere sığmam, taşarım.

Garbın âfâkını sarmışsa çelik zırhlı duvar,
Benim iman dolu göğsüm gibi serhaddim var.
Ulusun, korkma! Nasıl böyle bir imanı boğar,
Medeniyet dediğin tek dişi kalmış canavar?

Arkadaş, yurduma alçakları uğratma sakın;
Siper et gövdeni, dursun bu hayâsızca akın.
Doğacaktır sana va'dettiği günler Hakk'ın;
Kim bilir, belki yarın, belki yarından da yakın

Bastığın yerleri toprak diyerek geçme, tanı:
Düşün altındaki binlerce kefensiz yatanı.
Sen şehit oğlusun, incitme, yazıktır, atanı:
Verme, dünyaları alsan da bu cennet vatanı.

Kim bu cennet vatanın uğruna olmaz ki feda?
Şüheda fışkıracak toprağı sıksan, şüheda!
Cânı, cânânı, bütün varımı alsın da Huda,
Etmesin tek vatanımdan beni dünyada cüda.

Ruhumun senden İlahî, şudur ancak emeli:
Değmesin mabedimin göğsüne nâmahrem eli.
Bu ezanlar -ki şehadetleri dinin temeli-
Ebedî yurdumun üstünde benim inlemeli.

O zaman vecd ile bin secde eder -varsa- taşım,
Her cerîhamdan İlahî, boşanıp kanlı yaşım,
Fışkırır ruh-ı mücerret gibi yerden na'şım;
O zaman yükselerek arşa değer belki başım.

Dalgalan sen de şafaklar gibi ey şanlı hilâl!
Olsun artık dökülen kanlarımın hepsi helâl.
Ebediyyen sana yok, ırkıma yok izmihlâl;
Hakkıdır hür yaşamış bayrağımın hürriyyet;
Hakkıdır Hakk'a tapan milletimin istiklâl!

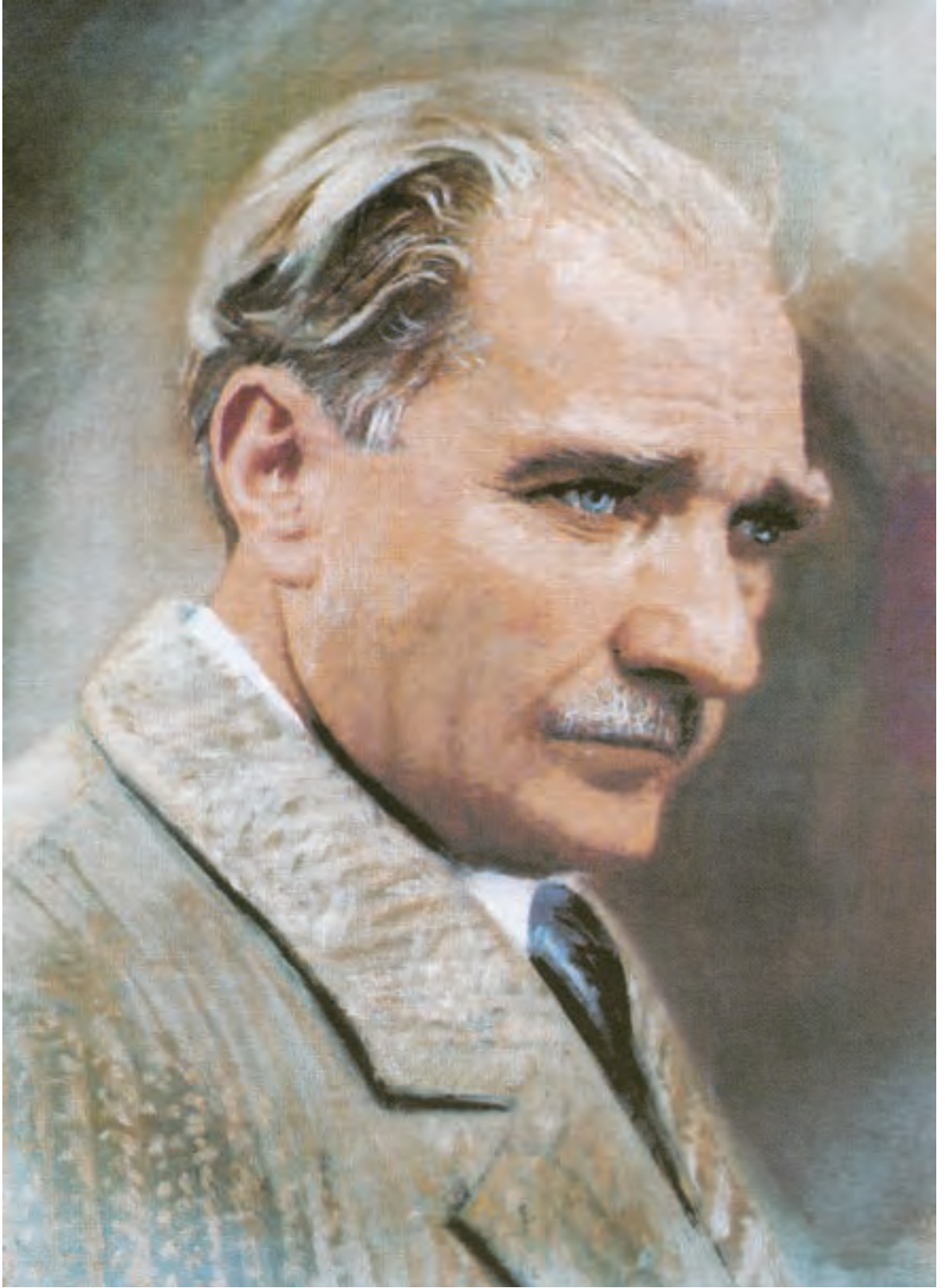
GENÇLİĞE HİTABE

Ey Türk gençliği! Birinci vazifen, Türk istiklâlini, Türk Cumhuriyetini, ilelebet muhafaza ve müdafaa etmektir.

Mevcudiyetinin ve istikbalinin yegâne temeli budur. Bu temel, senin en kıymetli hazinendir. İstikbalde dahi, seni bu hazineden mahrumetmek isteyecek dâhilî ve hâricî bedhahların olacaktır. Bir gün, istiklâl ve cumhuriyeti müdafaa mecburiyetine düşersen, vazifeye atılmak için, içinde bulunacağın vaziyetin imkân ve şeraitini düşünmeyeceksin! Bu imkân ve şerait, çok namüsaid bir mahiyette tezahür edebilir. İstiklâl ve cumhuriyetine kastedecek düşmanlar, bütün dünyada emsali görülmemiş bir galibiyetin mümessili olabilirler. Cebren ve hile ile aziz vatanın bütün kaleleri zapt edilmiş, bütün tersanelerine girilmiş, bütün orduları dağıtılmış ve memleketin her köşesi bilfiil işgal edilmiş olabilir. Bütün bu şeraitten daha elîm ve daha vahim olmak üzere, memleketin dâhilinde iktidara sahip olanlar gaflet ve dalâlet ve hattâ hıyanet içinde bulunabilirler. Hattâ bu iktidar sahipleri şahsî menfaatlerini, müstevlîlerin siyasî emelleriyle tevhit edebilirler. Millet, fakr u zaruret içinde harap ve bîtap düşmüş olabilir.

Ey Türk istikbalinin evlâdı! İşte, bu ahval ve şerait içinde dahi vazifen, Türk istiklâl ve cumhuriyetini kurtarmaktır. Muhtaç olduğun kudret, damarlarındaki asil kanda mevcuttur.

Mustafa Kemal Atatürk

Mustafa Kemal ATATÜRK

İÇİNDEKİLER

1. ÜNİTE

DÜNDE KALANI ÖĞRETEN BİLİM TARİH

1.1 TARİH VE ZAMAN	10
a) Geçmiş, bizim için günümüze taşıyan tarih bilimi	10
b) Tarihe yardım eden bilimler	13
1.2 TARİH ÖĞRENMENİN ÇOK YÖNLÜ YARARLARI	16
1.3 ZAMANI ANLAMLANDIRMA	19
Neler Öğrendik?	23
ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME SORULARI	24

2. ÜNİTE

ANADOLU'DA İNSANLIĞIN İLK DÖNEMLERİ

2.1. ANADOLU'DA YAŞAMIN İLK DÖNEMLERİ	28
a) Anadolu'nun elverişli coğrafi yapısı ve buzul çağı sonrasında hayat	28
b) Yazının icadından önceki zamanların kültür öğeleri	33
c) Yazının icadından önce zamanın dönemlendirilmesi	34
2.2. YAZININ İCADI	35
a) İnsanlık tarihinde yazının yarattığı değişimler	35
b) Eski Çağ kadim bilimlerinin modern zamanlar bilimlerinden farklılıkları	36
2.3. İLK ÇAĞ'IN MEDENİYET HAVZALARI	39
a) İlk çağ medeniyetleri tarih şeridi	39
b) İlk çağ'ın önemli medeniyet havzaları	40
2.4. COĞRAFYA VE İKLİMİN İNSANLIĞA ETKİLERİ	44
a) İlk insanların hayat tarzı ve geçim kaynakları	45
b) İlk Çağ'da, zorlu yaşam mücadelesi içinde göç olayları	46
c) İlk Çağ'ın tüccar kavimleri	52

2.5. SİYASİ GÜÇ VE SİYASİ ORGANİZASYON TÜRLERİ	55
a) Siyasi organizasyonlar	55
b) Siyasi gücün meşruiyet kaynakları ve maddi kaynakları	60
2.6. İLK ÇAĞ'DA HUKUK SİSTEMLERİNİN DİNÎ VE BEŞERÎ KAYNAKLARI	62
Neler Öğrendik?	66
ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME SORULARI	68

3. ÜNİTE

SÜPRİZLERLE DOLU ORTA ÇAĞ

3.1. ORTA ÇAĞ'DAKİ BELLİ BAŞLI SİYASİ VE SOSYAL YAPILAR	72
a) Orta Çağ'daki başlıca siyasi gelişmelere ait tarih şeridi	72
b) Orta Çağ'da siyasi yapılar ve aralarındaki farklılıklar	73
3.2. ORTA ÇAĞ'DA EKONOMİK FAALİYETLER	82
a. Orta Çağ'da kentlerde meydana gelen değişiklik ve gelişmelerin siyasi ve sosyal organizasyonlar üzerindeki etkileri	82
b. Asya ve Avrupa'da ticaret hayatı	86
c. Ticaret yolu kavgaları	89
3.3 ORTA ÇAĞ'DA ASKERÎ ORGANİZASYONLAR VE TOPLUMSAL YAŞAM	91
3.4 ORTA ÇAĞ'DA HUKUKÎ DÜZENLEMELER	94
Neler Öğrendik?	98
ÖLÇME DEĞERLENDİRME SORULARI CEVAP ANAHTARI	102
SÖZLÜK	103
KAYNAKÇA	108

1. ÜNİTE

DÜNDE KALANI ÖĞRETEN BİLİM, TARİH

1. Tarih ve Zaman
2. Tarih Öğrenmenin Çok Yönlü Yararları
3. Zamanın Adı

Geçmişler geleceğe suyun suya benzemesinden daha çok benzer

İbn-i Haldun

NELER ÖĞRENECEKSİNİZ ?

- Bir araştırma alanı ve bilim dalı olarak tarihin konusunu, kapsamını ve diğer bilim dallarıyla ilişkilerini,
- Tarih öğrenmenin amaç ve yararlarını,
- Zamanı anlama ve anlamlandırmaya yönelik farklı yaklaşımları, öğreneceğiz.

ANAHTAR KELİMELER

- ☆ Tarih
- ☆ Uygarlık
- ☆ Tarihe yardımcı bilimler
- ☆ Kimlik kazanma
- ☆ Anakronizm
- ☆ Zaman
- ☆ Takvim

Hazırlık

- Tarih biliminin, öğrenim hayatınızda bir ders olmasının dışında, sizin için anlamı ve değeri nedir? Açıklayınız.
- Tarihi bilgi, kanaat ve görüşler olmaksızın bireysel ve toplumsal hayat nasıl olurdu?Düşüncelerinizi belirtiniz.
- Tarihi referanslar ve yaşanmışlıkları bilmeden sadece güncel ihtiyaç ve istekler üzerine, ulusal menfaatleri gözetleyici uluslararası ilişkiler kurulabilir mi? Açıklayınız.

Tarih ve Zaman

a) Geçmiş, Bizim İçin Günümüze Taşıyan Tarih Bilimi

Görsel 1.1.1: Geçmişimiz için günümüze taşıyan bilim dalı tarih

Tarih, geçmişteki insan topluluklarının yaşayışlarını, birbirleriyle olan ilişkilerini, kültür ve uygarlıklarını yer zaman göstererek, belgelere dayanarak, tarafsız şekilde neden-sonuç ilişkisi içerisinde inceleyen bilimdir.

İnsanoğlu yaşadığı coğrafyanın sunduğu imkan ve tehditlerle dolu ortamlarda varlığını sürdürme, karnını doyurma ve barınma amacı yönünde

hayat mücadelesini yürütmüştür. Bu çerçevede ulaşılan maddi ve manevi varlıklarla, bilim, sanat ve kültürel anlamda ulaşılan aşama ve değerlerin tümü, uygarlık olarak adlandırılmıştır. Uygarlıkları yaratanlar, yaşam alanlarının özelliklerine göre birbirinden farklı deneyimler yaşamışlar ve bu de-

neyimlerini kullanarak gelişme serüvenini sürdürmüşlerdir. Eski Mısır'dan Sümerler'e, Hititler'den Frigler'e, ya da Urartular'dan Lidya ve İon uygarlıklarına kadar Ön Asya, Orta Doğu ve Anadolu bölgelerinde yeşeren uygarlıklar, akarsu boylarından çöllerle, ormanlardan dağlık arazilere, iç ovalardan denizlere ve adalara kadar çok farklı coğrafi ortamlarda sürdürdükleri yaşantıları sırasında birbirinden farklı ve önemli gelişmeler sağlamışlardır. İşte yazının bulunmasından, tarım sistemlerinin gelişmesine, bugün bile gizemi koruyan mimari eserlerden ulaşım alanında sağlanan ilerlemelere ve bilim dünyasındaki (özellikle matematik ve astronomi alanındaki) gelişmelere kadar bir dizi tüm önemli aşamalar tarihin konusudur (**Görsel 1.1.2** Tarihin konusu infografisi).

Görsel 1.1.2 Tarihin konusu infografisi

Tarihe duyulan ihtiyaç ve ona yüklenen çok yönlü işlevlerden dolayı, ne tür bir bilim dalı olduğu ya da bir bilim dalı olup olmadığı konusundaki tartışmalar, yüzyılı aşkın bir süredir gündemdedir.

Tarihi; 19. yüzyıldan beri pozitif bilimlerin önem kazanmaya başlaması ile bilimsel esaslara yerleştirme çabaları görülür. Günümüz bilim anlayışında pek çok yöntem ve tekniğin kullanıldığı farklı bilim dalları ortaya çıkmıştır. Bu bilim alanlarının yanında, tarih bilimi de onların yöntemlerinden faydalanmaktadır. Bugün çalışma alanları giderek artan fen ve sosyal bilimleri arasındaki alan giderek daralmaktadır. Kuşkusuz bu ortak çalışma alanını insan ve çevre ilişkisi oluşturmaktadır. Artık insan ile çevre etkileşimini bütün bilim dalları ortaklaşa çözmeye çalışmaktadır.

Pozitif bilimlerin özelliğinin başında deneysellik gelir. Tarihsel olaylar, her zaman deneysel bilimlerin laboratuvar verileri gibi aynı sonuca ulaşmazlar. Bu nedenle her olay; geçtiği zaman, mekân ve yaşanan kişilerce kendi içinde özel koşullara sahiptir.

Tarihsel olayların tekrarı yoktur. Fakat bu, tarih bilimini tamamıyla pozitif bilimlerin dışına itemez. Zira tarihçi ve pozitif bilimciler aradıkları cevapları bulmak amacı ile ortak bilimlerden yararlanmak konusunda birleşmişlerdir.

20. yüzyıl, bilimde uzmanlaşma yüzyılı idi. 21. yüzyıla, bilimler arası işbirliği ya da disiplinler arası işbirliği adı verilmektedir. Böyle bir dönemde kuşkusuz tarihçi ya da tarihçiliğin bu anlayışın dışında kalması düşünülemezdi. Bir tarihçi için

coğrafya, jeoloji, sosyoloji, arkeoloji, epigrafi, antropoloji ve etnoloji gibi bilimlerin başlıca işbirliği alanıdır ancak tarihçi doğru ve bilimsel sonuçlara ulaşabilmek amacıyla, sürekli diğer sosyal ve fen bilim alanlarındaki çalışmalara duyarlı olmalıdır. Komşu disiplinlerle işbirliği yapabileceği ortak bir bilgi düzeyine sahip olmalıdır. Aksi takdirde, farklı bilimlerin birbirinden alışveriş yapacağı hiçbir bilgi kaynağı yoktur. Çağın gerekleri içinde sürdürülmeyen çalışmalar, bilimsel çalışmalara yön vermekten uzak olacaktır.

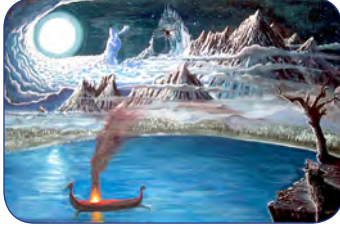
Bilimsel çalışmalarda, uzmanlık alanına ait yöntemlerin kurallarına bağlılık esastır. Bu bağlılıktan yoksun çalışmalar, bilimin dışındaki farklı amaçların hizmetine girecektir

Tarih Biliminin Bakış Açısı

Deney ve genelleme yapılamaması nedeniyle tarih geleneksel olarak edebiyat, güzel sanatlar vb. gibi beşerî bilimler arasında sayıla gelmiştir. Beşerî bilimlerin temelindeki ilke, pratik yol gösterici sonuçlar çıkarmak değil, insanlığın düşündükleri ve yaptıklarının değerli kabul edilerek, tanınması ve korunmasıdır. Geçmişteki olayların yeniden inşa edilmesi dikkate değer bir çabadır. Tarihçi; edebiyatçı, sanat tarihçisi, halk bilimci vb. gibi kültürel mirasın aktarıcısıdır. Tarihsel mirası tanıtarak ve koruyarak insanlığı anlamamıza yardımcı olur. Stanford bunu açıklamak için “at örneğini” vermektedir. Bir atı bir fizikçi, bir zoolog, bir veteriner, bir ekonomist, bir kimyacı, bir ressam incelerse, hepsi de atı farklı ve kendi bakış açılarından görece ve tanımlayacaklardır. Oysa tarihçi hem ata, hem atın sahibine, hem atın içinde bulunduğu olaya, döneme, mekâna, hem o olayın ilişkili olduğu diğer olaylara, kısacası resmin bütününe anlam vermeye çalışacaktır. Çünkü tarih bu deneyimin tüm yönleriyle ilgilidir.

b) Tarihe Yardım Eden Bilimler

Uygulayarak Öğrenelim: Aşağıdaki görsel materyalleri inceleyiniz(**Görsel 1.1.3-1.1.10**) Tablo 1'den faydalanarak hangi bilim dallarının uğraşı alanına girdikleri ile ilgili açıklamanızı görselin altındaki noktalı satıra yazınız.

Görsel 1.1.3

Görsel 1.1.4

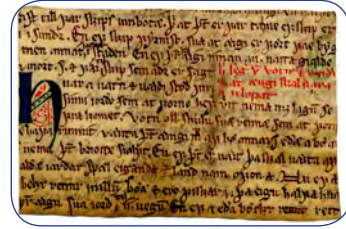
Görsel 1.1.5

Görsel 1.1.6

Görsel 1.1.7

Görsel 1.1.8

Görsel 1.1.9

Görsel 1.1.10

Bilim Dalının Adı	Tarihe Nasıl Yardım Eder
Kronoloji	Geçmişten günümüze meydana gelen olay ve olguların zamanını tespit ederek sıralar.
Coğrafya	Olayın geçtiği yerin fiziki ve beşeri özelliklerini açıklar.
Jeopolitik	İnsanların zekâsı ve yetenekleri ile coğrafi mekânın rolünü ortak bir sistematik içinde inceleyerek tarih bilimini destekler.
Diplomasi	Toplumlar arası her türlü siyasal ilişkiler, savaşlar ve nedenleri antlaşma metinleri, فرمانlar ve beratlar üzerinde çalışarak sonuçlarını kullanıma sunar.
Arkeoloji	Toprağın ve suyun altında kalmış olan eski yaşantıların bıraktığı maddi belgeleri bulur ve özelliklerini belgeleyerek katkı verir. Kazı bilimidir.
Heraldik	Resmî belgelerdeki mühür, arma ve özel işaretlerle ilgilenir verilerini tarih bilimine sunar.
Etnografya	Toplumların örf, âdet, gelenek ve yaşayışlarını inceler.
Antropoloji	İnsan bilimi. İnsan ırkları ile ilgili çalışmalar yapar.
Paleografya	Eski yazıları, alfabelerin okunmalarını sağlar.

Filoloji	Dillerin tarihini, gelişimini, değişimini ve diller arası ilişkileri inceler.
Epigrafi	Taş, mermer, metal, ahşap gibi sert cisimler üzerine yazılan yazıları okur ve inceler. Yazıt bilimidir.
Nüvizmatik	Sikke bilimi. Eski paralarla ilgili bilim dalıdır.
Papiroloji	Kâğıtların türlerini tanıyarak belgelerin zamanını ortaya çıkarır.
Metroloji	Ölçü tartı bilimi. Ölçü ve tartuların geçmişte ve günümüzdekilerle kıyaslamasını sağlar.
Ad bilimleri	Onomastik yer adları, Hidronomi akarsu, göl ve su adları, Adroponomi kişi adları ile ilgilenerek tarih bilimine yardım eder.
Mitoloji	Söylenen ve duyulan daha ziyade inanç içerikli anlatımları din kavramı içinde inceler.
Arkeometre	Fen ve sosyal bilimlerin iş birliği yaptığı önemli bir bilim dalıdır. Radyokarbon (C-14) ve Detrokronoloji gibi tarihsel eşyaların yaşını saptayarak tarihe yardımcı olur. Son yıllarda DNA mühendisliği, Tıp, Biyoloji, Kimya ve Nükleer Fizik gibi bilimler de etkin çalışmalar yapmaktadır.
Toponomi	Yerleşme yerlerinin doğal yapısı ile ilgilidir.

Tablo 1: Tarihe Yardımcı Bilimler

2) Tarih Öğrenmenin Çok Yönlü Yararları

Bir söz:

3000 yıllık geçmişin hesabını yapamayan insan gününbirlik yaşayan insandır.

Goethe

Tarih toplumun hafızasıdır. İnsanlığın nereden, nereye, nasıl gittiğini görmesini sağlar. Geçmişten alınan deneyimler yardımıyla geleceğe güvenli ve doğru ulaşmanın yollarını gösterir. (Görsel 1.2.12-14)

Yeni nesillerin kimlik oluşumunda ve toplumsallaşmasında başvuru kaynaklarının başında tarih ve kültür gelir. Nesiller önce ailelerinde plansız ama bilinçli olarak; sonra okullarda planlı bir eğitimden geçerken aktarılan tarihî-kültürel bilgi ve değerler ile özel bir kimlik kazanırlar.

Görsel.1.2.12

Türk binicilik sporu

Görsel 1.2.13

Türk kültür öğeleri

Görsel 1.2.14

Osmanlı Türk müziği ve musiki çalgıları

Ortak hafıza dediğimiz geçmişteki birlikte yaşanmışlıklar ve sonuçları, yeni nesillere çocukluklarından itibaren değerler kavramı şeklinde aktarılmaya başlanır. Ardından örgün eğitim ve özel öğrenme süreçleri boyunca devam eden bu süreç zamanla bireylerde ortak bir kimlik oluşturur. Soru ve sorunlar karşısında ortak çözümlere ulaşma, aynı ülkülere sahip olma, tehdit ve tehlikeler üzerinde mutabık olma; ortak sevinç ve gurura sahip olma gibi birçok birliktelikler topluma bir ahenk kazandırır. Yanı sıra bu süreç bireyleri toplumun değerli bir üyesi yapar. Aidiyet duygusu oluşturur. Böylece bireylerin toplumsallaşma süreci de gerçekleşir. Her birey kendisini tanımlar ve değerlendirirken edindiği ortak özelliklerden bahseder.

Tarih, okuyucularına mensubu olduğu toplumun yapısal özelliklerini ve milletin, ona, farklılık ve teklik kazandıran niteliklerini, değerlerini öğretir. Mutlu eder, kıvanç duygusu yaratır ya da ortak üzüntülere yol açar. Kökü geçmişe dayanan ve yüzü geleceğe yönelik olan, ortak yaşama isteği uyandırır. Ulaşılabilecek ortak hedeflerin tespitini sağlar. Bununla da yetinmez, devletlerarası ilişkilerin tüm boyutlarında, nasıl hareket edeceği ni belirlemede önemli rol oynar. Millî menfaatlerin, karşısındakinin hedeflerini dikkate alınarak tespitine imkân sağlar.

Bir millet veya devlet kendi içine dönük kapalı bir hayat süremez. Mutlaka kendisinde olmayan bir şeyleri olanlardan temin etmek, projelerinde ihtiyaç duyduğu bilgi, teknoloji, maddi kaynak gibi unsurları diğer devletlerden elde etmek, dış politik hedeflerine ulaşmak için uluslararası ilişkilere yönelir. Bu zorunluluklar aynı zamanda uluslararası ilişkiler ve ticaretin temelini oluştururlar. İşte milletin refahı ve devletin bekası için gerçekleştirilecek her türlü faaliyetlerde,

akılcı ve gerçekçi planlar yapmak gerekir. (Görsel 1.2.16) Bu planların hazırlanması, netleştirilmesi, uygulanması ve sonuçların değerlendirilmesi aşamalarında, geçmişte meydana gelenlerin farkındalığına dayanan bir tarih bilinci en temel başvuru kaynağıdır. Tarih biliminin temin ettiği geçmişte gerçekleşen kâr-zarar veya fayda-zarar muhasebesine ait tarihsel verileri, ilgili kurumlar geleceğe dönük planlamalarında mutlaka ele alırlar. Böylece uluslararası ilişkilerin karakteri ortaya çıkar.

Tarihî olaylar ele alınırken tarihî bilgilerin kendi döneminin şartlarına göre değerlendirilmesi gerekir. Uzun yıllar önce yaşanmış bir olayın, bugünün bakış açısı ve değer yargılarıyla ele alınması doğru değildir. Tarihçi geçmişe ait bir bilgiyi, gerçeği

Görsel 1.2.15: Millî kimlik, bayrağımız

Görsel 1.2.16: Tarih bilinci olmaksızın uluslararası ilişkileri değerlendirme

anlamak için kullanır. Belgeler yoruma muhtaçtır ve olayın yaşandığı çağın ve toplumun ruhunu taşımaktadır. Bu nedenle o ruha göre bir açıklama ve yorum yapılması gerektiği unutulmamalıdır. Örneğin aşağıdaki görseli ele alalım:

Osmanlı esnaflarından fırıncılara verilen cezayı gösteren 1.2.17'deki görseli günümüz anlayışı ve yargılarıyla değerlendirip, "bu ceza türü başta insan haklarına aykırıdır, ..." şeklindeki bir tepki göstermek ilk bakışta doğru gibi görülebilir. Oysaki durum hiçte görüldüğü gibi değildir Bu tür hatalı yaklaşımlara tarih biliminde Anakronizm adı verilir. **Görsel 1.2.17** 'yi çağının geçerli hukuki normlarına göre ele alınca doğrusu şöyledir:

Görsel 1.2.17: Osmanlı'da ekmeğin gramajını düşük tutan fırıncıların boynuna tahta bir külah geçirilir veya para cezası verilirdi.

Esnaf ahlâkına uymayan ve standart dışı mal üreten Osmanlı esnafı, esnaf örgütü olan loncada "ustalar kurulu" tarafından cezalandırılır, mahkemelik bir iş var ise kadiya sevk edilirdi. Suçun derecesine göre faaliyetten menetme, medeni ilişkileri (selam ve yardımlaşma) kesme, rencide edilecek şekilde pazar yerinde dolaştırma, dayak, para, hapis, mallara el koyma gibi cezalar verilirdi.

Ekmeğin gramajını belirlenen miktara aykırı bir şekilde düşüren ve bu yolla,

haksız kazanç sağlayan fırıncıya verilen cezalardan birisi de küçük düşürecek şekilde çarşı pazarda dolaştırılmasıydı. Bu tür ceza, çağının şartlarında normal ve meşru bir uygulama idi.

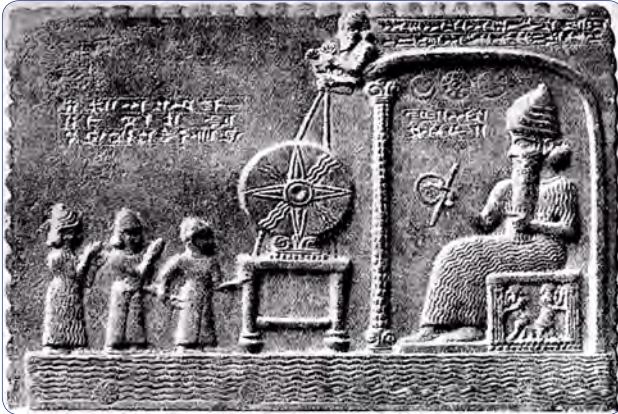
O hâlde tarih çalışmalarında doğru ve tarafsız sonuçlara ulaşmak için tarihî olay ya da olgular, bugünün bakış açısı ve değer yargısı ile değil devrinin anlayışı ve sağlam kaynaklarına bağlı olarak değerlendirilmelidir. Bilimsel olan da budur.

3) Zamanı Anlamlandırma

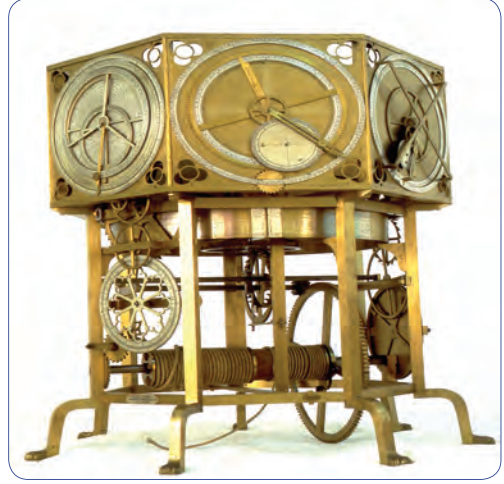
“Zaman ne kadar da çabuk geçiyor. Oysa dün gibi...” şeklinde cümleler günlük hayatta sıkça kullanılır. Herkesin ve her şeyin içinde olduğu bir gerçeklik olan zaman, evrenseldir. Zamanı çeşitli bölümlere ayırmak ise kâinatın yaratılması ile başlayan soyut bir kavramdır.

İnsanlar günlük yaşamlarını kolaylaştırmak gayesi ile zamanı bölümlere ayırmışlardır. Geçmişten günümüze yaşamın zamanı ölçüsüne göre düzenleyen insanoğlu, zamanı parçalara ayırma işini bir çarpıda yapmış değildir. Bu parçalardan her birinin benimsenişi, kullanışı, adlandırılması, sürelerinin belirlenmesi uzun sürmüş ve toplumlara göre değişiklik göstermiştir.

Düzenli olarak tekrar eden etkili ve sert iklimsel değişiklikler yüzünden can ve mal güvenliği tehlikeye giren insanlar, zaman kavramının bilincine varmışlardır. Nil Nehri'nin taşması ile tarlaları sular altında kalan Mısırlıların güneş yılını hesaplamaları buna bir örnektir.(Görsel 1.3.19)

Görsel 1.3.19: Babilli astronomlar MÖ 3 Mayıs 1375'te meydana gelen Güneş tutulmasını, kayda geçirdiler.

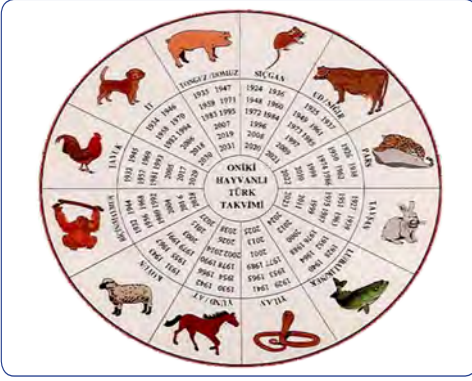

Görsel 1.3.18: Günü 24 eşit süre halinde belirleyip bildiren ilk saat Jacopo di Dondi'nin (Cakobo di Dondi) Milano'daki Saint Gothard (sen gotard) Kilisesi'nin saatidir. (1334)

Gün, ay, hafta, yıl gibi zamanı belirli dönemlere bölen günümüz zaman bilgi ve uygulamalarına bir anda ulaşılmamıştır. Birçok toplumun katkı verdiği yaklaşık 6000 yıllık bir serüvenin son hâlidir. Sümerli, Babilli, Mısırlı, Yunan, İbrani, Romalı, Aztek, Maya, Çin, Hint, Tibetli, Türk ve Arap gibi birçok milletler ve toplumlar değişik takvimleri tasarlamış ve kullanmışlardır.

Tüm takvimlerin ortak noktası, güneş yılı ya da ay yılını esas almalarıdır. Güneş yılında bir yıl, 365 gün 6 saat, ay yılında ise bir yıl 354 gündür. Takvimlerin başlangıç noktaları da her takvimde farklıdır. Milletler veya toplumlar kendi takvimlerini düzenlerken geçmişte yaşadıkları kendilerince önemli olayları (göç, doğum, organizasyon gibi) başlangıç noktası olarak kabul etmişlerdir.

Örneğin, İbraniler MÖ 3761'deki Yaradılış (Tekvin) yılını, Yunanlar ilk olimpiyat oyunlarının yapıldığı MÖ 776'yı, Hristiyanlar Hz. İsa'nın doğumu olan sıfır, Müslümanlar MS 622'de Hz. Muhammed'in Mekke'den Medine'ye göçünü takvimlerine başlangıç olarak kabul etmişlerdir.

Görsel 1.3.20: 12 hayvanlı Türk takvimi

12 Hayvanlı Türk takvimi, güneş yılı esasına göre düzenlenmiş olan Türklerin kullandığı ilk takvimdir. On iki yılda bir devir yapan bu takvimde, yıllar hayvan adları ile tanımlanır. Bu takvimde kullanılan hayvan isimleri ise şunlardır: Sığırgan (sığan), ud (öküz), bars (pars), tavışgan (tavşan), lu (ejder), yılan, yund (kısırak), kon (koyun), biçin (maymun), tavıku (tavuk), İt (köpek), tonguz (domuz). Hangi tarihten beri kullanıldığı bilinmemekle beraber bu takvimi Göktürklerin ve Uygurların kullandığı bilinmektedir. (Görsel 1.3.20)

BİLGİ NOTU

12 Hayvanlı Türk takvimindeki bazı yıllar bahtlı bazıları da zor yıllar olarak nitelendirilir. Halk arasında bunlarla ilgili rivayet, efsane ve atasözleri de türemiştir. Mesela; “Güvenme zenginliğine, biçin vardır önünde!” anlamına gelince; zenginliğine güvenme çünkü önünde maymun yılı vardır. Soğuk ve kuraklık yüzünden birçok malın yok olur gider. Eski düşünceye göre, maymun yılı soğuk ve kuraklık içinde geçermiş. Maymun, tavşan, tavuk, yılan, koyun, sığır yılları zor yıllar sayılır. Tavşanın, tavuğun, atın ayakları (tavuğun gagası da) serttir, bu sebeple bu yılların ortaları sıcak olsa da başı ve sonu soğuk olurmuş. Yılan kışın bir şey bulamayınca kum yalayarak yaşamaya çalışmış. Bu da kuraklığın belirtisi sayılmış. Kazak göçerleri bu zor yıllara “jut” (yokluk, zorluk) yılları derler. Diğer yıllara da bahtlı anlamında “qut” yılları derler. Mesela; “İt yılı ek, domuz yılı biç.” şeklindeki atasözü bu yıllarda bolluk olduğunu göstermektedir.

Görsel 1.3.21: Ay

Hicri takvim, Türklerin İslamiyet’i kabul ettikten sonra kullandığı takvimdir. Bu takvimde, Hz. Muhammed’in göç ettiği yıl (622), başlangıç kabul edilmiştir. Hz. Ömer Döneminde oluşturulan Hicri takvim ay yılını esas almıştır. Bu takvime göre bir yıl 354 gün 8 saat 48 dakikadır. Bir ay yılı güneş yılından yaklaşık 11 gün eksiktir. Günümüzde İslam dünyası, dini günleri hicri takvime göre belirlemektedir.

Celali takvimi, Büyük Selçuklu Sultanı Celaleddin Melikşah (1072-1092)’in emriyle Ömer Hayyam başkanlığında kurulan bir astronomi heyetince hazırlanmıştır. Başlangıç olarak 15 Mart 1079 tarihi kabul edilmiş ve güneş yılı esasına göre düzenlenmiştir.

Ancak bu takvim Müslüman olan diğer devletlerle olan ilişkilerde aksaklığa neden olduğu için, Melikşah döneminden sonra kullanılmamış, tekrar hicri takvime dönmüştür.

Rumi takvim, Osmanlı Devleti'nde mali işlerin düzenlenmesi amacıyla kullanılmıştır. Güneş yılı esasına dayanan bu takvimde bir yıl 365 gün 6 saattir. 1839'dan itibaren mart ayı, mali yılbaşı olarak kabul edilmiştir. Miladi takvimle arasında 584 yıllık fark vardır.

Görsel 1.3.22: Güneş

Miladi takvim, günümüzde dünyada en yaygın kullanılan takvimdir. Bir yıl 365 gün 6 saattir. Başlangıcı, Hz. İsa'nın doğumundan bir hafta sonrası yani 1 Ocak'tır. Kökeni Mısırlılara dayanan bu takvimi Romalılar geliştirmiş ve Papa 13. Gregorius (Gregoryen) son şeklini vermiştir. Bu nedenle "Gregoryen takvimi" de denir. Ülkemizde 1 Ocak 1926'dan itibaren kullanılmaya başlanmıştır.

Yüzyılların sınıflandırılmasında Milat kavramı dikkate alınır. Hz. İsa'nın doğumundan önceki yıllara MÖ (milattan önce), sonrasına da MS (milattan sonra) denir. Yüzyıl kavramı teorik olarak "00" ile biten bir yılda başlar ve "yüzyıllık dönem" anlamında kullanılır. Bu kavram XVI. yüzyılda ortaya çıkmıştır.

Milattan Önce (M.Ö.)				Milattan Sonra (M.S.)			
99-0				0-99			
1. Yüzyıl				1. Yüzyıl			
99-50		49-0		0-49		50-99	
1. Yüzyılın ilk yarısı		1. Yüzyılın ikinci yarısı		1. Yüzyılın ilk yarısı		1. Yüzyılın ikinci yarısı	
99-75	74-50	49-25	24-0	0-24	25-49	50-74	75-99
1. çeyrek	2. çeyrek	3. çeyrek	4. çeyrek	1. çeyrek	2. çeyrek	3. çeyrek	4. çeyrek
↑							
0 (MİLAT)							
Yüzyıl Kavramları							

Yüzyıl hesaplamalarında verilen tarih bir ve iki basamaklı sayıdan oluşuyor ise I. yüzyıldır. Üç basamaklı sayıdan oluşan bir tarih ise yüzler basamağına bir eklenir. Dört basamaklı sayıdan oluşan bir tarih ise binler ve yüzler basamağındaki sayılar iki basamaklı kabul edilir ve bu sayıya bir eklenir.

Neler Öğrendik?

- Tarih bilimi insanoğlunun zaman içinde çevre ile olan hayatta kalma ve daha iyi şartlarda yaşama mücadelesi süreci boyunca ortaya koyduğu faaliyetleri ve bu faaliyetlerin sonuçlarını incelemiştir. Bu esnada farklı coğrafyalardaki insan toplulukları, değişik şartlar altında, adına uygarlık denilen farklı maddi eser ve manevi değerler oluşturmuşlardır.
- Tarih sıradan ve özgürce çalışma yapılan bir saha değildir. Sosyal bilimler içinde yer alan bir bilim dalıdır. Tarih araştırmacıları işlerini yaparken mutlaka başka bilimlerden de yararlanırlar ve onlarla ortak çalışmalar yürütürler. Hatta günümüzde aradaki ilişkiler giderek sıkılaşmaktadır. Öte yandan tarih bilimi diğer bilimlerden farklıdır. Ayrıca her bilim dalının kendine özgü çalışma kuralları vardır ve bu kurallar çerçevesinde tüm faaliyetlerinin yürütülmesi şarttır.
- Tarih bilimi, insanoğlunun zorunlu ihtiyaç ve isteklerinden yola çıkarak bu günlere ulaşmıştır. Öyle ki tarih aslında her zaman var olagelmıştır. İnsanoğlu doğal olarak kendisinden öncekilerin, neyi nasıl başardığını merak etmiş, varsa onların bilgilerine ulaşarak daha iyi bir yaşama doğru geliştirerek kullanmayı istemiştir. Bu yönlü çalışmalar hâlen devam etmektedir. Tarih, bugünü anlamlandıran geleceği şekillendiren mimarlardandır.
- Toplumlar yeni nesillere kendi kimlik değerlerini aktarmak ve ortak kimliklerde buluşturarak birlikte yaşamlarına yön vermek amacı ile de tarih bilimine müracaat ederler. Savaşlar, şiirler şarkılar kıyafetler, yemekler, kullanılan aletlerin her biri, mimari yapılar, bilimsel ürünler, din ve inançlar ve diğer hepsi, tarihin konularıdır. Tüm bu konular tarih öğretimi aracılığı ile yeni nesillere aktarılmaya çalışılır.
- Milletler, tarih bilimini çok yönlü bir şekilde hayatlarında kullanmakla kalmazlar, uluslararası ilişkilerde de siyaset, ekonomi gibi dikkate alırlar. Öyle ki milletlerin, uluslararası ilişkilere yönelik amaç, hedef, hareket tarzı ve stratejilerini tespit ederken müracaat ettikleri değerlendirme kıstaslarının başında tarih bilimi gelir. Devam eden süreçler ve sonlanan çalışmaları değerlendirme ile dünya milletler arenasındaki yerini belirleme ve değerini idrak için de tarihten yararlanılır.
- Zaman kavramı soyut bir kavramdır. Fakat insanoğlu, yaşamakta olduğu anları bir şekilde adlandırarak boşluktan kurtulma ve hayatını planlama gereği duymuştur. Bu ihtiyacın neticesinde de inanç, korunma, tedbir alma gibi farklı düşünce ve duyguların tesirinde, nice çalışmalar neticesinde takvim olarak tanımlanan, zamanın sınıflandırılmasını gerçekleştirmiştir. Farklı çalışma ve tercihlerle farklı toplumlar, değişik takvimler kullanmışlardır ancak günümüzde artan ilişkilere bağlı olarak devletler çoğunlukla miladi takvimi kullanmakta birleşmişlerdir.

ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME SORULARI

- 1- Aşağıdaki verilerden hangisi Tarih biliminin çalışma esnasında kullandığı kıstaslardan birisi değildir?
- A) Verilerini doğrulanmış belgelere dayandırmak
 B) Geçmişteki toplumların kültür ve medeniyetlerini incelemek
 C) Deney ve gözlem yapmak
 D) Olayların neden ve sonuçlarını incelemek
- 2- 20. yüzyıl gelişmelerinin araştırılması ile görevli bir tarihçi, aşağıdaki kaynaklardan hangisine başvurmaz?
- A) Devlet arşivlerine
 B) Fotoğraf albümlerine
 C) Arşivlere
 D) Bilim kurgu filmlerine
- 3- Tarihi bir kazıda, kılıç bıçak, sacayağı ve iki farklı ırka ait olduğu anlaşılan kafatası ile kemiklere ulaşılmıştır. Açıklanan tarihi bulgulara;
- I. Arkeoloji II. Antropoloji III. Heraldik
- Bilim dallarından hangilerinden yararlanılarak ulaşıldığı söylenebilir?
- A) Yalnız I B) I-II D) II-III E) I-III
- 4- “Tarih yazmak, tarih yapmak kadar önemlidir. Yazan yapana sadık kalmaz ise değişmeyen hakikat insanlığı şaşkırtacak bir mahiyet alır.” Atatürk bu sözü ile tarih yazımındaki
- I. Objektiflik,
 II. Hayal gücünü kullanma
 III. Günümüz anlayışı ve yargıları ile hareket etme
- etkenlerinden hangilerinin önemini vurgulamıştır?
- A) Yalnız I B) Yalnız II C) Yalnız III D) II ve III
- 5- Aşağıdakilerden hangisi tarih öğretiminin faydaları içinde yer almaz?
- A) Geçmişten ders alınmasını sağlamak
 B) Yeni nesillerin daha iyi yetişmesini sağlamak
 C) Uluslararası ilişkilerin niteliklerini ortaya koymak
 D) Savaş teknolojilerinin geliştirilmesini sağlamak

6- I. Hz İsa'nın doğumu

II. Demir madeninin keşfi

III. İlk olimpiyatların yapıldığı MÖ 776

durumlarından hangileri takvimin başlangıcı olarak kabul edilir?

A) Yalnız III

B) I-III

C) I-II

D) II-III

7- İlk çağda İon şehir devletlerinde, bilim ilk kez din konusundan ayrılarak bağımsız bir ilerleme sürecine girmiştir.

Bu bilginin elde edilmesinde aşağıdaki bilim dallarından hangisinden yararlanılmamıştır?

A) Coğrafya

B) Arkeoloji

C) Astroloji

D) Etnoğrafya

8- Milletler, çocuklarının millî kimlik kazanması ile ilgili olarak aşağıdaki kaynaklardan hangilerini kullanmazlar?

A) Tarihî roman ve şiirler

B) Tarihî destanlar

C) Tarihî müzik parçaları ve müzik aletleri

D) Matematik formülleri

9- Alman tarihçi Leopold V.Ranke "Araştırdığı döneme kendisini götüren insan tarihçidir." demiştir.

Buna göre, Leopold V.Ranke'nin tarihçinin hangi özelliğini işaret ettiğini söyleyebiliriz?

A) Belgelerle doğrulanmış sonuçlar ortaya koymaya

B) Tarihî olayın geçtiği dönemin şartlarını dikkate almasına

C) Yer ve zaman göstermeye

D) Bugünü doğru değerlendirmeye

10-I. Sümerler Ay yılı esaslı takvimi geliştirdiler

II. Mısırlılar Güneş yılını esas alan bir takvim geliştirdiler

III. Büyük Selçuklular, Celaleddin Melikşah'ın emriyle Celali takvimini geliştirdiler

Yukarıdaki gelişmeler bakarak bu medeniyetlerin hangi bilim dalında ilerledikleri, söylenebilir?

A) Filoloji

B) Heraldik

C) Arkeoloji

D) Astronomi

2. ÜNİTE

İNSANLIĞIN İLK DÖNEMLERİ

Savaş her şeyin babası ve her şeyin kralıdır. Kimini tanrı, kimini insan, kimini köle, kimini özgür kılar.

Herakletios

1. **Anadolu'da Yaşamın İlk Dönemleri**
2. **Yazının İcadı**
3. **İlk Çağ'ın Medeniyet Havzaları**
4. **Coğrafya ve İklimin İnsanlığa Etkileri**
5. **Siyasi Güc ve Siyasi Organizasyon Türleri**
6. **Hukuk Sisteminin Kaynakları**

HAZIRLIK ?

1. İnsanoğlu mevcut uygarlık seviyesine ulaşıncaya değin hayata nasıl başlamış ve ne gibi aşamalar kaydetmiştir, dűřününüz?
2. Yazısız bir hayat sizce olabilir mi, yazı hayatımıza neler katmıştır?
3. Teknoloji nedir, ilkel teknoloji sistemleri nelerdir?
4. Dűnyanın farklı bűlgelerinde yaşayan insanların birbirinden habersiz ya da haberli geliştirdiği medeniyetlerin benzer yanlarının mı farklılıklarının mı olması olağandır?
5. Coğrafya ve iklim insanoğlunun yaşam faaliyetlerini nasıl etkilemiştir?
6. Yöneticiler teşkilatlarını kurar, insanları yönetirken otorite ve meşruiyetlerini nasıl sağlar?

NELER ÖĞRENECEKSİNİZ ?

- Yazını icadından önceki zamanlarda yaşayan insanların hayat tarzı, tabiatla ilişkileri ve hayatta kalma mücadelelerini,
- Yazının icadı ve kullanılmaya başlamasının insanlık tarihinde yarattığı değişiklikleri,
- İlk Çağ'da yeryüzündeki belli başlı medeniyet havzalarını ve bunların insanlığa katkılarını,
- İlk Çağ'da coğrafya ve iklimin insanların hayat ve geçim tarzları üzerindeki belirleyici etkilerini,
- İlk Çağ'da siyasi gücün kaynaklarını ve oluşturulmuş siyasi organizasyon türlerini,
- İlk Çağ'da siyasi organizasyonların hukuk sistemlerini oluşturmasında etkili olan dinî ve beşerî kaynakların neler olduğunu öğreneceğiz.

ANAHTAR KELİMELELER

☆ Anadolu'da tarih öncesi hayat

☆ Yazı

☆ Yazıdan önce takvim

☆ Medeniyetler

☆ Hukuk sistemi

☆ Coğrafya, iklim ve insanoğlu

☆ Siyasi organizasyon

1 Anadolu'da Yaşamın İlk Dönemleri

a) Anadolu'nun elverişli coğrafi yapısı ve buzul çağı sonrasında hayat

Anadolu uygarlıklarının oluşumunda volkanik dağların büyük katkıları olmuştur. Ara Taş (Mezolitik Çağ) ve Yeni Taş (Neolitik Çağ) Dönemlerinde, volkanik dağlarda (Hasan Dağı, Nemrut Dağı, Süphan Dağı, Melendiz Dağları ve Bingöl Dağları) bulunan obsidyen, delici ve kesici alet (bız, iğne, çakı, ok ucu, mızrak ucu) olarak kullanılmıştır.

Anadolu'da, çöl ve tundra bölgesi toprakları dışında çeşitli bitki ve hayvan türlerinin yaşamasına imkân veren bir toprak yapısı vardır. Üzerinde 12000'den fazla bitki türü barındırır. Bu zenginlik hayvan türlerine de doğrudan etkide bulunmuştur. Maden açısından da bolluğa sahiptir.

Günümüzden 60000- 15000 yıl önce buzul çağına rastlayan dönemde (Paleolitik Çağ) Anadolu'da insanlar, mağaralarda ve kaya sığınaklarında barınıyor, yabani bitki ve meyveleri toplayarak, yabani hayvanları avlayarak hayatlarını sürdürüyorlardı. Yontma taş aletler, kemik, boynuz ve ahşap aletler kullanıyorlardı. Örneğin Yarımburgaz ve Karain, Dülük ve Altındere Mağaraları, bu döneme ait yerleşim merkezleridir.

Görsel 2.1.1 Paleolitik çağ insanını gösteren canlandırma çizimi

Anadolu'da yaklaşık 10.000-11.000 yıl önce, buzul çağına sona ermesine paralel olarak iklim değerleri günümüzdeki koşullarına ulaştı. Anadolu tarih öncesi Ara Taş Çağı'na (Mezolitik Çağ) girdi. Topraklar tarıma elverişli hâle geldi. İnsanlar da avcı ve toplayıcı geleneklerini sürdürdükleri küçük köylerinde, tarım ve hayvancılığa başladılar. Kullandıkları aletleri küçülttüler (Bu yeni küçük aletlere minitaş anlamında mikrolit adı verildi.).

Yeni Taş (Neolitik Çağ) olarak adlandırılan bu dönemde insanlar, ziraat ve hayvancılığa geçmelerine rağmen, eşyalarını hâlâ taştan yapmaktaydılar: Çanak çömlek yapmasını bilmediklerinden yemek tabaklarını, kadın süs eşyası bilezik, gerdanlık ve küpelerini, av silahlarını taştan yapmaktaydılar.

Bu dönemin önemli bir yerleşim merkezi olan Çayönü sakinleri MÖ 7250-6750 yılları arasında, küçük bir dere yatağı kenarında kurdukları köylerinde, değişik mi-

mari planlarıyla dikkat çeken, taş temeller üzerinde kerpiçten konutlarda yaşıyordu. Günlük hayatlarında, obsidyenden ve çakmak taşından yapılmış değişik kesici aletler ile taştan tabaklar, havanlar ve değişik ev eşyaları kullanmaktaydılar. Kadınların bilezik ve gerdanlık gibi süs eşyalarını taştan imal ediyorlardı. Buğday yetiştiren, un ve ekmek yapmasını bilen, bu insanlar, dünyada ilk kez Ergani'de, bakır madeni sayesinde, madenle tanıştılar. Tanışma ilk etkilerini küpe ve yüzüklerde gösterdi ki bu sonuç aynı zamanda kadınlara önem verildiğini de ortaya koymaktadır. Çayönü sakinleri, koyun ve keçiyi evcilleştirmişlerdi. Köpekleri de vardı.

Bir başka yerde, Konya-Çumra ilçesinin 10 km güneydoğusunda Çarşamba suyunun doğu ve batısında iki höyükten meydana gelen Çatalhöyük'te, insanlık tarihinin birçok ilkleri yaşanmıştır. Höyüğün doğusunda MÖ 8000-5500 yıllarını içeren Yeni taş, batısında ise MÖ 5500-3200 yıllarına ait Bakırtaş (Kalkolitik Çağ) kültürleri yoğunlukta idi.

Çatalhöyük insanları, taş temelli kerpiç evlerinin üstünü, ahşap, saz ve toprakla örtüyorlardı. Evde odalarının yanlarında toprak sekiler yapmışlardı ve ölülerini bu sekilerin altına gömüyorlardı. Evlerine çatıdan girerlerdi. Evleri yan yana bitişikti ve dış duvarlar koruma görevini üstlenmişti. Damlara ahşap merdivenlerle çıkılıyor ve odaların içine bu merdivenle iniliyordu. Odalar arasında eğilerek geçilebilen alçak dar geçitler vardı.

Görsel 2.1.2 Çatalhöyük'te bulunan kabuklu buğday

Görsel 2.1.3 Çatalhöyük şehri

Görsel 2.1.4 Obsidyen Byblos tipi ok ucu. Çayönü, MÖ10-7.bin yıl

Görsel 2.1.5 Kum taşından yapılmış gerdanlık (Çayönü)

Görsel 2.1.6 *Çatal Höyük evinin içi*

Görsel 2.1.7 *Yaban öküzü avının duvar resminde yeniden canlandırılışı*

*durumlu bir aslan betimlemeli
T dikilitaş*

Odaların duvarlarına yaban öküzü başı asıyorlardı. Yaban öküzüne önem verdikleri için duvarlarına çeşitli yaban öküzü resimleri, yaban domuzu ile geyik avı sahneleri ve volkanik bir dağın önünde Çatalhöyük evlerini resmediyorlardı. Bu resimler aynı zamanda çeşitli kilim desenlerini de barındırıyordu ki dünyadaki ilk dokumacılık örnekleridirler.

Çatalhöyükçüler için leopar da önemliydi. Ana tanrıça heykelticlerinde tanrıça, önünde bir çift leoparın bulunduğu bir taht üzerinde oturur şekilde gösterilmiştir. Duvarlardaki karşılıklı duran leoparlar, kadınların leopar dersinden yapılmış etekleri ile yaptıkları danslar ilgi çekicidir.

Çarşamba Nehri boyunca Toros Dağlarında avlanırken, bakır ile cıva madenlerini de tanıdılar. Duvar resimlerinde civayı kullanmaya başladılar. Kendileri bilmiyorlardı ama Çayönü insanından sonra Anadolu'da, madeni tanıyan ve kullanan ikinci topluluktular.

Damga mühürleri bize özel mülkiyet varlığını işaret etmektedir. Buğdayın yanında nohut ve mercimek gibi baklagilleri üretmiş, Çarşamba kıyısında kemikten yapılmış olta ile olta balıkçılığı yapmışlardır.

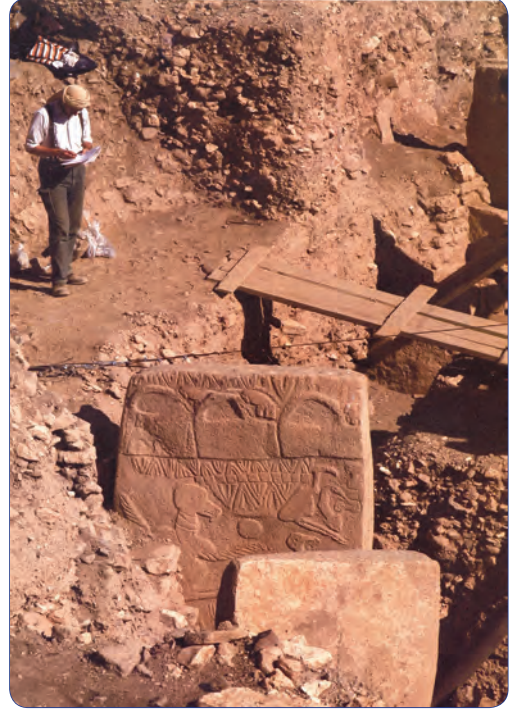
Evlerindeki sekilerine gömdükleri yakınlarının mezarlarına hediyeler sunmuşlar iskeletlerinin üzerine aşı boyası ile boyamışlardır.

Ortalama ömürleri 26-30 yıl olan Çatalhöyükçülerin nüfusları yaklaşık 8.000'dir. Bu nedenle Çatalhöyük'ü birçok araştırmacı, dünyanın ilk caddesiz kenti olarak değerlendirir.

Anadolu'nun tarih öncesi avcı toplayıcı toplumu, MÖ 12.000'lerde bugün Şanlıurfa'nın kuzeydoğusunda Göbeklitepe'de, sürekli yaşamadıkları, ancak yaklaşık 200 km. çapındaki alanda yaşayanların toplanma merkezi olarak kullanıldığı -düşünülen- bir

anıtsal yapı inşa etmişlerdir. Bir iş birliği ve uzlaşma ürünü olan **Göbeklitepe**'de büyük ayin ve şenlikler düzenliyorlardı. Acaba burada kutsal bir ziyaret yeri oluşturmayı mı planlamışlardı bilinmemektedir. Tükettikleri içeceklerin saklandığı hacmi 160 litreyi bulan kapların yapım teknolojisi de henüz çözümlenememiştir. Göbeklitepe'nin mimarları çevrelerinde doğal olarak bulunan tilki, aslan, yılan, yaban sığı, yaban eşiği örümcek kurbağa ve çeşitli kuş türleri hayvanlarını taş kazımışlardır. Muhtemelen korunmak amacıyla hayvan heykellerini tehditkâr ve korkutucu tarzda saldırgan pozisyonda betimlemişler, taş plakalar üzerine yılan, ok, hayvan, kuş ve ağaç dalı motiflerini nakşetmişlerdir. Beslenmek veya korunmak için hayvan avlamayı sürdürmüşlerdir. En önemlisi de "T" biçimli dikili taşlardan oluşan, çatısız yuvarlak 8-30 m çapında dünyanın ilk tapınaklarını inşa ettiler. Üst kısmı başı, uzun gövde ise vücudu temsil eden dikili taşların 3-6 metre boyunda ve en büyüğünün 16 ton ağırlığında olmasının, üstelik 2 km uzaklıktaki taş ocağından getirilmiş olmalarının altında yatan mühendislik ve teknolojik bilgilerinin sırrı hâlen çözülememiştir. Yaş olarak da çanak çömleksiz Neolitik Çağ olarak tarihlenen MÖ 9.600'lerde ayakta olmasının sırrı da açıklanamamaktadır. Bilinmeyen bir nedenle sonradan yaptıkları tapınaklarını, MÖ 8.000 yıl önce sistematik bir şekilde toprakla örtüp terk etmişlerdir. Bu yapının mimarları, Anadolu'da henüz tarım ve yerleşik hayat başlamazdan binlerce yıl önce, kültürü, sanatı, dini, ileri mühendislik ve lojistik bilgileri ile oldukça ileri bir sır dolu uygarlık oluşturmuşlardır.

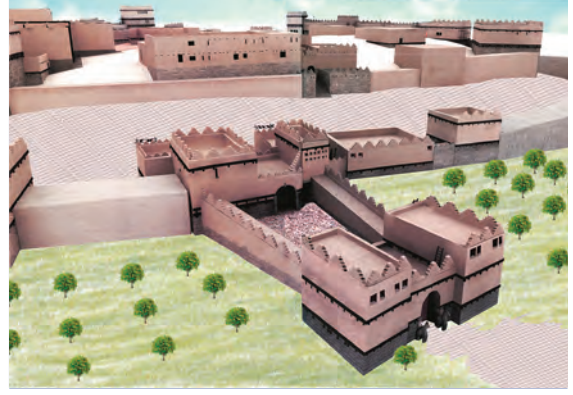
Yaklaşık MÖ 5.500'lerden sonra taş aletlerin yanında bakır madeni kullanılmaya başlanmasıyla birlikte Anadolu'da Bakırtaş anlamında Kalkolitik Çağ'a geçilmiştir. Madenin kullanılmasıyla birlikte, ona sahip olan insanlarla diğerleri arasında değiş-tokuş ekonomisine dayalı ticari faaliyetler başladı. İhtiyaç maddesi madeni elde etmek için maden bölgelerindeki yerleşim merkezlerine, bu bölgelerde olmayan mallar götürülerek takas edilmeye başlandı. Bu türden alışveriş hareketleriyle bölgeler arası etkileşim ve iletişim hızlandı. Bakır madenine sahip yerleşmeler güçlendi. Ziraat alanında

Görsel 2.1.9 Göbekli Tepe ana kazı çalışmalarından bir görüntü

ahşap tarım araçların, konutlarda toprak eşyaların yerini metal eşyaların; avcılıkta ahşap kemik ve taş silahların yerini metal silahların alması gibi Anadolu'nun çeşitli yerlerinde kullanılmaya başlandı. Örneğin Karakaya Barajı suları altında kalan Değirmentepe, Gaziantep Sakçagözü, Elazığ Tülintepe, Göller Bölgesi'nde Hacılar, Konya'da Çatalhöyük'te yukarıdaki aşamalar gerçekleşmiştir.

MÖ 3.000 yıllarından itibaren insanlar bakır ile kalayı karıştırarak **Tunç** adı verilen yeni bir maden türü elde ettiler. Bakıra oranla tunç daha dayanıklı ve daha uzun ömürlü idi. Anadolu'da bin yıl kadar süren Tunç Çağı, MÖ 2.000 yıllarının başında yazılı belgelerin ortaya çıkması ile sona erer.

Görsel 2.1.10 MÖ 17. yüzyıl Orta Tunç Dönemi Tilmen yerleşkesinin (Gaziantep) dijital yeniden kurgulanmış hâli.

Tunç Çağı'nda, kentlerin etrafı surlarla çevrilmeye başlandı. Toplumsal sınıflar arasındaki farklılıklar netlik kazanmaya başladı. Orduların kurulması ile askerî sınıflar oluştu. Konutlarını dörtgen planlı olarak avlular etrafında sıralarken, evlerin damlarını düz olarak inşa ettiler. Megaron ev tipi şeklinde tanımlanan bu evler, Batı Anadolu, İç Anadolu ve Kuzeybatı Anadolu'da yapılmıştır. İnsanlar kırmızı ya da kahverengi renkli çanak çömleğin yanında açık renkli ve çark yapımı ince kaplar kullanmaya başlamışlardır. Gündelik hayatlarında ölü defin geleneklerini değiştirmişler ve dışa defnetme geleneğine geçerek doğrudan toprağa gömmüşler ya da küp veya sanduka mezarlar kullanmaya başlamışlardır. Malatya Aslantepe höyüğünde seyyar dinsel amaçlı süslenmiş ocaklar yapmaya başlamışlardır.

Görsel 2.1.11 Güneydoğu Anadolu Tunç Çağı Malatya Aslantepe Tunç Çağı yerleşkesi canlandırması (Sol)

Görsel 2.1.12 Batı Anadolu Tunç Çağı Demircihöyük yerleşkesi canlandırması (sağ)

b) Yazının İcadından Önceki Zamanların Kültür Öğeleri

Toplumun en eski kültür taşı olan mitler, ilkel insanların canlı cansız nesnelere, birtakım doğa olaylarını, açıklamak üzere yarattıkları kutsal hikâyelerdir. Mitlerin kahramanları tanrılar ve yarı tanrılardır.

Günümüzde yalnızca Yunan mitolojisinin var olduğu akla gelirse de mitler, başka toplumlarda da vardır. Mitoloji bir milletin fikir ve düşünce tarihidir.

Efsaneler, oldukça eski hikâyelerdir ama mit değildirler. Onlardan sonra var edilmişlerdir. Konuları bir olay, tarihî veya dinî şahsiyet, inanış veya belli bir yer olan efsaneleri anlatan ve dinleyenler, efsanedeki olayların doğruluğuna inanırlar. Efsane kahramanlarının olağanüstü güçleri vardır, tanrı yahut yarı tanrı değildirler. Efsaneler düz konuşma diliyle anlatılır.

Sümerlerin Dumuzi ile İnanna Mitosu, Gilgamiş Destanı, Brahma ve Yaradılış, Çin kahramanlarının efsaneleri, Nil tanrıçaları, Tüylü Yılan efsanesi, Türk Yaradılış efsanesi, Ülgen ve Erlik, mit ve efsanelerden bazı örneklerdir.

BİLGİ NOTU

Bir Hitit efsanesi, Şittili'nin Soğanı: Tarım ve bereket tanrısı Telepinu bir sabah kalktığı anda orasını bulamaz, çok öfkelenir ve âdeti olduğu üzere çekip gider. Toprağın bereketi kaçar, ekinler kavrulmaya başlar. Ne hayvanlar ne insanlar gebe kalabilmektedir. ... Hititli bir metal ustası olan Şittili açlıktan ölmekte olan ailesi ve hayvanları için bir çare aramaktadır. Telepinu'nun annesi Güneş tanrıçası Arinniti ona oğlunun orasını kaybettiği için öfkelenip gittiğini anlatır. Şittili, köyünden topladığı altınlardan yaptığı orağı, Arinniti'ye verince yüzü güler ve oğlu geri döner. Tanrıça Arinniti, mutlulukla Şittili'den bir dilek dilemesini ister. Şittili bu hayatın amacı nedir diye sorunca tanrıça heybesinden dev bir soğan çıkartıp Şittili'ye verir. Şittili soğanı inceler ve soymaya başlar ancak soyduğu her katın ardından yine aynı çıkmaktadır. Hayal kırıklığına uğramıştır. Ağlamaya başlar ve tanrının hediyesini lanetler; "Kim soyarsa bunu bundan sonra benim gibi ağlasın." der. Arinniti niye ağladığını sorunca, onu sözünde durmamakla suçlar. Tanrıça cevap verir:

"Sana hayatın anlamını verdim istediğin gibi,
Soğan, soyup kurcalaman için değil yemen içindi.
Tadına yiyince varacak kıymetini anlayacaktın,
Soğan gibi didikleyeceğine, yaşarsan tatlanacak ömrün."

Görsel 2.1.13 Şittili'nin soğanı

c) Yazının icadından önce zamanın dönemlendirilmesi

Tarih öncesinin sınıflandırılmasında, insanın sosyo-ekonomik hayatını ilgilendiren teknolojik gelişmeler esas alınmıştır. Bu konuda günümüze kadar ortaya konan birçok modeller vardır. Bunlardan öne çıkan bazıları:

- Teknolojik Model [kullanılan aletlere göre Eski Taş (Paleolitik) Çağı, Orta Taş (Mezolitik) Çağı, Yeni Taş Çağı (Neolitik), Bakır Taş (Kalkolitik) Çağı]
- Sosyoekonomik Model (avcılık, balıkçılık, çobanlık, tarım ve uygarlık aşamaları)
- Kültürel Model [Yazı merkezli, tarih öncesi (prehistoria) ve tarih çağları şekline iki dönem]
- Arkeolojik model (yabanlılık, barbarlık ve uygarlık dönemleri)
- Ekonomik ve Toplumsal Model (Yabanlılık Çağı ve Uygarlık Çağı) vd.

Sonuç olarak günümüzde üzerine uzlaşılan aşağıdaki şablon kullanılmaktadır.

Yaklaşık; MÖ 1 milyon- 15000 Eski Taş Çağı (Paleolitik Çağ)

Yaklaşık; MÖ 15000- 8000 Ara Taş Çağı (Mezolitik Çağ)

Yaklaşık; MÖ 8000- 5500 Yeni Taş Çağı (Neolitik Çağ)

Yaklaşık0 MÖ 5500- 3000 Bakır Taş Çağı (Kalkolitik Çağ)

Yaklaşık; MÖ 3000- 1200 Tunç Çağı

Unutulmamalıdır ki her coğrafi bölgede insanların izlemiş olduğu gelişim seyri diğerleri ile aynı dönemlerde olmamıştır. Bu şablon ortalama kabul edilen verilerdir.

PALEOLİTİK

∞ - 1500

Karain ve Yarımburgaz Mağaraları.
İnsanoğlu ayakları üzerinde

MEZOLİTİK

Yaklaşık 15.000-8.000

Samsun Tekeköy, Antalya Belbaşı ve Beldibi Kumbucağı Mağaralarında renkli duvar resimleri. Üretici-Yerleşik hayat

NEOLİTİK

Yaklaşık 8.000-5.5000

Ergani Çayönü, Burdur Hacılar, Konya Çatalhöyük, Karaman Canhasan vd. Yerleşik düzene geçiş, sırlarla dolu Şanlıurfa Göbeklitepe

KALKOLİTİK

MÖ 5.500-3200

Burdur Hacılar, Denizli Beycesultan, Karaman Canhasan, Mersin Yumuktepe İstanbul Fikirtepe vd. Yaygın seramik kaplar, konut alanlarının dışında mezarlar.

TARİH ÇAĞLARI

TUNÇ (Bronz) MÖ 2000-12000

Malatya Arslantepe, Çorum Alacahöyük, Çanakkale Truva V-I. vd. çömlekçi çarkı, kent dokusunda gelişme, çoğalan boyalı seramik, mezar ve ölü gömme kültüründe heykeller ve ölü armağanları Asur ticareti ile Anadolu'da yazı yaygınlaşmıştır.

Görsel 2.1.14 Anadolu'nun yazıdan önceki tarihî çağları infografisi.

2. Yazının İcadı

a) İnsanlık tarihinde yazının yarattığı değişimler

Sümerlerde tapınak mülklerinin yöneticileri olan rahiplerin, kıskanç efendilerine ve diğer meslektaşlarına görev dönemlerinin hesaplarını vermeleri gerekirdi. Böylece bu rahipler, gelirleri ve harcamaları yazılı işaretlerle kaydetmek için tüm meslektaşları ve ardılları için anlaşılabilir, ortak bir kayıt yöntemi üzerinde uyuştular; yazıyı icat ettiler. Yaklaşık beş asır süren süreç sonunda MÖ 3.000 yıllarında, kil tabletler üzerine anlaşılabilen metinler yazılmaya başlandı. Bilinen ilk yazılı belge Uruk kentinde Eanna Tapınağı'nda keşfedilmiştir. Kil tabletler dışında ahşap ve madeni levhalar üzerine de yazı yazan Sümerlerde tapınaklar aynı zamanda mali işler merkezi idi. Buraya emanet edilen paralar, verdiği borçlar ve ticaret işlemleri çok daha düzgün ve net yürütülmeye başlandı.

Siteler arası sınırların tespit edilmesi, taşınmaz malların el değiştirmesi, valilere diğer yöneticilere gönderilen vergi tespit ve uygulamalarını içeren ekonomik emirler, emirlerin takip denetimi gibi yönetsel işlemler, yazı ile belgeli kalıcı bir şekilde yürütülmeye başlandı. Örneğin, Akadlara ait, Mezopotamya ile Anadolu arasındaki kervan ticareti hakkında bilgi veren Şartamhari metinlerinde, Asur Kralı Sargon'un torununun MÖ 2.200'lerde Anadolu'ya bir sefer düzenleyerek Hattuş, Kaniş ve Kursuara şehir koalisyonu güçleri ile çarpıştığı anlatılırken, sık sık tüccarlardan bahsedilmiştir.

Sümer kervanları yazıyı Mezopotamya'da Akad, Asur, Babil; Anadolu'da Hitit, Urartu ve İranda Pers ülkesine yaydı. Mezopotamyalılar ticaret ilişkilerinde mukavele yapmaya başladılar. Bu alışveriş belgelerine, satılan şey hakkında bilgi, satın alanların adları ve belirlenen bedel yazılırdı.

Vergi ve muhasebe kayıtlarını düzenli ve sürekli tutabilmek amacı ile Sümerler, uygarlık dünyasına, Tapınak Okullarını hediye ettiler. Tablet evi denilen okullarında, özellikle saray ve tapınağın yönetim ve idari işlerini yürütecek yöneticileri yetiştirmek amaçlanmıştı. Bu okulların mezunları saray kâtabi, rahip, arşiv memuru, vali veya elçi oluyorlardı. Üstelik hepsi erkek değildi, kadınlar da vardı.

Görsel 2.2.15 Tapınak okulları tablet evi

Mısır uygarlığında devlet yönetiminde yazıcılık önemli bir meslek olup, yazıcı yetiştiren okullara “Hayat Evi” denirdi. Yazıcılar devlet işlerinde büyük sırlarla karşılaştıklarından kendilerine “Sırların şefi” denilmiştir. Mısır'da yazı, memurların firavun adına halkın üretimini kayıt altına almalarıyla başlamıştır. Ürün sarayın ambarına konurdu.

Yazı; Mısır'da köylü üreticiler ile okuma yazma ve hesap bilenler şeklinde iki sınıfın oluşmasını sağlayarak toplumsal bir etkide de bulunmuştur. Bir Mısır atasözünde denir ki

“*Cahil bir adam yüklü bir hayvana benzer; okumuş ise bu hayvanı sevk ve idare edendir.*”

Mısır Atasözü

Nil ülkesinde yazının okumanın yaygınlaşması, siyasi iktidarı sağlamlaştırır, dinî, entelektüel bilimsel ortak verileri saptar zenginleştirir. Örneğin astronomi ve matematik alanındaki atılımlar böyledir.

b) Eski Çağ kadim bilimlerinin modern zamanlar bilimlerinden farklılıkları

Tabiatla meydana gelen olayları dikkatle inceleyerek onu anlamaya çalışan insanın yazının icadından önceki tabiatdaki bazı olayları biliyordu. Amacı ise korunmak kadar beslenmek suretiyle yaşamını devam ettirmekti. Sahip olduğu veriler ise bilimsel dayanağı olmayan basit bilgi niteliğindedir. Süreç içinde bilgileri

şartlara göre gelişti ve değişti. Eski Çağ uygarlıklarında bilim, teori ve felsefeden çok gözlem, mantık ve pratik bilgilere dayalı bir sistemi ortaya koymuş; yanı sıra bilimi din veya inançlarla da ilişkilendirmiştir.

Antik Mezopotamya'da Tıp Uygulamaları

MÖ 670 Nisan ayında Asur Kralı Esarhaddon'a sarayın baş büyücü Marduk-Shakin Shumi (Marduk Şakin Şumi)'nin, verdiği tedavi reçetesi:

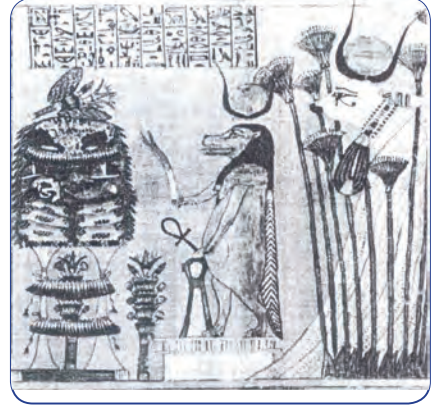
a. Yüksek ateşi düşürecek losyonun içeriği: Bir yağ ile birbirine karıştırılmış sabun bitkisi suyu, ezilmiş diş ve erkek sütleğen ile mercan bitkisi.

b. Yine iyileşmesi için kraldan boynuna asmasını istediği deri çantaların içeriği: Küçük çocuk saçına sarılmış kırılabilir ahşap bitkisi.

Görsel 2. 2.16 Hastalıkları kötü ruhları korkutmak amacı ile kapı eşiklerine, kapıların yanlarına, yatak odasının köşelerine gömülen kuş adam figürinler.

Bilimle daha çok rahipler ilgilenmişlerdir. Örneğin Mısır'da, tanrı Toth, bilimin kurucusudur. Kralın yardımcısı rahiplerin elinde önceleri sihir kökenli bir takım uygulamalar zamanla hekimliğe dönüşerek tıp'ta gelişmelere sebep olmuştur. Örneğin rahipler, papirüs belgelerine göz hastalıkları, kemik veremi, çocuk felci, anemi, romatizma, mide, karın ve mesane rahatsızlıkları varis, ülser, çıban gibi hastalıkları kaydetmişlerdir. Bu dönüşüme, mumyalamada uzmanlık süreci büyük katkı vermiştir. Nil Nehri'nin taşkınlarının zararından korunmak için ihtiyaç ve zorunluluğa dayalı, yaptıkları çalışmalar ise başta aritmetik ve geometri olmak üzere astronomi biliminin de (güneş takvimi) oluşumuna hizmet etmiştir.

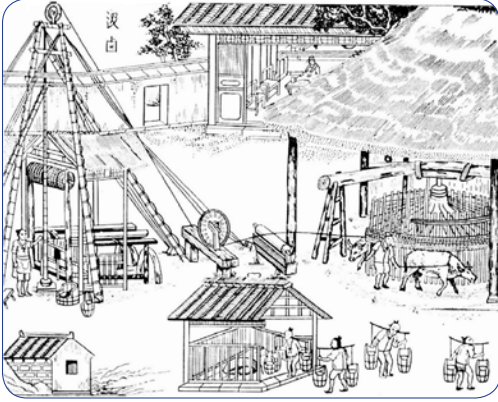
Görsel 2.2.17 Hamile kadınların koruyucusu, tanrıça Toeris Antik Mısır'da sağlıklı inancın içe içe olduğunun bir kanıtıdır.

Komşu Mezopotamya'da da yine rahipler eliyle kurulan ve yürütülen Sümer okullarında, okuma yazma dışında teoloji, botanik, zooloji, mineraloji, coğrafya ve matematik dersleri okutulmaktaydı. Bilimde Akad dilini kullanan Sümerlerde Zigguratların en tepesi, gökyüzünü gözetlemek için kullanılmış; astronomide burçları ay takvimini, çarpma bölme cetvellerini, uzunluk ağırlık hacim ölçülerini tespit etmişlerdir. Bu arada basamaklı mabet anlamına gelen Zigguratlar, tanrıya giden yolu temsil ederdi ve kâinatın simgesiydiler.

Görsel 2.2.18 Dicle Nehri kıyısında bir Sümer şehri devleti ve tapınak, depo ve bilim merkezi olarak kullanılan Ziggurat

Hindistan'da geometri, cebir ve tıp belli bir gelişim gösterirken amaç su, hava, ateş ve topraktan oluşan dünyayı algılamaktır. Çin'de ise evrene, yapısı ve düzenini ortaya çıkararak kullanabilir kanaatiyle yaklaşılmıştır. Devlet desteği ve teşvikiyle Çinli bil-

Görsel 2.2.19 Yaklaşık 2000 yıl önce, Çin Sichuan eyaletinde yapılan tuz elde etme amacıyla derin delme işlemine ait bir kroki

Görsel 2.2.20 MS II. yüzyıla ait Efes müzesinde yer alan cerrahi ve kozmetik aletler günümüz aletlerinin ilk tasarımlarındandır.

ginler astronomide bir takvim yapmışlar, takımyıldızlarının gökteki yerini belirlemişlerdir. Kimya (o zamanki adı simya), tıp, jeoloji, coğrafya ve teknoloji alanlarındaki gelişmelere ön ayak olmuşlardır. Çin tıbbı ve ilaçları, din maskesi ile örtülmüştü. Büyü ve tıp iç içeydi. Amaç büyü yaptırarak iyileşmekti.

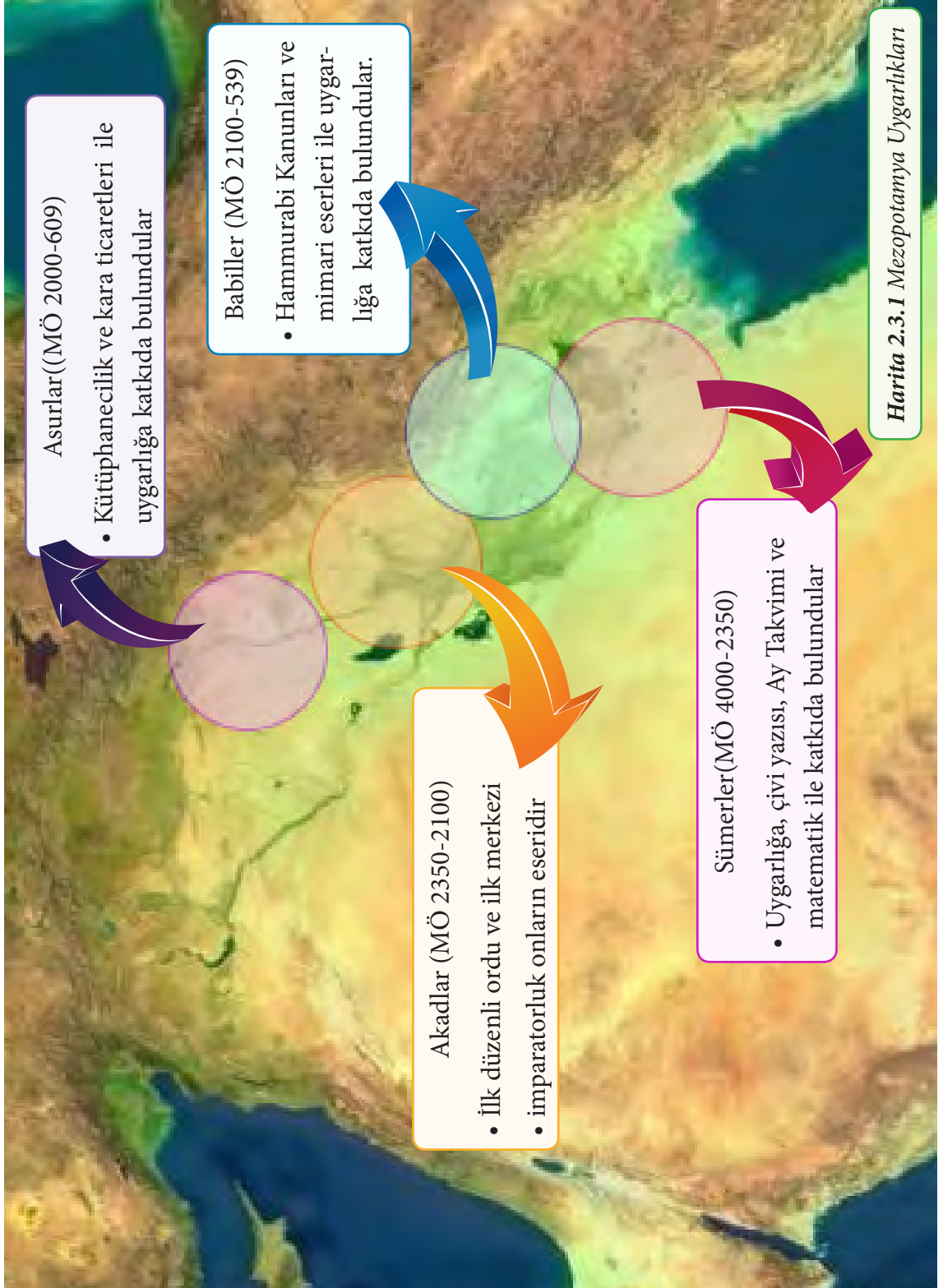
Yunanlılarla bilime, felsefe ile birlikte yön ve anlam verilmiştir. Yunan bilim felsefesi, bilimden yarar gözetmeksizin salt evreni ve özünü kavramak ihtiyacı taşıyan bir düşünceye sahipti. Tabiatı, tabiatta olup bitenleri, tabiattaki varlık türlerini mitik ve dini inanış ve değerler alanından çıkartıp insanın yetenek ve güçlerine dayanarak anlamaya çalışmışlardır. Bu olgu, özellikle Batı Anadolu'da İonya'da MÖ 6000'lerde Thales ile başlamıştır. Thales 'in çalışmaları İonya Okulu adını alarak, batı biliminin kaynağını oluşturmuştur. İonya düşünürleri, tabiatı ilkeleri ve nedenleri açısından incelemeye çalışırken akıl yürütme, gözlem ve deney gibi bilimsel yöntemleri de göz önünde tutmaya çaba göstermişlerdir. Çalışmalarında Mısır ve Mezopotamya biliminden de kişisel olarak yararlanmışlardır.

Günümüz anlayışı ile amaç, konu ve yöntem açılarından modern bilimin temelleri, 750'lerden sonra Abbasiler Döneminde Bağdat Okulunun önderliğinde ve Endülüs'te atılmıştır.

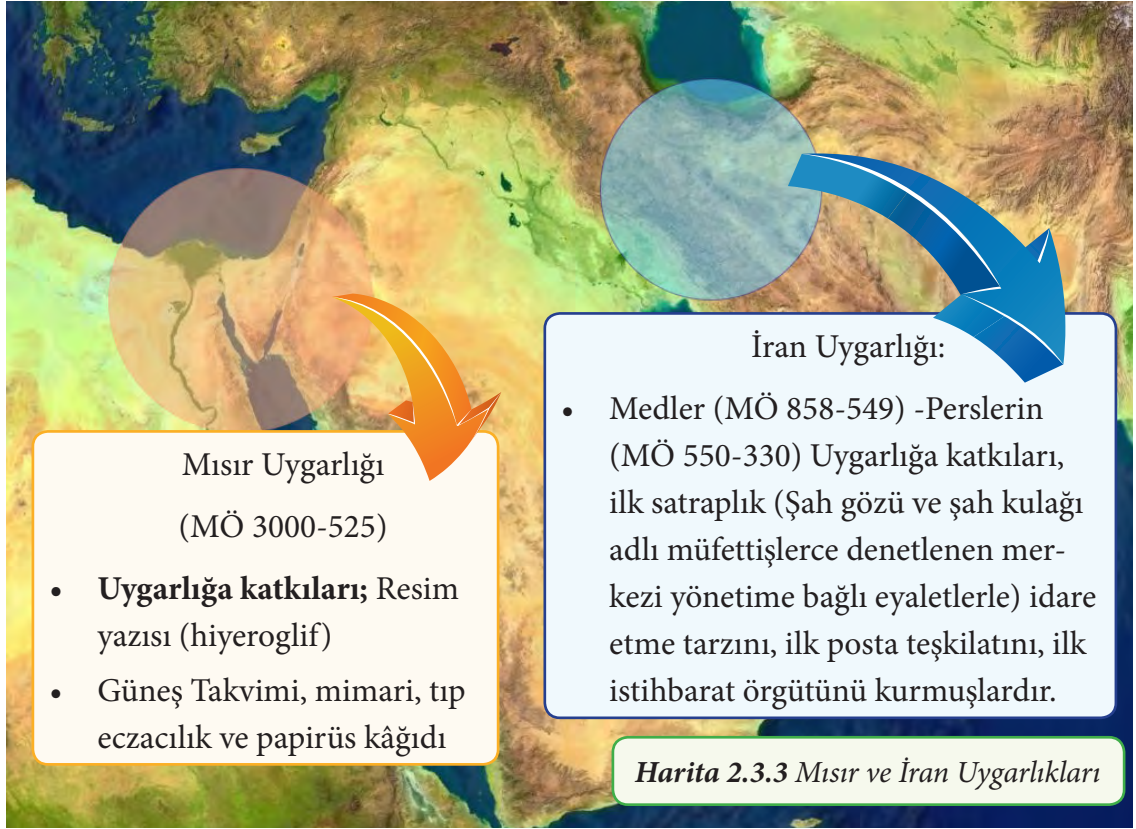
3. İlk Çağ'ın Medeniyet Havzaları: a) İlk Çağ medeniyetleri tarih şeridi

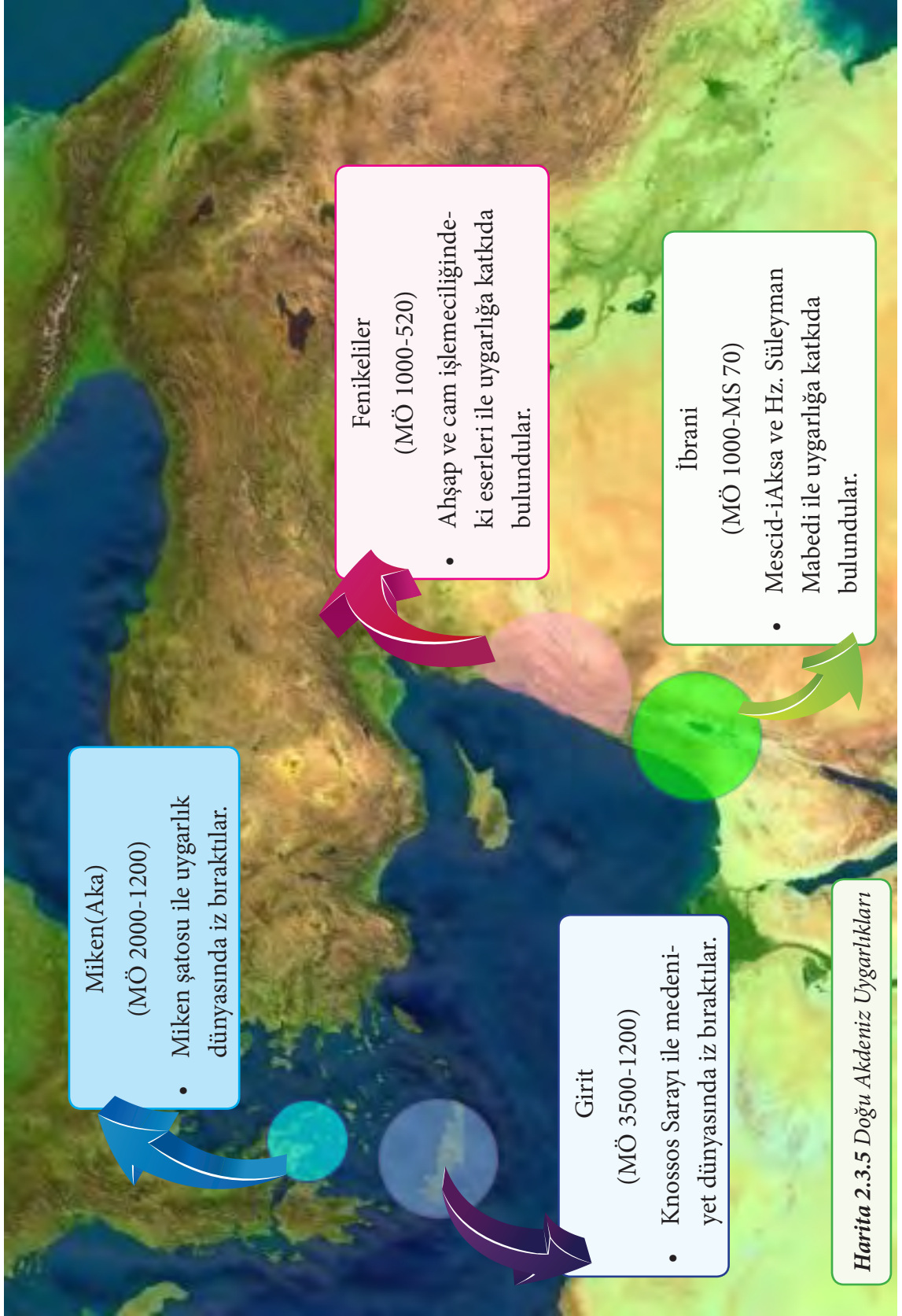
Milad'a Doğru Yaklaşım 0 Milat	Sümerler'in yazıyı bulması (MÖ 3.200)
	Urgakina Yasaları'nın çıkarılması (MÖ 2.375)
	Anadolu'da yazının kullanılmaya başlanması (MÖ 1.900)
	Hammurabi Kanunları (MÖ 1.700)
	Kadeş Savaşı (MÖ 1.296)
	Kadeş Anlaşması (MÖ 1.280)
	Ege Göçleri (MÖ 1.230)
	Truva Savaşları (MÖ 1.193-1.184)
	İlk Olimpiyatlar (M 776)
	Roma'nın kurulması (MÖ 753)
	Lidyalıların parayı kullanmaya başlamaları (MÖ 680)
	Pers İmparatorluğu'nun kurulması (MÖ 550)
	İskender İmparatorluğu'nun kurulması (MÖ 359)
	Pers İmparatorluğu'nun yıkılışı (MÖ 330)
	İskender İmparatorluğu'nun yıkılması (MÖ 323)
	Hız. İsa'nın doğumu (MÖ 0)
	Milano Fermanı (313)
	İznik Konsülü (325)
	Roma İmparatorluğu'nda Hristiyanlığın resmi din hâline gelmesi (330)
	Kavimler Göçü (375)
Roma İmparatorluğu'nun ikiye ayrılması (395)	
Batı Roma'nın yıkılışı (476)	

b) İlk Çağ'ın önemli medeniyet havzaları

4. Coğrafya ve İklimin İnsanlığa Etkileri

İnsanın geçmişini, tabiatla mücadelesini, sosyal ilişkilerini ve inançlarını öğrenmek, geçmişten günümüze ulaşan izlerin incelenmesine bağlıdır. Bunun için yerleşim yerleri, konar-göçer yaşam alanları, tapınaklar, mezarlar ve doğal çevre araştırılır ve elde edilen buluntulardan sonuçlar elde edilir.

Görsel 2.4.21 Buzulların erimesi

Yazıdan önceki dönemin aydınlatılabilmesi için en önemli unsur arkeolojik araştırmalarla edilen araç ve gereçlerdir. Buluntulardan elde edilen bilgiler, yazıdan önceki dönemin doğru okunabilmesinde oldukça önemlidir. İnsanlığın bu döneminde mağaralar, kerpiçten ilkel konutlar, taştan, kemikten, pişmiş kilden yapılmış aletler vd. o döneme ayna tutar.

Harita 2.4.6 Bereketli Hilal Bölgesi

Günümüzden yaklaşık 2,5 milyon yıl önce dünya, buzullarla kaplı olduğu için insan yaşamına uygun değildi. Buzulların erimeye başlamasıyla birlikte özellikle kuzey yarımkürenin bazı alanlarında ılıman iklim kuşakları oluşmuştur. Bunun sonucunda doğal çevre insan yaşamına uygun hâle gelmiş ve ilk yerleşme ile ilgili hareket-

lilikler bu kuşakta görülmeye başlanmıştır. Bu yerleşimler günümüzden yaklaşık 12 bin yıl önce Anadolu'nun güney doğusunda ve Mezopotamya'da ortaya çıkmıştır. Bereketli Hilal olarak da adlandırılan bu coğrafyada iklim giderek insan yaşamına uygun hâle gelmiş ve bu bölgede nüfus artmaya başlamıştır.

a) İlk insanların hayat tarzı ve geçim kaynakları

İnsanın hayat tarzı avcılık ve besin toplayıcılığı şeklinde başlamıştır. İnsanoğlu, besin kaynakları bulabilmek için yer değiştirmek zorunda kalmıştır. Bu yaşam biçimi uzun süre devam etmiş ve zamanla önce çığ sonra ateşin bulunması ile pişmiş av etinin yanında çeşitli yabani meyveler ve bitkiler de insanın yiyecek türleri arasına girmiştir. İlk insanlar, barınmak için ise küçük gruplar halinde mağara ve kaya sığınaklarını kullanmışlardır.

İnsanoğlu, su kaynakları kenarındaki sıcaklık ve nem değerleri olumlu düz alanlarda kendiliğinden yetişen yabani buğday, arpa, çavdar gibi tahılları fark edip toplayarak tüketmiştir. Süreç içinde bu yabani tahılları ıslah ederek kendi kontrollerinde, planlı bir tarımsal faaliyetlere başlamıştır. Bu karar ile önceki avcı toplayıcı tarz yaşam şeklini ilk başlarda terk etmeden, giderek yerleşik üretici toplumlar konumuna geçmiştir. Tarıma ve dolaylı olarak yerleşik hayata geçişle birlikte keçi, koyun, sığır, domuz, at ve köpek gibi hayvanlar evcilleştirilmiş ve günümüzdeki köy yaşamına benzer yaşam biçimleri oluşturulmuştur. Böylece insanın yaşam biçiminde ve üretim-tüketim alışkanlıklarında köklü değişiklikler yaşanmaya başlanmıştır.

Görsel 2.4.22 Neolitik Çağ'ın ilkel yaşamı

Sonraki dönemlerde, belli bir mekân dairesinde yerleşik hayatın bütünleyicisi olarak hayvancılığı ek ekonomik uğraş olarak yapan ve ürettiklerini çevresindeki yerleşik toplumlara sunan bir hayat tarzı (konargöçerlik) gelişti. Konargöçerlik salt insanların keyfi bir kararı değildi. Bu yaşam tarzına içinde yaşadıkları coğrafyanın ve iklimin özelliklerinin yönlendirmesiyle başladılar.

Gerek yerleşik gerekse konargöçer hayat tarzını sürdüren toplulukların birbirlerinden giderebilecek ihtiyaçlarının bulunması bu iki kesim arasında aynı zamanda bir iletişim, etkileşim ve alışveriş yaratmıştır. Sonuç olarak tarih boyunca konargöçer ve yerleşik hayat tarzları, şartlara bağlı olarak tercih edilen ve birbirlerini tamamlayan yanaşık hayat düzenleri olarak süregelmişlerdir.

b) İlk Çağ'da, zorlu yaşam mücadelesi içinde göç olayları

Zorlu yaşam mücadelesi içindeki toplumlar, mevcut durumundan hoşnutsuzluğa bağlı olarak daha iyi tarım alanlarına ulaşmak, daha elverişli hayvancılık alanları edinmek gibi kendi tercihlerine bağlı olarak yer değiştirmişlerdir. Bazen de zorunlu sebeplere dayalı olarak örneğin geçim imkânını kaybetme, iklim değişikliği, politik değişiklikler, inanç nedeniyle baskı altına alınma ve sürgüne bağlı göç hareketlerini gerçekleştirmişlerdir.

Yazıdan önceki tarih çağlarında, insanoğlunun dünyaya yayılma bölgesi Afrika kıtasından iklim değişikliği ve yiyecek kaynağı hayvan sürülerini takip ile kuzeye doğru başlayan ilk göçler MÖ 13.000'lerde son buldu. İnsanoğlu baskın yapısı ile diğer canlıları tehdit etmeye başladı. Hatay Üç Ağızlı Mağarası'nda bulunan delikli deniz kabukları şeklindeki süs eşyaları, bu göçün Anadolu güzergâhında, yaklaşık MÖ 27.000-43.000 yıllarında bıraktığı izlere aittir.

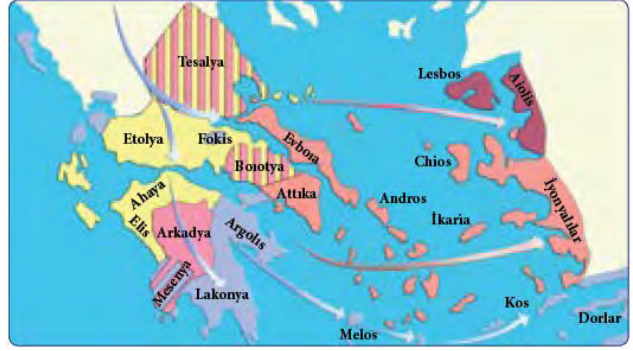

Harita 2.4.7 Neolitik yaşamın hızlı ve yoğun yayılımı

İklimsel değişiklikler, çevre tahribi ve sosyal çalkantılara bağlı olarak, Neolitik yaşamın çiftçiliğe dayalı yerleşik köy yaşantısı, MÖ 7000 başlarında, batı ve güneybatı Anadolu ile Tuna Nehri'ne kadar, çevresine yayılmaya başladı (**Harita 2.4.7**). Az bilinen bu ilk göçler dışında bir de bilinen tarihi göç hareketleri de vardır.

b.1 Deniz kavimleri (Ege) göçleri

Ege göçleri; MÖ 13. Yüzyıl sonları ve MÖ 12. Yüzyıl başlarında iki aşama halinde yaşanmış olan büyük bir kavimler hareketidir. Göçleri, Ege ve Akdeniz toplulukları yaptığı için tarihçiler buna "Deniz Kavimleri (Ege Göçleri)" adını vermiştir.

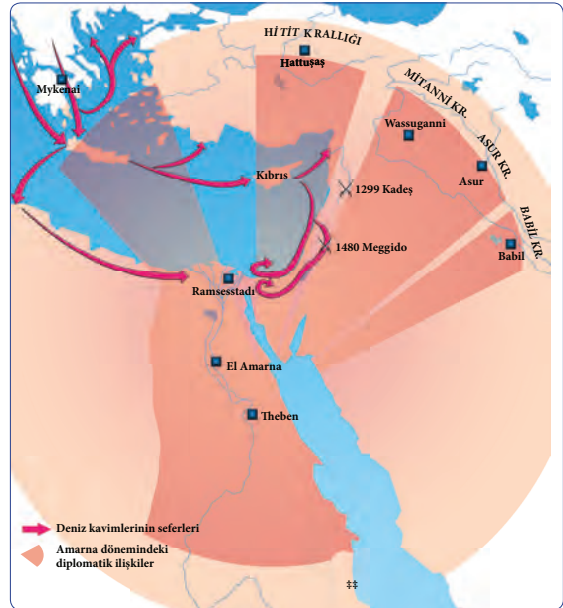

Harita 2.4.8 Anadolu'ya Ege göçleri

Göçleri başlatan Dorların Yunanistan'ı istila etmesi olmuştur. Doğu Avrupa'dan Balkanlara ve Yunanistan'a inen Dor kavimler, burada bulunan Aka'ları bölgeden sürmüş, onlar da Anadolu'ya göç etmişlerdir. Akalar ve daha sonra gelen Frigler, Anadolu uygarlıklarının ve Hitit devletinin yıkılmasına yol açmış, onların ilerlemelerinden dolayı önlerindeki kavimler de doğuya hatta Suriye ve Mısır'a kadar gitmişlerdir.

Mısır kaynaklarında "deniz kavimleri" olarak bahsedilen süpriz gelişmelerin ilki, Girit Adası'ndaki Miken Uygarlığı sakinleri olan Akalar tarafından engellenemeyen Dor Kavmi'nin göç ve istilasıdır. Mısır Kralı III. Ramses (1186-1155) devrini aydınlatan Medinet Habu Anıtı'nda, "... Hatti, Kode, Karkamış, Arzava, Alaşiya'dan itibaren hiç bir ülke onların silahları altında duramadılar.

...Memleketi ve insanlarını sanki hiç var olmamışlar gibi yerle bir ettiler. Mısır'a doğru yola çıkıyorlardı. Bunlar birleşerek bir araya gelmiş Peleset, Tjeker, Şekeleş, Denyen ve Weşuş memleketlerinin insanlarıydı." şeklinde tasvir edilen yıkıcı bir göç dalgası ile Dorların istilası önünde duramayan Akalar yurtlarını terk etmek zorunda kaldılar. Tüm Akdeniz çevresine yayıldılar.

Harita 2.4.9 Deniz Kavimlerinin tüm Akdeniz çevresine yönelik göç hareketleri

Mısırlı tarihçilerin denizci kavimler olarak adlandırdığı göç, uzun yıllar hatta yüzyıllar sürdü. Deniz kavimleri, Filistin ve Suriye'de diğer muhalif grupları da yanlarına alıp firavunun ordularını Nil Nehri'ne döktü. Mısır imparatorluğu yok olmanın eşiğine geldi. Anadolu'daki Hitit İmparatorluğu ise çöktü (MÖ 1.190).

Göç ve istilanın olumlu sonucu ise Aka göçleri ile İon, Ephesos (Efes), Miletos (Milet) gibi bir dizi Yunan kentlerinin oluşmasıdır. Adı geçen kentler ile Batı Anadolu, tüm Yunan dünyasının en zengin ve en gelişmiş bölgesi hâline gelmiştir.

Harita 2.4.10 MÖ 2 bin başlarında Anadolu'ya diğer göçler

Anadolu'daki kargaşanın tek nedeni III.Ramses'in "Hiçbir ülke onlara karşı koya-madı." dediği, Ege göçleri değildir. Anadolu'nun iç dünyasında yaşanan doğal afet (kuraklık, kıtlık, susuzluk) ticaret ağının çökmesi, kraliyet hanedanlıkları arası sürtüşmeler, halkın yöneticilerine isyanları ve Asur tehdidi ile gerçekleşen diğer başka göçler (**Harita 2.4.10** MÖ 2 bin başlarında Anadolu'ya diğer göçler) birleşerek düzeni alt üst etmiştir.

İnancı nedeniyle baskı altına alınma ve sürgün kaynaklı göçlere, Filistin'den Yahudi sürgünleri ve Hristiyanların Roma baskısından kaçmaları iyi bir örnektir. Şimdi bunlar üzerinde duralım.

b.2 Filistin'den Yahudi sürgünleri;

Tevrat'ta İbranelerin kökenleri MÖ 2 bin yıllarının başına kadar uzanmaktadır. MÖ 1.150 tarihlerinde Ürdün Irmağının kuzey kesimlerinde iken kendilerine bağışlandığını söyledikleri "Bal ve süt akan ülkeye" girebilmek için Kenanîlere saldırırlar. Ancak Kenanîler ile birlikte yaşayan (Ege göçleri sürecinde Girit'ten bölgeye gelip bugünkü Filistin'e adını veren) Filistinliler, İbraneleri nüfuzları altına alırlar. Mücadeleler neticesinde Hz Davut (MÖ 1000-955) Yahudileri, krallığı altında birleştirmiştir.

Asur sürgünü

Hız. Davut ölünce ülkesi kuzeyde İsrail(merkezi Samariye) ve güneyde Yahuda (merkezi Kudüs) krallıkları şeklinde ikiye ayrılmıştır. İsrail krallığı, Tevrat'a göre Asurlular tarafından işgal edilip yıkılmış; İsrail kabileleri sürgüne gönderilmiştir (MÖ 722-721). Bu sürgünle Yahudi inancında, Kayıp On Kabile efsanesi doğmuştur.

Babil Sürgünü

Görsel 2.4.23 Yahudilerin Babil sürgünü

Güneydeki Yahuda Krallığı'ndaysa, Süleyman Mabedi putlardan temizlenip ibadetin merkezileştirilmesini ve bulunan Tevrat kitabı ile Tevrat öğretisinin yeniden kurulmasını esas alan, ilk dini reform gerçekleştirilir. Bu ahde dönüş çabalarına rağmen halk arasında, tek tanrılı inancı terk edip sapmalar başlar. Öte yandan Babillerin denetiminde olan Yahuda halkının isyanı sonucunda, Yahuda Krallığı Babil ordusu tarafından yıkılır. Halk Babil'e sürgün edilir. (MÖ: 597-538)

Roma Sürgünü

Pers Krallığı, Bâbillileri yenilgiye uğrattıktan sonra, sürgündeki İsrâiloğulları'nın Yahuda 'ya dönmelerine izin vermiştir (MÖ 538). Bu süreçte Kudüs'teki eski mâbedin yerine yeni bir mâbed inşa edilmiştir (MÖ 515). Din âlimi Ezra'nın yürüttüğü faaliyetler doğrultusunda (MÖ 444-398) Kudüs şehri ve Yahuda halkı tekrar yapılandırılmıştır. Ezra, Tevrat'ın İsrâiloğulları'na (Yahudilere) yeniden kazandırılmasını sağlayan kişi, bir nevi ikinci Mûsâ olarak yüceltilmiştir.

Romalıların, Helen İmparatorluğu'nun bölgedeki varlığına MÖ 63 yılında son vermesi ile Yahuda Krallığı da sona ermiştir. Romada, Romalı yöneticilerin zaman zaman Yahudilerin dinî hayatına ve bilhassa mabede müdahalesi yüzünden devrimci-fanatikler tarafından Roma'ya karşı kanlı isyanlar başlatılmıştır. MS 70'te çıkan isyanda, Romalılar tarafından mâbed yıkılmış, en son Bar Kohba'nın liderliğindeki ayaklanma (132-135) bastırılmış, Yahudiler Kudüs'ten çıkarılmış ve geriye dönmeleri yasaklanmıştır. Yahuda bölgesinin ismi Filistin (Palaestina) şeklinde değiştirilmiştir.

Bu göçlerle yurtsuz hâle gelen Yahudiler dağıldıkları dünyanın çeşitli yerlerinde, uğradıkları takip ve tacizlere bağlı olarak gündelik uğraşlarında taşınmaz mal sahibi olmayı hiç planlamamışlar, tarımdan ziyade ticaret ile uğraşarak paraca varlıklı olmayı hedeflemişlerdir. Bu tercihleri onlara, millî bir özellik olarak ticaret ile meşgul olmayı kazandırmıştır.

b.3 Hristiyanların Roma baskısından kaçmaları

Roma İmparatorluğu'nda, Yahudilik, Paganizm ve İran kökenli Mithra inancı yaygındır. Hz. İsa, Gaile kentinde insanları hak dine çağırır. Umut verdiği bahtsız insanlar onu dinler ancak Hz. İsa Musevi din adalarının otoritesini tehdit etmiştir. Kudüs'teki Roma idaresince isyancı olarak suçlanırlar. Mahkûm edilir ve çarpmıha gerilir. Arkadaşları Gailé'ye kaçar. Onlardan biri Aziz Pierre, Hz. İsa'nın anısı etrafında topladığı arkadaşlarına yeniden dirilişi anlatır. Hz. İsa'nın, Ahit'te dünyanın sonu geldiğinde geleceği vaat edilen Mesih olduğunu anlatmaktadır. Pierre'nin söylemleri sonucunda binlerce kişi cemaat halinde bir araya gelir. Resmi dini inkâr edip sadece ruhun selameti ile ilgilendikleri için Kudüs'teki Yahudi din adamları tarafından baskıya maruz kalırlar. Havari Etienne işkence ile öldürülür ve cemaatleri dağıtılır. Kalanlar Suriye kıyılarındaki sitelere göç ederler. Hz. İsa'nın yol arkadaşı olan havarilere Antakya'da "Hristiyan" adı verilir. Havarilerin söylemleri yoksul insanlar arasında hızla yayılır. Zulüm, İncil'in mesajını Kudüs'ün dışına atmıştır.

44 yılında Yahudi ve Roma makamlarınca Kudüs'ten kovulan Havari Pierre, Antakya'ya gider. Zenginliğin ve yoksulluğun iç içe bulunduğu Roma dünyasının 3. Büyük kenti Antakya'da, Hristiyan havariliği gelişme alanı bulur. Şamlı bir sanatkâr iken Hristiyanlığa geçen Paul ile tanışır ve birlikte İskenderiye taraflarına giderler. Konuşmalarını sinagogda yapan havarilerin aslında yeni bir dini yayma gibi amaçları yoktur. Yahudiliği reddetmeden "Yalnızca ben doğru yoldayım" iddiasındadırlar.

Görsel 2.4.24 Sert bir kuşatmadan sonra Roma İmparatoru Vespasiano'nun oğlu Tito Kudüs'ü fethetmeyi başardı, tapınağı yıktı ve Hristiyanları kovdu. MS 70

Görsel 2.4.25 İlk Hristiyanlık adını alabilecek öğretisi büyük oranda Filistinli bir yahudi olan Hz. İsa'nın şahsiyeti etrafında gelişmiştir.

Sinagogların yaygın oluşu Hıristiyanlığın yaygınlaşmasını kolaylaştırmıştır. Paul ve Pierre çıktıkları Makedonya ve Atina seyahatinden Kudüs'e geri döndüklerinde, Yahudilerin öfkesinden Roma vatandaşlığı sayesinde kurtulurlar. Tutuklanarak yargılanmak üzere Roma'ya gönderilirler. Paul mahkemede, imparatorluğun inancını mahkûm eder. Roma sömürsünün ezdiği yoksullar arasında, Hristiyan söylemler toplumsal bir kışkırtma görevi gördüğü için yetkililer, "Hristiyanlar devletin güvenliğine zarar vermektedir" yargısına varırlar. İmparator Neron'a göreyse bunların hepsi kargaşaya yol açabilecek birer anarşisttirler. 64 yılında Roma'da çıkan ve altı gün süren yangından zarar görenler, Yahudileri yangını çıkartmakla suçlarlar. Yahudiler ise suçu Hristiyanlara atarlar. Bu olay sonrası zarara bağlı oluşan öfke ve sinir Hristiyanlara karşı ilk kitlesel zulmün kaynağı olur. Havari Pierre, hayatını kaybeder. Hristiyanlar, ya sirklerdeki vahşi hayvanlara atılır ya da zifte bulanıp Neron'un bahçelerinde meşale gibi yakılır. O zamandan sonra Hristiyanlık; Musevilikten net bir şekilde ayrılır. Söylemlerini Yunanca yapan havariler, din niteliğini Yunanca, Katolik kelimesi ile ifade etmişlerdir.

Harita 2.4.11 Hristiyanlığın yayılışında önemli rol oynayan Aziz Paulus'un(Pavlus) inancını yaymak için yaptığı seyahatler

İmparator Commodius devrinde, kiliseler koşulsuz olarak kurulu düzeni kabul ettikleri için Roma Devleti ile kilise yakınlaşması doğar. Hristiyanlık, zor durumda olan Roma İmparatorluğu için, bir anda birliği sağlayacak bir materyal hâline gelir. Roma'nın barbar kavimlere karşı vereceği mücadelede, dayanacağı ve birliği sağlayacağı tek güç hâlini alır. İnciller kaleme alınır. Katoliklik geleneği tamamlanır.

Kral Konstantin monarşiyi yeniden yapılandırma çalışmalarının başarısı için Hristiyanlığın saygınlığından yararlanmayı düşünür. Yayınladığı Milano bildirisi ile 313 yılında Hristiyanlığı resmen tanır.

c İlk Çağ'ın tüccar kavimleri

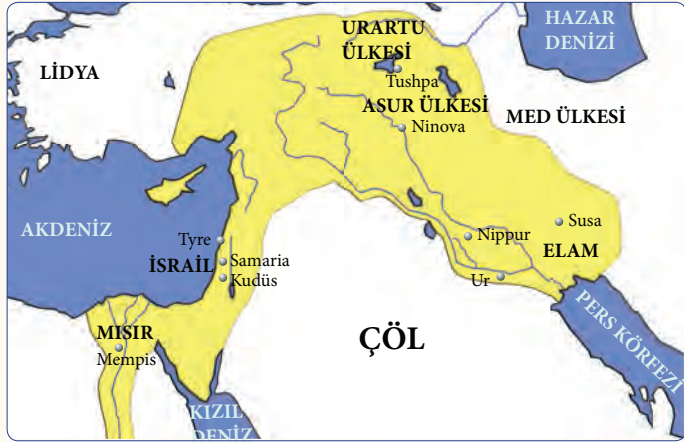
İlk Çağlardan beri toplumlar arasında, kendisinde olmayanı olandan sağlamak ve kendisinde olandan kazanç elde etmek gibi hayati bir zorunluluk ile başlayan ticaret, önce yakın yerleşim yerleri derken yakın kentler sonra yakın bölgeler ve uzak bölgeler şeklinde giderek genişleyen bir faaliyet türü olmuştur. Devletlerin kâh yaşam kaynağı kâh dış politik hedefi kâh askeri harekâtlarının gayesi olarak gündemden hiç düşmeyen ticaret konusunda öne çıkan devletler de bulunmaktadır.

Görsel 2.4.26 Surlarla çevrilmış Kaniş Kenti'nin altındaki Asur Kolonisi'nde (Karum)tüccarlar hesap tutuyorlar.

ASURLULAR

- Ticaretle uğraşmışlardır. Kral ticaret yolunu kullanarak Anadolu'da Karum adı verilen ticaret kolonilerini kurdular.
- Kolonileri aracılığı Anadolu yazı ile tanıştı.
- Başkent Ninova'da ilk kütüphaneyi kurdular.
- Arşivcilik alanında geliştiler.
- Şiddet ve savaşçılık konusundaki üstünlük ve özgünlükleri ile gösterişli ama acımasız bir yönetim sergilediler. Yıkıldıktan sonra İncil, "Ninova yok edildi, kim buna üzülür" diye yazacaktır.
- Nemrut Tapınağı'ndaki aslan heykelleri ve Kayseri Kültepe'de bulunan tabletleri ile de tanınırlar.

Harita 2.4.12 Asur İmparatorluğu

FENİKELİLER

- Uğraş alanları ticarettir. Giremedikleri Batı Anadolu kıyıları hariç Akdeniz kıyılarında kurdukları Kolonileri ile ülkeleri arasında kültürel etkileşim sağlamışlardır. Kartaca en ünlü Afrika kolonileridir.
- 22 harften oluşan Fenike alfabesini geliştirdiler. Alfabeleri günümüz alfabesinin temelini oluşturur. Uygarlığa, cam ve boyayı da hediye ettiler. Deniz kabukları kırmızısına boyanmış kumaşları servet değerindeydi.

Görsel 2.4.27 Fenikeli tüccarlar.

Harita 2.4.13 Fenike kolonileri

LİDYALILAR

- Kara ticaretinde uzman olup, Sard'dan başlayarak Mezopotamya'ya kadar uzanan Kral Yolu, Lidyalıların eseridir.
- Takasa dayalı ekonomiden para dayalı bir ekonomiye geçişi temin ettiler. Ücretli askerlerden oluşan savunma sistemleri en büyük zaafıydı.

Görsel 2.4.14 Anadolu'daki çağdaş eski Çağ Krallıkları

SOĞDLULAR

Koloni şehir devletleri kuran Soğdlular, düzenli bir ordu ve uzun süreli siyasal birlik kur(a)mamıştır.

Komşu güçlerin gevsek kontrolü altında (Pers,Greklerin, Kuşanların, Hunların Heftalitlerin, Türklerin, Arapların) yaşamışlardır.(MÖ 6 – MS 12. yüzyıllar)

Harita 2.4.15 Soğd bölgesi

İpek Yolu'nun efendilerinin ticari ve diplomatik ilişkilerindeki en büyük kozları, yayılmacı olmamaları ve kimseyi tehdit etmemeleridir.

Gelişmiş şehircilik altyapısına, sulama sistemleri ile desteklenen tarıma, hayvancılığa, zanaat ve ticarete dayalı yerleşik uygarlığının temsilcileriydiler.

Ekonomi politikaları barışa, el sanatlarına, tarıma ve özellikle sınır aşan ticarete dayalıydı.

Orta Asya'nın gizemli tüccarları, gezginleri, diplomatları ve din adamları Soğdlular, İpek Yolu rotalarının düşüncelerini, bilgilerini ve kültürlerini birbirine aşıl原因an kültür arıdır.

Zerdüştlükten Manihaizm'e çeşitli dinlerin misyonerleri, tahta oymacılık vb. sanatların, özellikle resim sanatının usta sanatçılarıydılar.

Soğdca'nın yanında, Çince Türkçe ve diğer bölge dillerini bilirlerdi.

Görsel 2.4.28 Semerkant ve Buhara arasındaki Zereşan vadisi ile Kaşkaderya ırmağı boyunca uzanan Soğd bölgesinde bir kervan

5. Siyasi Güç ve Siyasi Organizasyon Türleri

a) Siyasi organizasyonlar

1. Polis Devleti, oligarşi, tiranlık ve demokrasi

Yalnızca % 25'i ekilebilir Yunan topraklarının, cömertçe sunduğu ikisi bitkisel birisi hayvansal üç zenginlik kaynağı vardır: Üzüm, zeytin ve keçi üretimi. Eski Yunan uygarlığı, Girit Adası'nda denizin sağladığı imkânlarla bağlı olarak oluşmuştur. Ada ele geçirilmez gibi görüldüğü için sakinleri, ekstra bir savunma yapılanmasına girmeyip deniz ticaretine yoğunlaştılar. Ticaret kaynaklı zenginlikleri Giritlileri, tarım işçisi ve tayfa ihtiyacı için dışarıdan nüfus ithaline sevk etti. Zamanla adada çalışan ama yetkisi olmayan sömürge birlikleri oluştu.

Girit tüccarları ile tanışan ve kısa sürede adalının üstünlüğüne hayran kalan Mora Yarımadası sakini Akalar, onların uygarlığını benimsediler. Yarımadanın Polis adı verilen Miken (Mykenai), Tirins (Tyrinte) gibi birçok şehir kurup yeni bir uygarlık oluşturdular. Şehrin en merkezî yerine de kendilerini güvende hissedecekleri savunması kolay, içerisinde konsey, hükümet ve kamu binaları ile tapınağın bulunduğu bir yer ihtiyacından doğup şekillenmiş, Akropolis'i yaptılar. İktidar sahipleri Akropolis'te diğer vatandaşlarsa çevresindeki evlerde otururlardı.

Siyasal ve sosyal yaşamın örgütlendiği kent devletlerinde, hiçbir zaman birleşik bir Yunan Devleti kurma iradesi doğmadı. Hepsinde üç ortak kavram gelişti: özgürlük, bağımsızlık ve kendi kendine yeterlilik. Yönetici kişilere tanrısal meziyetler vermediler. Siyasi tarihlerine önce monarşi ile başladılarsa da zamanla büyük çiftlik sahibi aristokratların, kralların yönetimine müdahale süreci MÖ VIII. yüzyılda, iktidarın aristokratlara geçmesi ile başarıya ulaştı. Böylece kent devletleri oligarşi ile tanıştılar. Oligarşik hükümetin üyeleri mülki, askerî, adli ve dinî işleri aralarında paylaştılar.

Ekonomik ve sosyal hayatta, köylüler ile aristokratların dışında kaynağını ticaret ve paraya borçlu zengin-girişimci tüccar bir sınıf meydana geldi. Bu oluşumda coğrafyanın yönlendirmesi ve Giritlilerin rol model alınması şüphesiz etkili oldu.

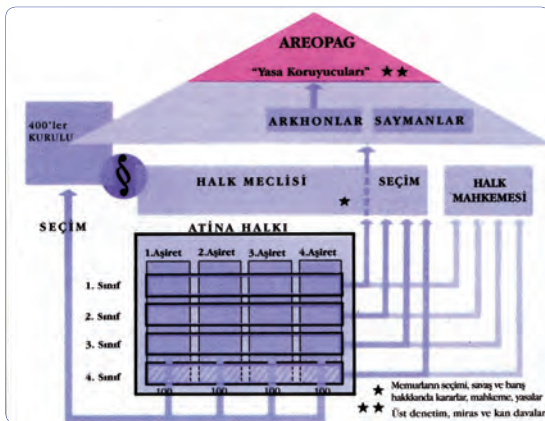
Görsel 2.5.29 MÖ V. yy'de Atina kent devleti

Yeni sınıfın, iktidardan adalet ile birlikte kendilerinin mecliste temsil edilmesi talebinde bulunması neticesinde, kent devletlerinde yeni siyasal rejimler şekillendi. Bunlar tiranlık ve demokrasi rejimidir. Yeni rejimlerin en iyi izlenebildiği kent devleti de Atina'dır.

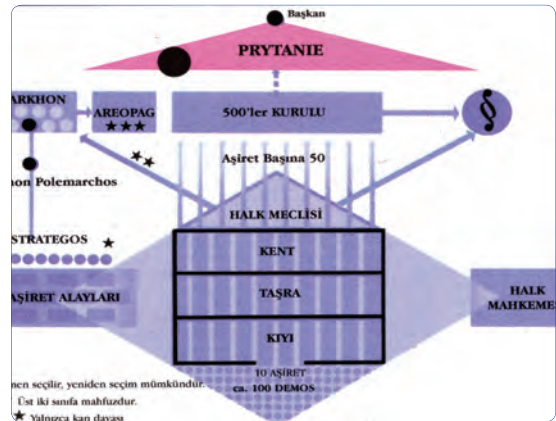
Atina'ya coğrafya; maden bakımından zenginlik ve liman gibi iki nimet daha sunmuştur. Sanayi ve ticaret imkânlarından yararlanamayan Atina vatandaşları giderek yoksullaştı ve borçlarını ödeyemez hâle geldi. Zengin aristokratların kölesi oldu. Meclis üyesi olan aristokratlar, daha önce başlatmış oldukları kralın yönetimine müdahale sürecinin meyvesini nihayet aldılar. Dini işler dışında kralın tüm yetkilerine MÖ VII. asırda ele geçirdiler. Kentte böylece Oligarşik rejim doğdu. Soylu ailelere mensup aristokratlar, krallığı yönetme hakkının sadece kendilerinde olduğunu savunuyorlardı ki bu anlayışla sürdürülen idare tarzına Oligarşik yönetim denmiştir.

Oligarşik yönetim, şehrin orta sınıfının yok olmasına yönelik siyaset uygulamaya başlayınca, bu sefer gelişmeler Tiran (Tyran) denilen sivil diktatörlerin iktidarı ele geçirmesine yol açtı. Tiranlar, yasalara aykırı bir şekilde halkın desteğini alarak bir darbe ile iktidarı ele geçirdiler. Tabii idare ederken de kendileri tek otorite oluyordu. Böylece Oligarşik rejim, Tiranlık rejimine dönüşmüş oldu.

Tiranlar halkın sevgisi ve desteğini kazanmış kişilerdi. Tiranların bazıları kentte halk ile aristokratlar arasında uzlaşmayı sağlayıp iyi işler yaparken, kimileri despotik bir yönetim sergileyip halkın nefretini kazandılar.

Şema 2.5.30 Solon reformları ile Atina'nın yeni yönetim şeması

Şema 2.5.31 Kleisthenes reformları ile Atina'nın yeni yönetim şeması

Demokrasi ise olumsuz tiranlık korkusu ve muhalefetinin getirdiği bir yeni idare şekli olarak Atina sayesinde insanlık tarihine girdi. MÖ 632'de Atinalı aristokrat Ky-

lon(Kilon), tiranlık ya da diktatörlük kurma girişiminde bulundu. Atinalılar ise tedbir olarak, onun otoritesinin üzerinde olacak yasaları hazırlamak üzere MÖ 621'de Drakon'u görevlendirmişlerdir. Yasa koyucu ve reformcu görevli silsilenin ikinci ismi MÖ 594'de Solon oldu. Solon'un yasa ve reformları ile sınıf çatışmalarının ve tiran korkusunun artık yaşanmayacağı düşünülürken Tiran Peisistratos (Peyisistiratos)'un ölümünden (MÖ 528) sonra tiran olan iki oğlu başarılı olamadı. Halk MÖ.508'de üçüncü bir reformcuya Kleistenes'e görev verdi. Kleistenes, şehir halkını her meslek ve sınıftan kişiyi bir mahalli organizasyon içinde toplayan demoslar (Demos=halk) temelinde bir meclis oluşturdu. Demokrasi terimi işte buradan gelmektedir. Ayrıca tiranlık hevesinde olanları engelleyecek olan bir mahkeme olan Çanak-Çömlek mahkemesini (Ostrakismos mahkemesi sürgün kararlarını çömlek parçaları üzerine yazardı.) kurmuştur. Sonuç olarak reformcular sayesinde Atina'da adım adım gelişen Yunan demokrasisi doğdu. Ancak bu temsili demokrasi değil doğrudan demokrasi idi.

İtalya'da Etrüskler, MÖ VI. yüzyılda Roma'da dâhil Latium bölgesini hâkimiyetleri altına aldılar fakat aynı yüzyılın sonlarına doğru Roma'nın Patricii (Babalar) denilen soylu aileleri, kentin Etrüsk Kralını MÖ 509'da yıldırdılar. Son Etrüsk Kralı'nın zulmünden nefret eden Roma'nın soylularına göre devleti yönetmek bir kişinin ya da kralın imtiyazı olamazdı. Onlara göre yönetmek tüm halkın, kamunun işiydi. Bu nedenler soylular, Roma'da kurdukları yeni rejime, "Res Publica" dediler. Böylece Roma'da krallıktan cumhuriyet rejimine geçilmiş oldu. Bugün İngilizce ve diğer batı dillerindeki cumhuriyetin karşılığı işte Romalı Baba denilen soylu ailelerin gerçekleştirdiği yeni rejimden gelmektedir.

Düşünce gerçekleşene kadar güzeldi ancak gerçekleşince devreye yüksek menfaatler girdi. Patriciler, cumhuriyetin yönetimini kendi tekellerine alırken toplumun geri kalan sınıfını (Plepler ki temelinde yine bir yenilgi ve zafer yatan mücadelede yenilen taraf olan Roma'nın iki sınıfından diğeri) yönetme

Görsel 2.5.32 Romalılar seçim yapan ilk cumhuriyettir

işinden uzak tuttular. Ortaya tam hukuklu Roma vatandaşları ile az hukuklu Roma vatandaşı şeklinde tanımlanan iki sınıflı bir hukuki düzen çıktı.

Roma'nın soyluları, Cumhuriyetin yönetiminin esaslarını şu şekilde düzenlediler. İlk olarak devlet yönetimini halk tarafından seçilmiş adına magistrat denilen iki kamu görevlisine (consül) bıraktılar. Emretme / yönetme gücü ve yetkisine ise yalnızca birisinin (kura ile ya da sırayla) sahip olacağı görevdeki Consül (Konsül)'ün diğer meslektaşının onayı olmadan hiç bir icra yetkisi yoktu. Romalılar askeri ve mülki idareyi bu iki yöneticiye (Consül) bıraktılar. Ayrıca yine ikili yönetim ilkesi ile çalışan görev süresi 1 yıl olan adli, malî ve îmar işlerinden sorumlu altı consül daha atadılar. Devleti yöneten magistratların hiç birisinin diğerinin görev alanına müdahale yetkisi yoktu. Kurumlar ve kuvvetler ayrılığı ilkesi uygulanıyordu. Son olarak askerî ve mülki idarenden sorumlu iki Consül'ün başarılı olamadığı ya da savaş gibi tek otoriteye ihtiyaç duyulduğu olağanüstü hallere yönelik olarak Diktatör makamını kurdular. Diktatör, tüm konsüllere emretme yetkisi ile donatıldı. Görev süresi altı ayla sınırlandırıldı. Görev sırası ve sonrasında suçlanamaz ve yargılanamazdı.

2. Kral ve çevresinde dar mutlu azınlık toplumu(rahip, memur, komutan vs.) ile imparatorluk

Klanda otorite uzun süre boyunca tüm topluma yayılmıştı. Sonraları klanın simgesini taşıyan tek bir insanda yoğunlaştı. Otoritedeki bu değişim sonrası, korku, hayranlık duyulan güç veya olayı temsil eden sembol (totem) tanrı, insan da şef hâline geldi. Kolektif güçlerin kendisinde bireyselleştiği şef, tanrı adına topluluğunu yönetmeye başlarken oğulları da kendisinden sonra konumunu sürdürürler. Böylece her klanın bir tanrısı doğdu. Yaşamak için temel maddeleri sağlamak uğruna klanlar arasında yaşanan savaşlar, bu farklı tanrılar arasındaki çatışmayı ve bazı ailelerin erk üstünlüğünü belirledi.

Birbirleriyle rekabet içinde olan tarafların birleştirilmesinde ve otoritenin en kalabalık kabilenin elinde somut bir gerçekliğe bürünmesinde, Nil Nehri'nin önemli bir payı vardır. Nil Nehri kökenlerine bağlı olarak artan gruplar içinde bölgesel bir birlik şeması çizmiştir. Güneylilerle kuzeyliler arasında yüzyıllar süren savaşlardan sonra Şahin klanı üstün geldi. Klanın lideri Menes, 38 Nomo'yu (küçük beylik) birleştirdi ve MÖ 3315'te Mısır'ı krallık altında birleştirdi.

Güneş ışığının çok güçlü olduğu Mısır'da Güneşe tapılıyordu. Tanrı'nın yeryüzündeki elçisi görülen kral, her sabah tapınma eylemi sırasında, beyaz keten giysiler içindeki rahiplerinin kendisine şükranlarını kabul ediyordu. Kralın adı da kutsallığın

ayrılmaz bir parçası hâline getirilmişti. Rahipler dans gösterileri ve ibadet yemekleri sırasında yüksek sesle okudukları dualarında daima kralların adını söyleyerek onu kutsallaştırıyorlardı.

Kral, toprağın mülkiyetini -kendisine ulaşabilme ayrıcalığına sahip- aile bireylerine, dostlarına, rahiplerine, hizmetkârlarına bırakarak, çevresinde onu destekleyen ve otoritesini hayata geçiren bir topluluk oluşturdu. Bu sınıf yaşadığı sürece krallarıyla birlikte destekleyici kabilelerin geri kalanının aleyhine mülklerini artırdılar. Onların emeklerinin semeresini toplayıp şahsi mallarına dönüştürerek zenginleştiler. Bu düzeni varislerinin de sürdüreceği bir sistemi uygulamaya koydular. Bu sistem yani mutlakiyetçi hukuk, sıradan kabile üyelerini çiftçi ya da zanaatkâr olarak tutsak hâline getirdi. Soy dayanışması denilen babadan oğula geçecek şekilde kurucularının da mevki ve otoriteleri garanti altına alınmış oldu.

BİLGİ NOTU

Kölelik:

İş gücünden yararlanmak için köle yapılan insanlar İlk Çağ'ın çoğu toplumunda var olan bir sınıftır.

Görsel 2.5.33 *Asur Devleti'nde yapı malzemesi taşıyan köleler*

Görsel 2.5.34 *Antik Mısır'da köleler silahlı muhafızlarca sayılıyor.*

Bu hukuk sisteminde savaşlar; sisteme ve hükmettiği alanlara yönelen tehditleri bertaraf etmek ya da cazip zenginliklere sahip yerleri üzerinde yaşayanlarla kendi sistemlerine (devletlerine) dâhil etmek için yapılmaya başlandı. Başarılnca İmparatorluk denilen farklı din, etnik köken, dil ve milliyette çeşitli unsurları içeren yeni bir devlet yapısı ortaya çıktı.

Coğrafyanın sunduğu imkân ya da kısıtlılıklar otoritenin şekillenmesini etkilemiştir. Örneğin alanı ve tabii kaynakları sınırlı Mora Yarımadası'nda filizlenen şehir devletlerinde krallıklar yerini, önce oligarşik yönetim tarzına, devamında tiranlığa ve son olarak doğrudan demokrasiye bıraktı. Atina demokrasisinde, oy hakkı olmayan insanların olduğunu da unutmamak gerekir. Mısır, Mezopotamya, Çin, Avrupa ve Asya'da krallıklar doğdu. Bazıları ise Persler, Hititler, Asurlular gibi imparatorluklara dönüştüler.

b) Siyasi gücün meşruiyet kaynakları ve maddi kaynakları

Oluşumu Mısır örneği ile verilen krallık siyasi yapı ve teşkilatlanması, dünyanın farklı yerlerinde aşağı yukarı benzer bir süreç içerisinde gerçekleşmiştir. Değişen ise otoriteyi meşru kılan kaynaklarda yaşanmıştır. Nil Havzası'nda kral, Tanrı'nın temsilcisi iken sonradan Tanrı'nın ta kendisi olur (Firavunlar).

Mezopotamya'daki Sümerlerde ise krallar rahip kimlikleriyle otoritelerini meşru-laştırmışlardır. Mezopotamya'da Sümerler farklı özelliklere sahip on bir şehir devleti(krallığı) hâlinde örgütlendiler. Dinî başkent Nippur, rahip yetiştirme merkezi Uruk, tahıl ambarı ve bakır işlemecisi Lagaş, lüks eşya üreticisi Ur şehri gibi. Ancak tüm krallar meşruiyetlerini her şeyin sahibi ve emreden yönetici kimliklerinin yanına başyargıç, başkomutan, başrahip gibi ekstra güç yetkilerini toparlayarak daha da sağlamlaştırdılar. Tarih boyunca Sümer şehir devleti diğer komşu devletleri eline geçirip imparatorluğa doğru büyürken zamanı gelmiş bazen de tersi olmuştur.

BİLGİ NOTU

Sümerlerde özgürlük ve eşitlik hayali

Hasat sonrası 7 gün süren bir şenlik yapıldı. Şenlikte toplumsal tabakalar arasında ayırım kalkar ve halk kendilerini efendilerinin boyunduruğundan kurtaran, bu kutsal başıbozukluk döneminde zil, lir ve flütler eşliğinde çılgınca bir şekilde eğlenilirken aslında insanlık eşitlik ve özgürlük hayalini ilan ederdi. Tek olumsuz yanı, başına taç takılan bir kölenin şenlik bitimi kurban edilmesiydi.

Bu tören aslında kutsal kralın stres dağıtma zamanı olarak düşündüğü zekice bir teneffüştür.

Sümerlerden sonra MÖ 2095'te Babil Kralı Hammurabi Devleti'ni kurarken kendisini "evrenin kralı" ilan etti. Baba tanrının kutsal oğlu Babil Tanrısı Mardu, Nippur'da-

ki inancın yerini aldı. Bu siyasi iktidar ile tanrı inancının birbirlerini meşru ve yüksek otorite haline getirdiği ortak bir siyasi ve dinsel yardımlaşma hareketidir. Ancak sürpriz bir gelişme olmuş, Hammurabi, inanç ve askerî kuvvet faktörü ile sağlamlaştırdığı teşkilatını kalıcı kılmak için kanunlara dayalı bir yapı kurmayı tercih etmiştir. Benzer bir gelişme Mısır'da da yaşanır. Monarşinin mutlak iktidar anlayışı yerine kanuna dayanan, herkese açık ve erişilebilir hukuk hâkimiyeti kurmaya karar veren Tebli prensler MÖ 2000'lerden başlayarak Mısır toplumunu yeniden örgütleyip düzene koymuştur.

Bir ada olan Girit uygarlığında, coğrafya dar sınırlı olduğu için toplumda bireycilik ve bireysel atılım güçlenmiştir. Deniz ticareti ile zenginleşmiş tüccar ve armatör aile-

Görsel 2.5.35 III. Tutmosis döneminde Mısır sarayına külçe bakır ve hediyeler taşıyan Minos tüccarları MÖ XV. yüzyıl, Teb şehri Rekhmire mezarından.

lere dayanan Knossos Sarayı'nda görev yapan kralın (Minos) görev süresi 9 yıldır. Başarılı olursa yeniden bu göreve seçilebilirdi. Burada da coğrafyanın şekillendirdiği insan yapısı ve faaliyetlerinin siyasi üst yapıyı daha insancıl şekillendirdiği görülmektedir. Kuşkusuz inançları vardır ve içki içerek erkeklerden oluşan koroların okuduğu ilahi çömezlerin çaldığı çingirak sesleri arasında tanrılar dünyası ile birleşmişlerdi ama hiçbir Minos

tanrılık ya da tanrıyla akrabalık iddiasında bulunmamış, bulunamamıştır.

Girit uygarlığından çok daha önce Girit ve Ege Adalarında yaşayan ve ticaret amacıyla doğu Akdeniz'e gelerek Lübnan'da Byblos kentini kuran tüccar Fenike uygarlığında ise kral hiç yoktur. Denizci tüccarların kurduğu zengin ticari şehir ve koloniler söz konusudur.

Doğu'da Hint diyarında toprakların mülkiyeti, yönetimine ihtiyarlar konseyinin eşlik ettiği ve kralın soy zincirine bağlı bir klana aitti. Kapalı bir ev ekonomisi hâkimdi. Özel mülk olarak sadece hayvanlar, takılar ve silahlar sayılırdı. Hayvancılık büyük zenginlikti ve yüz insanın değeri bir inek değerindeydi. MÖ 1540-1232 döneminde Hint'e kadar ulaşan Ari kavimleri, zaferlerinden sonra şarkılar söylüyor ve içkilerle eğleniyorlardı. Bu ilahi şarkılar doğadaki tanrılara adanmış sihirli formüller niteliğinin-

deki “Rig veda” denilen kutsal metinleri oluşturmuştur. Ariler savaşçı atlı kavim özellikleri ile yerli halkı köleleştirdiler ve kendilerini efendi yapan bir aristokrat sınıf (Kast sistemi) oluşturdular. Bu örnekte ise karşımıza silahlı güç-maddi güç ve soy birliğinin oluşumunun mayaladığı bir siyasal yapılanma çıkmaktadır.

BİLGİ NOTU

Asur sarayı görkemini neye borçludur.

Sarayları ve geniş freskli tapınakları, fildişinden ve sandal ağacından, bazalt ve mermerden salonlarıyla göz kamaştıran başkent Ninova, tüm bu zenginliklerini savaşa ve savaşta yenilen ülkelerden elde edilen ganimetlere borçludur. Emek ürünü olmayan Asur görkemi cinayetlerin ve talanların eseridir. Direnenler kitleler halinde sürülmüştür. Son Asur imparatoru'nun sonu da acı olmuştur. MÖ 612'de Med ordusu saraya yaklaşıp zaferi garantileyince Asur imparatoru kendini alevlerin içine atmıştır.

Asur imparatorluğunun yıkılışını bölge halkı sevinç çılgınlıkları ile karşılar. Daha sonra İncil, “Ninova yok edildi, kim buna üzülür” diye yazacaktır.

MÖ 1100-1000 döneminde, Urartu adlı devletini kuran ve yerleşik duruma geçen Ari ırkına mensup kabileler Van'ı Asurlulara ve barbarlara meydan okuyan bir kale kent haline getirmişlerdir. Otoritelerinin bölgedeki kaynaklarından işlenen demir silahları ve savaşçı yeteneklerinden oluşan maddi güce yaslanmışlardır. Hatta Frigler, Anadolu kıyı pazarlarının demir ihtiyacını karşılamak üzere Doğu Anadolu'ya ilerlemeyi dahi denemişlerdir. MÖ 1000-630 arasında Avrupada kurulmuş Kelt İmparatorluğu'nun temelinde de Avusturyada Halstatt'da, Lorraine ve Burgonyadaki havzalarında maden çıkartıp işlemelerinin sağladığı güç yatar.

Tüm devletlerin kuruluşunda, kurucu kişilerle karşımıza çıkan bir faktör daha vardır. Karizmatik kişilik. Bu hemen tüm kurucularda olan ortak bir özelliktir. İnsanlar lidere gelenekler ya da yasalar nedeni ile değil inandıkları ve güvendikleri için itaat ederler. Dolayısıyla başlangıçta tüm kurucu şahsiyetlerde, insanları etkileyebilen kendi etrafında toplayan ve yönlendirebilen kişisel özellikler öyle veya böyle vardır.

6. İlk Çağ'da Hukuk Sistemlerinin Dinî ve Beşerî Kaynakları

Sümer devletlerinin her biri bağımsızdı ve aralarında bir siyasi birlik yoktu. Şehirlerdeki krallık kurumu, tanrıların yeryüzündeki mülklerini adilane bir şekilde idare edilmesi ve toplulukların düzeni için tanrılar tarafından kurulmuştur.

İlk başlarda Ensi adlı rahip kral şehir büyüyüpde işler çoğalınca din ve devlet işlerinin ayrılması gerektiğine hükmetti. Er sülalesi (MÖ 2650-2550) saray ve mabedi birbirinden ayırdı. Böylece mabet şehri rejimi doğmuş oldu. Anlayışlarına göre, Tanrılar insanları kendilerine hizmet etmeleri için yaratmışlardır. Onları idare içinde bazı büyük adamları (Lugal= kral) seçmişlerdir. Lugal, tanrının mülkünü korumakla görevli çobandır. Tanrıların kulları için çalışırlar ve onlar kuvvetlinin zayıfı ezmeyeceği bir düzen kuracaklardır.

Bu anlayışın dışında Mezopotamya'da sadece Akad Kralı Naramsin idareyi kolaylaştırmak için kendisini tanrılaştırdı ve daimi bir ordu besledi. Bu teokratik monarşi örneği ancak yarım asır yaşayabildi.

Asur, Sümer ve Hitit uygarlıkları hukuksal düzenlemelerle siyasetini, ticaretini ve toplumsal ilişkilerini düzenlemiş ve yasa metni hâline getirerek halkına ilan etmiştir. Hukuksal düzenlemeler ilk başlarda tek tek olayları sayıp yaptırımlarını belirleme olarak doğmuştur. Soyut hukuk kuralları konması henüz becerilememiştir. “Eğer bir insan başkasının kölesine zarar verir ise ...” ya da “Eğer bir üzüm bağına bir başkasının hayvanı girerse...” gibi.

Hukuk sorunlarını belirli örf ve âdetlere dayanarak çözen Sümerler bunun için kurumlar oluşturan ilk topluluk olmuş, geleneklere dayalı hukuktan tabletlere yazdıkları kayıtlarla yazılı hukuka geçmişlerdir.

Hakkı yenilmiş ve şikâyeti olan bir adam, adaletin kralı olan benim heykelim önüne gelsin. Yazılı stelimi okusun; kıymetli sözlerime kulak versin. Stelim ona davasını aydınlatsın; davasını anlatsın; kalbi ferahlasın.

Hammurabi

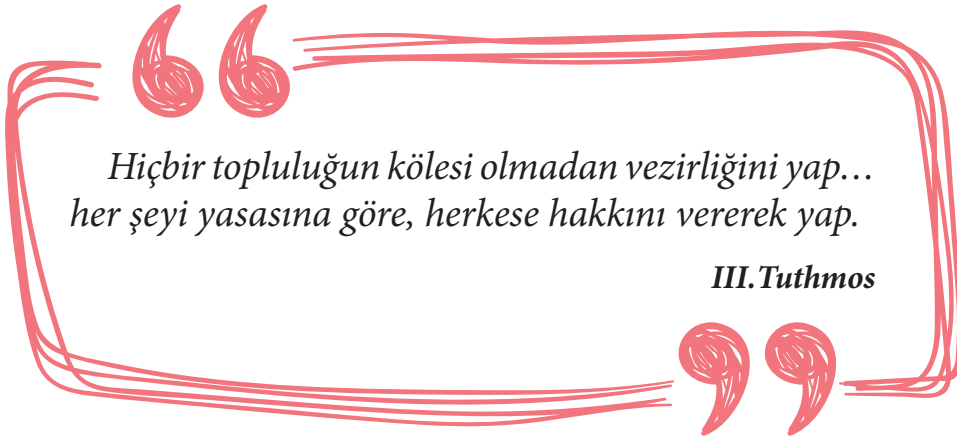
Babil Kralı Hammurabi'nin 300 kadar maddeden oluşan yasaları, bugün de var olan alım satım, miras, iş sözleşmesi, evlenme, hırsızlık ve adam öldürme gibi sorunları ele almıştır.

MÖ 5000 yıllarında göçebelikten yerleşikliğe geçilen Mısır'da Sepat denilen küçük beylikler kurulmuş, Grekler bu beyliklere Nomo demiştir. Birbiriyle kan bağı bulunan klan topluluklarının, kasaba büyüklüğündeki şehirlerinde inandığı bir totemi vardır. Sepat veya Nomolar önceler birleşerek aşağı ve yukarı Mısır'da iki ayrı birlik oluşturmuş. MÖ 3315'te Mısır birliğini kuran Menes ile daha önce Aşağı Mısır'ın "arı"; Yukarı Mısır'ın "kamış" olan simgeleri ortak simgeler olarak kabul edilmiştir. Böylece Mısır'da Nomo (Sepat) şefinin çevresinde gelişen bir sosyal yapı oluşmuştur.

Firavun kutsal kişiliğiyle devletin tek sahibiydi. Hayatta iken Mısır'a egemen toplumun tanrılaşmış totemi Horus ile öldükten sonrada egemenlik altına alınan tanrıların tanrısı Osiris ile özdeşleştirilmiştir.

Kutsal Firavun'un "Büyük Ev" denilen sarayı idari, dinî ve ekonomik bir merkezdir. Başrahip, başyargıç ve başkomutan olan Firavun adalet dağıtır. Tanrıların oğlu ve mirasçısıdır. Hayatın nefesinden, yiyeceklerinden sorumludur. Onun iradesi, kanunnameler ya da mektuplar yoluyla yayınlanır; steller veya mezar duvarlarına yazılır.

Firavundan sonra en yetkili kişi vezirlerdir. Vezirlik, kral namına adaletin bekçisidir. Atanınca Firavun'a yönetim ve adalet konularında tavsiyelerde bulunur.

Bu şekilde toprağın mülkiyetini kendisine ulaşabilme ayrıcalığına sahip olanlara bırakarak, çevresinde onu destekleyecek ve otoritesini hayata geçirecek bir dar kadro oluşturan Firavunlar, Mısır'da dinselliğe büründürülmüş akla dayalı monarşik bir mutlak hukuk düzeni kurmuştur.

Romada cumhuriyet rejiminin kurulması sonrasında devlet yönetimi ve hukuk alanında MÖ 450 yılında yazılmış olan 12 levha kanunlarıdır. Bu yasaların çoğu halk meclislerince çıkarılan ve anayasal nitelikteydi ek olarak anayasal olmayıp kişi ve toplumları ilgilendiren adli işlerden sorumlu Praetorlerin çıkardığı emirnameler de

önemli bir hukuksal kaynaktır. Bunların hepsi akılsal ürünlerdir. MS 6. yüzyılda, imparator Iustiniaus (Yustinyanus) yasaları, İustinaus Yasaları adıyla derletti. Bu derleme çağdaş hukukun temelini oluştururdu.

Antik Çağ'da hukuk kavramının kökeninde, inanç ve töreler yer alıyordu. Hukuk kavramı önemliydi. Pagan çok tanrılı adalet inanç dünyasında yer alan Dikaiosyne (Adalet Tanrısı), Themis (Gelenek Tanrısı), Thesmos (Tanrısal Hukuk) gibi tanrılar, hukukun inanç sistemi ile bağlantısını göstermektedir. Hellenistik Dönem'e kadar köken itibariyle din temelinden beslenen hukuk sistemine eski Yunanlılar insancıl nitelik vermeye çalışmışlardı. Solon ve Drakon gibi devlet adamları bu kanun koyucuların başında gelmekteydi. Hukuk sistemini din merkezinden çıkarıp insan odaklı bir biçim kazandıran bu gelişmelerden sonra insani olan hukuk sistemi biçimlenmeye başlamıştır.

Hız İbrahim'in idaresinde Filistin'e gelip yerleşen İbraniler arasında Hız Musa'nın peygamberliği ile Musevilik yayılmıştır. İbranilerin hukuki kaynaklarının başında Hız Musa'ya verilen mukaddes kitap Ahdiatik (Tevrat) gelir. Onu Aziz Yahuda adlı bir hahamın (MÖ 120-194) hazırladığı Mişna izler.

İbranilerle Eski Çağ toplumlarında ilahi dine bağlı bir hukuk sistemi dönemi başlamıştır.

BİLGİ NOTU

Yahudilerin soyunun Hız İbrahim'in torunu Yakup Peygamber'den geldiğine inanılmaktadır. (İnanışa göre Yakup'a, Tanrı tarafından İsrail adı verilmiştir (Yaratılış 32/28). Kuran-ı Kerim'de İsrail ismi Yakup yerine kullanılmıştır (Al-i İmran, 93). İsrail kelime anlamı; İsr İbranice güreşmek, el ise semitik dillerde tanrı manasına gelmektedir, İsrail kelimesi ise "Tanrı'nın yolunda" "doğru yolda" "Tanrı ile güreşen" manalarına gelmektedir.

Görsel 2.5.36 Hız Süleyman'ın yaptırdığı mabet MS 70'de Romalılarca yıkılmış olup mabetten günümüze sadece batı duvarı (ağlama duvarı) kalmıştır.

Neler Öğrendik?

- İnsanoğlu, adına bereketli hilal ya da verimli hilal adı verilen Mezopotamya coğrafyasında ilk medeniyetleri kurmuştur. Bu medeniyet havzası içinde yer alan Anadolu'daki ilk yerleşim yerlerinde bugüne kıyasla oldukça ilkel, zor, ilgi çekici ve zamanı-na göre ileri yaşam tarzları şekillenmiştir.
- Yazının icadından önceki dönemlerde, ispat edilememekle birlikte doğruluğuna inanılan mit ve efsane gibi anlatılar, toplumsal hayatta bir kimlik veya bir birlik nedeni olmuşlardır.
- Yazı bir ihtiyaç ve zorunluluk neticesinde doğmuş olup icadının hemen ardından ilk etkilerini devlet yönetiminde, vergi kayıtlarında, ticaretle ve uluslararası ilişkilerde göstermiştir ancak günümüzdeki gibi herkesin yazmayı bildiği söylenemez. Buna gerek de yoktur.
- Bilim adını verdiğimiz hayatın çeşitli alanlarına ait bilgi ve teknolojilerin gelişim seyri ilginç olmuştur. Şüphesiz önce çevreyi ve çevrede olup bitenleri tanıma, gözleme, fark etme, deneme gibi aşamalarla başlayan süreç ya da inançların denetimde gelişme göstermiş; nihayet Antik Yunan toplumlarında dinin denetimden çıkıp felsefe ile yeni bir gelişim seyrine girmiştir.
- Verimli hilal coğrafyası başta doğu Akdeniz, Asya, Çin ve Hint coğrafyalarında hareketliliği hiç azalmayan yoğun bir yaşam olmuştur. Bu yaşam içinde tarımsal, hayvansal ve madeni ürünler başta bir üretim sistemi meydana gelmiş istila savaş, ticaret, göç, sürgün gibi olaylar yoğun olarak gerçekleşmiştir. Her birinin geride insanlığa bıraktığı etkin izler bulunmaktadır. Bu izler kendisinden sonraki dönemleri etkilemiş ve yönlendirmiştir.

- Coğrafi özellikler, coğrafyanın sunduğu imkânlar, kısıtlılıklar ile hâkim olan iklim şartları da şüphesiz insanoğlunu etkilemiştir. Toplumlar hayat tarzlarını tamamen iklim ve coğrafya temeli üzerine geliştirmişlerdir. Bu temel bazılarını güçlü ve cömert yaparken bazıları için de zahmetli bir yaşam ortaya koymuştur. Şans eseri bereketli yerlerde doğanlar için ise göç, istila, savaş ve sürgün gibi olaylarda kaçınılmaz tehditleri beraberinde getirmiştir. Olmayanı elde etmek olandan kazanç sağlamak kadar, sosyokültürel bir etkilenme ve iletişim kaynağı ticaret de aynı temelin sunduğu bir başka üründür.
- Toplumlar egemen oldukları alanlarda diğerlerine benzeyen veya onlardan değişik yönetim teşkilatları kurmuşlardır. Bu kurulumların krallık, cumhuriyet, tiranlık, monarşi, demokrasi, imparatorluk gibi türleri vardır.
- Yönetim teşkilatlarının oluşumlarında ve sonraki süreçte tanınırlıklarını ve etkililiklerini yaymada inanç, soy dayanışması, silahlı güç, coğrafi yapı ve hayat tarzının etkileri olmuştur. Kendilerine farklı kimlikler veren liderler, yönetim sistemlerini kurarken inanç değerleri, akıl, gelenek ve kutsal kitapları kaynak olarak kullanmışlardır.

ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME SORULARI

1- Anadolu'da ilk tarım yapılan ve ilk şehir yerleşkesinin kurulduğu bölgeler hangi seçenekte doğru verilmiştir?

- A) Karain-Yarımburgaz
- B) Truva-Hacılar
- C) Çatalhöyük-Karain
- D) Çayönü-Çatalhöyük

2- Yazının bulunması uygarlık tarihine pek çok katkı sağlamıştır.

Aşağıdakilerden hangisi bu katkılardan biri değildir?

- A) İnsanlar arasında iletişim artmıştır.
- B) Bilinen, kayıt edilmiş böylece yönetimde emir-hesap verme kolaylaşmıştır.
- C) İnsanlar madenden aletler yapmıştır.
- D) Tarihi çağlar başlamıştır.

3- Anadolu'da Yeni Taş Çağı'nda ateşin kullanılması ile birlikte insan topluluklarının kullandıkları araç ve gereçler çeşitlenmiştir. Yerleşik hayatla birlikte tarım üretimi başlamıştır.

Aşağıdaki bulgulardan hangisinin Yeni Taş Çağı'na ait olması beklenmez?

- A) Kil tablet
- B) Orak ve saban
- C) Tahıl öğütme taşı
- D) Sulama kanalı

4- I. Silahlı Ari kavimlerinin istilası ile MÖ 15-12. yüzyıllarda kurulmuştur.

II. Krala yardım eden bir ihtiyarlar meclisi vardır.

III. Hayvanlar, takılar ve silahlar özel mülk olup 1 inek 100 insan değerindedir.

IV. Silahlı maddi güç ve soy birliğinin desteklediği bir siyasi yapılanma vardır.

V. Zaferlerde söylenen şarkılar, Rig Veda denilen kutsal metinlere dönüşmüştür.

Bu özellikler aşağıda verilen İlk Çağ uygarlıklarından hangisine aittir?

- A) Mezopatamya
- B) Hint
- C) Pers
- D) Çin

5- Aşağıdaki hangi toplumda hukuk sisteminin kaynağında, semavi dine bağlı kutsal kitap vardır?

- A) İbraniler
- B) Hititler
- C) Fenikeliler
- D) Sümerler

- 6- I. Girit Adası için deniz zaten bir savunma kalkanı oluşturduğundan ile ekstra savunma sitemlerine gerek görülmemiştir.
 II. Bölgeler arası deniz ticaret merkezli bir hayata yönlendirdiği için bireysel yaşam gelişmiş ve zenginliğin kaynağı olmuştur.
 III. Zenginliğin getirdiği gurur, güç ile tarım üretimi ve asker temini için dışardan nüfus istihdam etmişlerdir.

Yukarıda özellikleri verilen Girit uygarlığında coğrafyanın yönlendirdiği gelişmeler neticesinde aşağıdaki siyasi organizasyonlardan hangisi doğmuştur?

- A) Cumhuriyet
 B) Tiranlık
 C) Monarşik krallık
 D) Seçimle belli bir süreliğine göreve gelen yöneticiler (minos)

- 7- **Aşağıdakilerden hangisi İlk Çağ uygarlıklarının yönetim biçimlerinden birisi değildir?**

- A) Mutlak monarşi
 B) Teokratik monarşi
 C) Oligarşik yönetim
 D) Temsili demokrasi

- 8- İlk Çağ'da Roma'da Cumhuriyet Dönemi'nde halk meclislerince akla dayanılarak, soylular ile halk arasındaki mücadelelere çözüm için anayasal nitelikte olan hukuki düzenlemeler yapılmıştır.

Bu düzenlemelerin uygarlık tarihine katkısı nedir?

- A) Köleliğin ortadan kalkması
 B) 12 Levha Kanunlarının yazılması
 C) Harf alfabesinin kullanılması
 D) Monarşinin sona ermesi

- 9- **İlk Çağ'da gerçekleşmiş aşağıdaki göç sınıflandırmalarının hangisinde göçün adı ve dayanağı yanlış verilmiştir?**

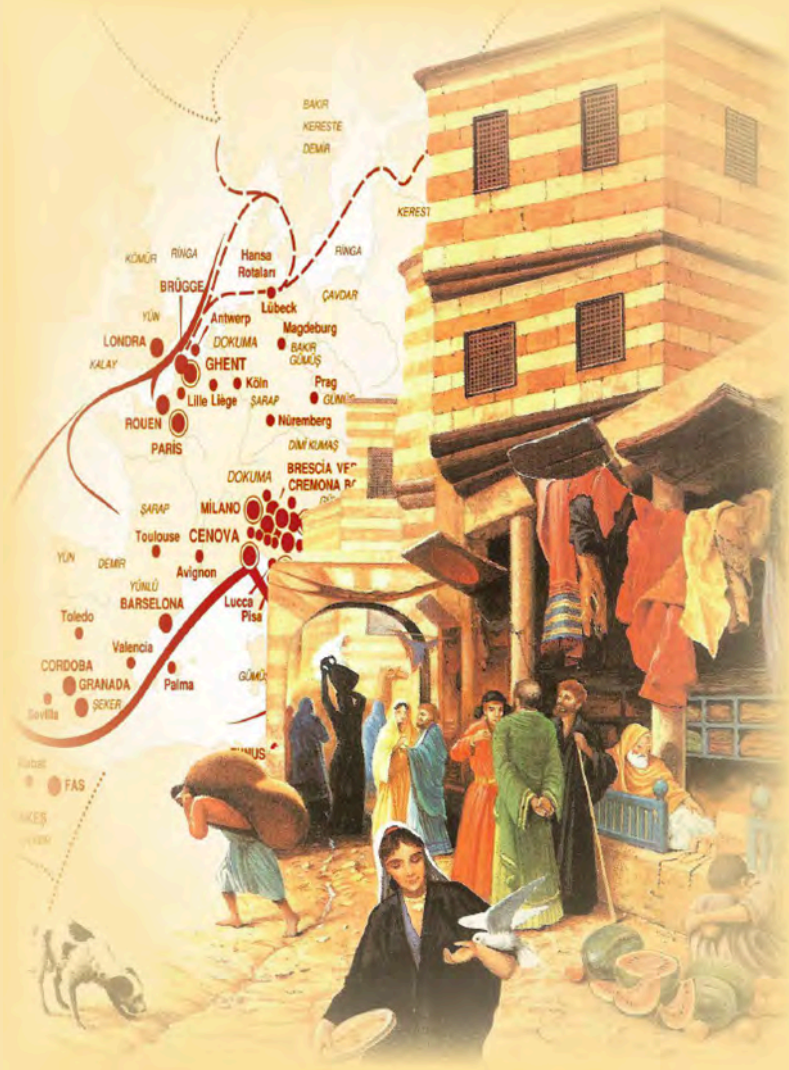
- A) Ege göçleri-Politik değişiklik ve sürgün kökenli göç
 B) Yahudi Göçleri-Dinsel inanca baskı kaynaklı göç
 C) Hristiyan Göçleri -İklim değişikliği kaynaklı göç
 D) Neolitik Çağ'ın Göçleri- Sosyal çalkantı, çevre tahribi ve iklimsel değişiklik kaynaklı göç

- 10- **Aşağıda verilen kavimlerin hangisi İlk Çağ'ın başlıca tüccar kavimleri arasında sayılmaz?**

- A) Urartular B) Soğdlar C) Lidyalılar D) Fenikeliler

3. ÜNİTE

SÜPRİZLERLE DOLU ORTA ÇAĞ

1. Orta Çağ'daki Belli Başlı Siyasi ve Sosyal Yapılar
2. Orta Çağ'da Ekonomik Faaliyetler
3. Yaşam Tarzları ile Oluşturulan Askeri Organizasyon Biçimleri Arasındaki İlişkiler
4. Hukuki Düzenlemeler

HAZIRLIK ?

1. Herhangi bir baskı ya da daha iyi hayat umudu ile gerçekleşen büyük çaplı göç hareketlerinin olası sonuçları nelerdir? Söyleyiniz.
2. Uluslar arası ticaret milletlerin hayatında ne denli etkili olabilir? Düşüncelerinizi açıklayınız.

NELER ÖĞRENECEKSİNİZ ?

- Orta Çağ'da yeryüzünün çeşitli bölgelerinde kurulan siyasi ve sosyal yapıları tanıyacak
- Orta Çağ'da tarım ve ticaretin yaygın ekonomik faaliyetler olduğunu kavrayacak,
- Orta Çağ'da Asya ve Avrupada askerî organizasyon biçimleri ile toplumların yaşam tarzları arasındaki bağları analiz edecek,
- İlk Çağ'ın sonlarından itibaren gelişen hukuki düzenlemelerin günümüz evrensel hukuk ilkelerine temel teşkil ettiğini kavrayacağız.

ANAHTAR KELİMELER

☆ İstila

☆ Egemenlik

☆ Sosyal sınıf

☆ Konargöçer

☆ İsyen

☆ Tarikat

☆ Yasa

☆ Monarşi

☆ Feodalizm

☆ Alışveriş

☆ Özgür kentler

☆ Parlamento

☆ Savunma

3. Orta Çağ'daki Belli Başlı Siyasi ve Sosyal Yapılar

3.1.a Orta Çağ'daki başlıca siyasi gelişmelere ait tarih şeridi

Sasani Devleti'nin yıkılması	651
Vizigot Krallığı'nın sona ermesi	711
İslamiyet'in Hindistan'da yayılmaya başlaması	1000
Katolik- Ortodoks bölünmesi	1054
Moğol İmparatorluğu'nun kurulması	1196
Magna Carta	1215
Moğol İmparatorluğu'nu parçalanması	1227
İngiltere'de parlamenter sisteme geçilmesi	1295
Yüzyıl Savaşları	1337-1453
Veça Salgını	1347-1351

3.1.b/c Orta Çağ'da siyasi yapılar ve aralarındaki farklılıklar

b 1. Soy/hanedana dayalı Krallıklar

374 yılında Hunlar Volga üzerinden Avrupa'ya ulaşıyor. Hunların ilk baskısını hissedenden Germen kavimlerinden Ostrogotlar 482'de Konstantinopolis'e 493'te İtalya'ya saldırarak hâkim olurlar. Ardından Vizigotlar batıya göç ederken İtalya ve Galya'ya uğradılar. Nihayet 711 yılına kadar hüküm sürecekleri İspanya'da krallıklarını kurdular. Kuzey denizi kıyılarından gelen Donlar, Angıllar, Jutlar, Saksonlar, Anglo Saksonlar ise Büyük Britanya'nın güney ve doğu taraflarını işgal ettiler. Yenilen Brötonların bir kısmı Kıta Avrupası'ndaki Fransa'ya gittiler.

Roma İmparatorluğu'nda yayılmaya başlayan Germenler başlangıçta Roma hükümeti tarafından ahali olmayan malikânelere çiftçi olarak yerleştirildi. Sonra çete şeklinde birleşmiş olan savaşçılar, vilayetlere garnizon komutanı olarak konumlandırıldı. Kendilerine teçizat ve toprak verildi. Nihayet bütün bir kavim, imparator ile kendi kralları arasında yapılan anlaşma ile müttefik oldular. İmparatorluğun bir bölgesine yerleşerek kendi şeflerinin irsî krallığı altında yaşadılar.

Böylece Roma'nın toprakları babadan oğula geçecek şekilde irili ufaklı Germen krallıkları arasında bölüştü. Buralardaki büyük arazi sahipleri de vergilerini bu yeni

Hunlar(374'den itibaren)

Bulgarlar(679'a kadar) ve Avarlar(552'den itibaren)

Peçenekler(913'den itibaren), Kumanlar(1150'den itibaren) ve Macarlar(896'dan itibaren)

Harita 3.1/1,2,3 Avrupa'yı istila eden bozkır kavimleri

krallara vermeye başladılar. Resmî olarak Roma İmparatorluğu'nun hizmetinde bulunan barbar krallar, bağımsız kral gibi davranmaya başlamakta gecikmediler. Doğu Roma İmparatorluğunun kuzey batı sınırına Gepit Krallığı ve Bulgar Krallığı yerleşti. Galya'da Frank Krallığı, İspanya'da Vizigot Krallığı(507-711), Afrika'da Tunus bölgesinde Vandal Krallığı(419-507) doğdu. İtalya'da Ostrogotlar (493-553)ve sonra Lombartlar (568-774), Britanya'da Saksonlar ve Angleler de halkı zorla itaat altına alarak imparatorluğa yerleştiler. Roma İmparatorluğu'nun yıkılışından sonra sahne alan bu krallıklar, Avrupa'da gelişen iki güç kaynağından birincisini teşkil ettiler. Krallıklar zaman içinde Avrupa'nın ulus devletlerini şekillendirecek bir hedefe yönelmiştir.

b 2. Kilise ve Papalık

Harita 3.1.4 Roma İmparatorluğu yerine geçen krallıklar

Roma imparatorluğunun yıkıma çare üretememesi üzerine insanlar, Hz İsa'nın haber verdiği dünyanın sonunun geldiğine inanmaya başladı. Bu noktada yerel düzeyde dinsel işlevleri ekonomik, toplumsal ve siyasi işlevlerle birleştiren kentli liderler -yani piskoposlar- aracılığı ile bir kentler ağına sahip kilise ikinci güç olarak Orta Çağ Avrupası'nda yerini aldı.

Avrupa'da dinsel ve kültürel açıdan tek blok Hristiyan âlemi amacına yönelik kilise, Roma İmparatorluğu'na ait bütün alanı işgal etmeye çabalarken Roma piskoposu, Roma İmparatorluğu mirasını kendisi için de elde etmeye çalışıyordu. İznik Konsili'nin Roma piskoposuna tanıdığı üstünlük 440 yılında papalık makamının ortaya çıkmasıyla sonuçlandı. Bütün kilise adına, Katolik öğretisini kabul eden Papa I. Leo, Papalık monarşisini kurdu. Papalık monarşisi, kutsal kitabı herkesin kendi anlayışına göre yorumlama özgürlüğünü reddetti ve Hristiyanlığı tekeline aldı.

Bu yeni düzen ortaya iki önemli sonuç yarattı. İlki teokratik gücün reddiydi. Dinsel güç kilise'ye ve papa'ya, politik güç ise krallara aitti. İkincisi ise Avrupa'da Keltler, Germanler, Romalılar, Yahudiler, Slavlar, Macarlar ve Arapların karışmasıyla oluşacak olan melez toplum oluşumu başladı.

Uhrevi ve dünyevi otoriteler arasında meşruiyet kaynakları açısından karşılıklı yardımlaşmalar ve politik birlik kurma çabaları, Papa II. Stephen (Stefan, 752-757)'nin yardım isteği üzerine Katolik Frankların kralı Pepin, önce papaya itaat etti ve sonra papanın istediği şekilde Lombardları Ravenna'dan çıkarttı. Bu jest sonrası, Papa II. Stephen, Pepin ve oğullarına Romalıların Hamisi (Patricius Romanorum) unvanını verdi. Frankların kralı bundan sonra, yeryüzündeki temsilcisi olan papa aracılığı ile Tanrı tarafından seçilmeye başlandı.

Roma soyluları arasında popüler olmayan Papa III. Leo (795-816) bir tören sırasında rakipleri tarafından yakalandı. Neredeyse gözlerinden ve dilinden olacaktı. Kurtuluşunun ardından yardım için Frank Kralı Charlamagne'a (Şarlman 747-814) müracaat etti. Charlamagne, Roma'ya gidip Leo'yu Papalık tahtına iade etti ve itaatini sundu. 800 yılı Noel Günü Charlamagne Roma'daki St. Peter Bazilikası'nda dua için diz çöktüğünde Papa III. Leo onu İmperator Romanorum (*Romalıların imparatoru*) diye selamlayarak başına bir taç yerleştirdi.

Papalık ve Frank krallığı arasında gerçekleşen karşılıklı yardımlaşma ve himayenin çeşitli anlamları vardır. İlk olarak kral, silahlı gücü ile soy dayanışmasına dayanan otoritesini devletler üstü dinsel papalık monarşisi desteği ile arttırmış, meşruiyetini ilave bir tartışılmaz ve reddedilemez dinsel kaynağa dayandırmış oldu. İkincisi, Papa, papalık makamından kendisini ve hâleflerini indirebilecek olası rakiplerine karşı, bir dünyevi siyasal kudret olan Frank Krallığı'nın sürekli koruma garantisini sağladı. Özetle Orta Çağ'ın biri dinî diğeri dünyevi iki devleti birbirlerinin meşruiyetlerini, güçlerini, yine kendilerinin dünyevi gücü ve uhrevi otoritesi ile desteklemiş ve garanti etmişlerdir.

Tarihte bu karşılıklı destek ve garanti etmenin üçüncü örneği, 2.Şubat 962 'de papalık monarşisi ile Alman imparatoru Otto arasında yaşanmıştır. Papa III. John tarafından kendisine Kutsal Roma Germen imparatoru unvanı verilen Saksonya Prensi, I.Alman imparatoru Otto, ziyaret ettiği Roma'da istediği kişiyi papa yapar ve Romalı soylulardan, imparatorun onayı olmadan asla papa seçmeyecekleri sözünü alır. İmparator ülkesindeki bütün kilise atamalarının yetkisini de alarak kilise ve papalığın nüfuzundan kurtulmayı başarır fakat Orta Çağ Avrupa'sında dünyevi egemenliğin üzerinde manevi egemenliğin üstünlüğü mü yoksa tam aksi mi şeklinde papa ve imparator arasında bir tartışma ve çatışma başlar. Bu çatışma içeriğinde bir güç paylaşımı kavgasını saklamıştır.

b 3. Avrupa'da Feodalizm

IX. yüzyıl içinde Kıta Avrupası'na hem kuzeyinden hem de doğusundan iki istila hareketi gerçekleşti.

Harita 3.1.5 VII,IX,X. yüzyılda Normanların kurdukları devletler.

Kuzeyden gelen İsveçliler, Wolin, Oder, Vistül ve Novgorod'a yerleştiler ve kendi monarşilerini kurdular. Danimarkalılar ve Norveçliler diğer adıyla Vikingler ada ülkesi Britanya'ya saldırdılar. Britanya Adası, Kuzey Viking Krallığı ve burasının eski hâkimi Vessex(Vesseks) hanedanınca yönetilmeye

başlandı. Şarlman, 814'te ölünce Frank Krallığı, Batı, Orta ve Doğu Fransa olmak üzere üçe ayrılmıştı. Batı Fransa Krallığı, Viking lideri Rollo (Rol,893-922) ve ardıllarına 911'de Frankların kuzey toprağı Normandiya'yı teslim etti. Vikingler bu sefer Normanlar adı altında istilaya devam ederek 1050'de güney İtalyadaki Napoli ve Bari'ye yerleştiler. Sicilyada feodal bir devlet kurdular.

Doğudan gelen istilacılar ise göçebe kabileler olan Macarlar 895'ten 955'e kadar Frank İmparatorluğu'nda büyük karışıklıklar çıkardılar. Avrupa'nın istikrarsızlığına XI. yüzyıldan itibaren önce Selçuklular ve Osmanlılar ile XIII. yüzyılda Moğollar da katkı verdiler.

Böylesine durdurulamayan bir dizi gelişmeler neticesinde Avrupa'da V. yüzyıldan IX. yüzyıla uzanan bir dönem boyunca kendine ait bir toplum tipi ve değerler ölçeği olan bir üretim tarzına bağlı şekilde feodal sistem ortaya çıktı.

- Merkezî otorite giderek güvenilemez hâle gelince kralların ülkesini, sadakati karşılığında en iyi koruyabilecek aristokrat savaşıya bağışladığı,
- Bağışlanan arazide meyve bahçesi, sebze bahçesi, ahır, hapishane, kilise, atölye çalışmaları ve şefin kendi kendine yetmesi için gerekli olan her şeyin bulunduğu; köylerin, kentlerin ve şatoların kurulduğu,

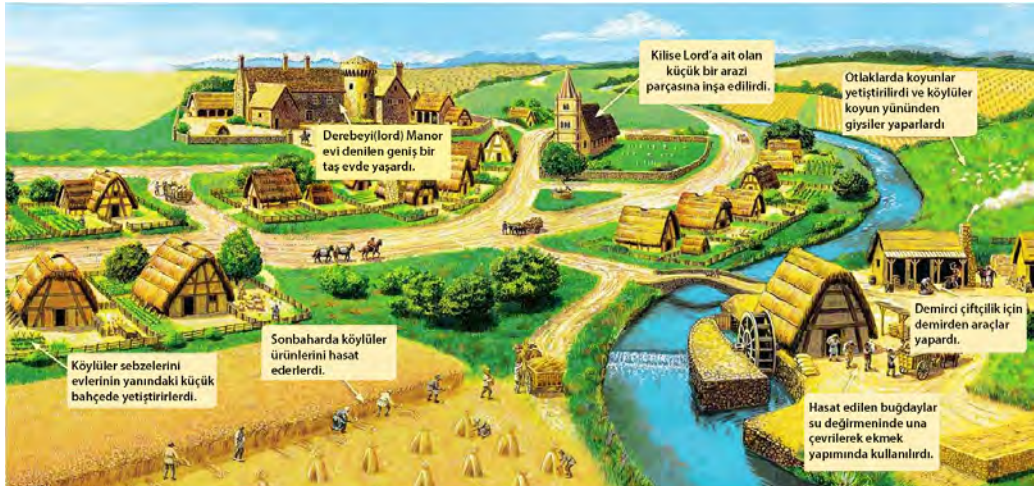
- Lordların (aristokrat -soylu savaşçı) devraldığı alanı aslarına (şövalye) görev/ hizmet karşılığı devrettiği,
- Aristokratların kendi vassalleri olan şövalyelerinin lordu olduğu; özgür köylülerin şövalyenin vassalı olduğu, en altta da tarım işçileri ya da serfler bulunduğu bir sistem oluştu.

Feodalizm, güvenliği sağlamanın bir yolu; akınlar ve kanunsuzluklarla ilgilenecek yerel bir milis oluşturmanın aracı olarak benimsendi.

Feodalizmde temel olarak koruyan ve korunan şeklinde iki taraf vardır. Hiyerarşik olarak bir alttaki güçlü olan üsttekinin vassalıdır. Sistemde üstteki imparator kral ya da lord, çalışması ve yaşaması için vassalına ödünç toprak verir, vassal da efendisine çoğunlukla savaşta, sadakat ve hizmetini sunar.

Feodal toplumda soylu kökenlilerin oluşturduğu, soylu sınıfının devamını güvence altına alan, hükümdarlara güç veren şövalye sınıfı da vardır. Soylular kaleleri ve şövalyeleri ile kendi mini idare alanlarını güçlendirdi. İmparator veya kralın lütfuyla onun mülkünde, toplumun son halkası köylüler ve serflere yönelik adalet, güvenlik, idare, ekonomi ve diğer tüm etkinliklerin tek yetkili makamı oldular.

Süreç içinde feodalite monarşinin otoritesini parçalayıp yuttu. Monarşi prensip olarak varlığını sürdürdü, geriye kendisine kutsal ayinler ve hiyerarşi içindeki ilk sıra kaldı.

Görsel 3.1.1 Orta çağ da bir feodal yaşam kesiti

b 4. Doğu Roma İmparatorluğu

395'te Roma İmparatorluğu'nun doğu ve batı şeklinde ikiye ayrılmasından sonra temellerini Roma hukuku ve yönetimi, Yunan dili ve kültürü, Hristiyan inancı ve âdet-

lerine dayalı olarak kuruldu. Kilise de 479'dan itibaren imparatora tacını giydirerek önemli bir iktidar unsuru hâline geldi. 867'den itibaren otoritesinin zirvesine çıkan imparator Tanrı'nın seçilmiş kuluydu.

1025-1204 yılları arasında önüne geçilemeyen bir feodalleşme süreci yaşayan imparatorlukta büyük toprak sahiplerine mali dokunulmazlık yani tam vergi muafiyeti tanındı. Manastırlar malları ile birlikte imparator tarafından dünyevi idarecilere vermeye başlandı. Başkentte oldukça büyük bir memur bürokrasisi oluştu.

Evrensellik talebinde bulunmakta olan Roma ve İstanbul kiliseleri 1054 yılında birbirleriyle ilişkiyi kesti ve Batı Hristiyanlığı (Katoliklik) ve Doğu Hristiyanlığı (Ortodokluk) şeklinde Orta Çağ'ın büyük bölünmesi yaşandı.

Başkenti Bizans ile özdeşleşen Doğu Roma İmparatorluğu'nun tarihsel gelişimi aşağıdaki haritalardan takip edilebilir.

Harita 3.1.6 X ve XI. yüzyılda Bizans

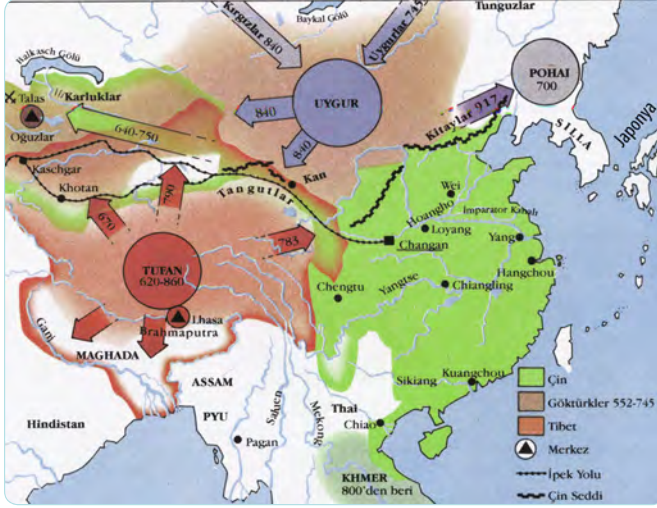

Harita 3.1.7 XII. yüzyılda Bizans

Harita 3.1.8 Latin işgali ve sonrasında Bizans İmparatorluğu 1204-1261

b 6. Asya'da Belli Başlı Siyasi Yapılar

Harita 3.1.11 Tang hanedanı döneminde Çin 618-907

Harita 3.1.12 Song hanedanı döneminde Çin (960-1227)

Çin: Asya'nın doğu ucuna doğru Çin 317-589 tarihleri arasında kuzey ve güney olmak üzere ikiye ayrıldı. Kuzeyde yabancı kavimlerin akın etmelerine rağmen Çin yönetimiyle medeniyetine sahip 16 devlet; güneyde ise 6 hanedan Çin geleneğini sürdürdü. 580 yılında Suy hanedanı Çin'de birliği sağladı. 618'de başlayan Tang hanedanı döneminde Çin en parlak dönemini yaşadı. Göktürkler yok edilirken kuzeye doğru 88 Asya kavmi Çin egemenliğine girdi. Deniz aşırı Arap ticareti ile Çin kara ticareti çok gelişti.

Çin (907-960) beş hanedan döneminde tamamen dağılmıştır. Song hanedanı (960-1127) döneminde Moğollara haraç verilerek bağımsızlıklarını zor zor koruyan Çin'de kültürel ve ekonomik olarak ikinci en parlak dönem yaşanmıştır. Güherçile, barut, fişek, kitap basımı ve porcelen imalatı bu döneme ait ileri gelişmelerdir. Song hanedanı devrinde Çin kültürü tesis edilmiştir. Tüm Orta Çağ boyunca Çin'de kesintiler olsa da parçalı

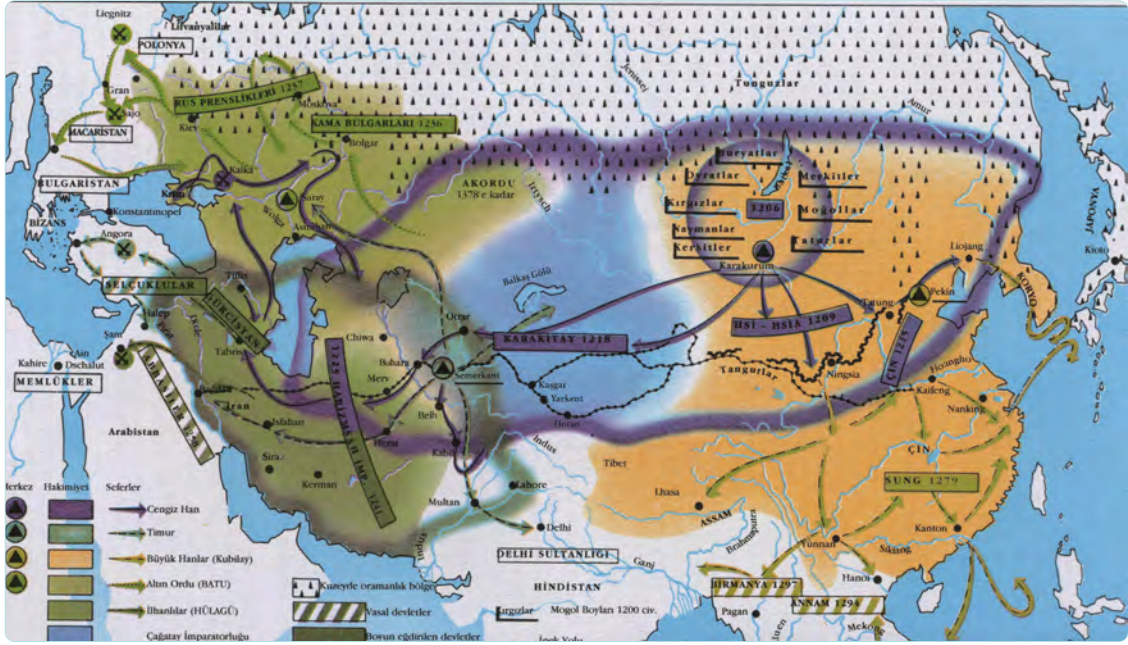
feodal bir monarşi idaresi yaşanmıştır. Soy dayanışması ve silahlı güç ile otoritesini kurmuş hanedanlıklar gerek kendi aralarında gerekse istilacı kuzey kavimlerine karşı mücadele etmişlerdir.

Moğol İmparatorluğu

Orta Çağ dünyasında, XIII. yüzyılda Asya'nın bir başka güçlü siyasi oluşumu da Moğollardır. Timuçin(Cengiz Han, 1155-1227) Türk-Moğol boylarını bir araya getirerek son derece disiplinli bir Boylar Federasyonu oluşturdu. Bu sistemde akraba aileler soyları, soylar birleşerek boyları, boylar birleşerek hordaları (milleti/devleti) oluşturmuştur. Bozkır inanç sistemine göre “kaderin gönderdiği kişi” Cengiz Han'ın kağanlığında Pasifik Okyanusu'ndan Volga Nehri'ne kadar tüm Asya kıtası üzerindeki Türk Moğol ve Tatar boyları, beyleri aracılığı ile birleşti.

Bozkırın uçsuz bucaksız genişliğinde Moğol imparatorluk düşüncesine göre göçebeler, göğün dört yönündeki bütün kavimlerine egemen olmayı ve onlara baş eğdirtmeyi görev saymışlardır.

Konargöçer bozkır hayat tarzına sahip son derece iyi savaşçı Türk –Moğol kavimlerinin lideri için korku salma ile yönetme tarzı, egemenliğini yayma araçlarının başında geliyordu. Ölünce de mülkü veraset sistemi (saltanat sistemi)gereği hükümdar ailesinin erkek üyeleri arasında paylaşıldı ve her birinin başında oğullarından birinin bulunduğu Çin, Türkistan, İran ve Rusya olmak üzere dört ayrı Moğol İmparatorluğu doğdu. Moğol İmparatorluğu'nda gücün meşruiyet kaynağı, karma bir yapı arz eder. Meşruiyetini, Türklerden etkilendikleri kut anlayışından alan Cengiz Han, güç paylaşımını ailesinin erkek üyeleri öncelikli olmak üzere güvendiği diğer beyler arasında dağıtmıştır.

Harita 3.1.13 XIII ve XIV. yüzyılda Moğol İmparatorlukları

3.2. Orta Çağ'da Ekonomik Faaliyetler

1 a. Orta Çağ'da kentlerde meydana gelen değişiklik ve gelişmelerin siyasi ve sosyal organizasyonlar üzerindeki etkileri.

a 1. Vergi toplamasında azalma

Roma İmparatorluğunda kentlerin, pazarların değiş tokuş merkezî, yerel tarımsal faaliyet ve küçük çaplı mal üretim merkezî ya da limanların söz konusu olduğu yerlerde uzun mesafeli ticaretin odak noktası olma gibi özellikleri vardı. Kentler kendi arazileri olan özerk bölgelerdi ve vergilerin devlete aktarımından sorumluydular.

IV. yüzyılın sonuna gelindiğinde toprak sahibi özerk kent meclisi üyeleri, kentlerinin bakımına yönelik üstlendikleri kentin belediye hizmetleri ile devletin istediği yerel gelirlerin vergi matrahının belirlenmesi toplanması ve devlete iletilmesi konusundaki görevlerinden kendilerini kurtaran senatör statüsünü elde ettiler. Bunun sonucunda daha az varlıklı ve daha az imtiyazlı olanlar, sırtlarına binen ağır yükten kaçınmak için çeşitli yollar üzerinden direniş geçince, vergi tahsilinde azalma meydana geldi.

a 2. İlk özgür ve örgütlü kentler

Kentlerde statü açısından imtiyazlı statülere sahip zengin vatandaşların başını çektiği bir sosyal tabakalaşma oluştu. Özellikle bölgeler arası ticaret ile meşgul olan büyük ölçekli tüccarlarının başını çektiği kent tüccarları arasında küçük kent vatanseverliği duygusu gelişti. Bu duygunun beslemesiyle kentlerde kazanç, iş ahlakı, güzellik, temizlik ve düzen duygusuna odaklanan yeni değerler doğdu. Kent sakinleri şehirlerini, abideleriyle birlikte güzellik ve zenginlik mekânı olarak kabul etti. Üstelik buraları etrafındaki duvarları ile güvenli bir sığınak sunan mekânlar oldular. Feodalizm üretim ve ticarete uzmanlaşan bağımsız şehirlerin geliştiği bir iktidar boşluğu yaratmış oldu. Zanaatkârlar ile iş birliği yapan tüccarların Kastilya, Aragon ve Barcelona (Barselona) gibi kentlerde kent meclislerine sahip olmaları ile Avrupa'nın ilk özgür ve örgütlü kentleri doğdu. Feodal dönemin yarattığı bir başka gelişme de kırsal nüfusun tamamını serf statüsüne düşürürken Avrupada köleliği ortada kaldırmış olmalarıdır.

a 3. Paranın feodalizmi zayıflatması

Avrupada zengin tüccarlar (burjuva) sınıfı giderek güçlenirken feodalite çöküş dönemine girdi. Kentler, soylular için vazgeçilmez bir ihtiyaç karşılama merkezî oldular. Artık silah ve zırhlarını kumaşları, yerli ev eşyası ve mücevherleri, Brabant dantelalarını, kuzey kürklerini, Arabistan kokularını, doğu yemişlerini, Hint baharatlarını kısaca

her şeyi, kentlilerden satın alıyorlardı. Üstelik o ana kadar tüm ihtiyaçlarını feodal ekonomi sisteminde parasız temin eden feodaller için para en temel ihtiyaca dönüştü. Parasızdılar. Para bir değişim aracı ve siyasal işlevleri olabilen güçlü bir enstrüman hâline gelmişti. Satacak veya para edecek pek bir şeyleri olmadığı için de çok geçmeden zengin tefecilerin bir numaralı müşterisi oldular. Böylece daha büyük toprak kalelerin önünde görülmeden çok önceleri feodalite düzeni içten fetih edildi. XIV. yüzyıla gelindiğinde feodal sistem gelişmeyi engelleyen gereksiz bir kuruma evrildi.

Sınırları içinde büyük kentler bulunan krallar da burjuva sınıfıyla feodal derebeylerine karşı ortak cephe oluşturdu. Nakit ihtiyaçlarını burjuvalardan gideren krallar, karşılığında verdikleri imtiyazlar ile kentlere özgürleşmenin kapılarını araladılar. Bu ülkelerde monarşi sağlamlaştı ve pekişti. Ticaretin zayıf olduğu ülkelerde ise feodaller, kralların girişimlerini kırarak kendi toplumlarını, kırsal ekonomilerine hapsettiler.

a 4. Parlamenter sisteme geçiş

Feodalitenin yıkım sürecine girdiği XIV. yüzyıla kadar, derebeylerinin krallarla olan savaşında akla gelmeyen ilginç sonuçlar da yaşandı. Örneğin İngiltere’de Kral John’un getirmiş olduğu toprak vergileri, gümrük vergileri, askerlik bedelleri gibi kendi zenginliğini arttırmak için yaptığı bu gereksiz talepleri, baronları ve halkı ziyadesiyle bıktırmış-

Görsel 3.2.2 İngiliz halkı parlamentonun ürettiği siyasetten ve ekonomik kurumlardan kralın zamanında hiç olmadığı kadar faydalandı.

tı. Din adamları ve baronlar her ne pahasına olursa olsun krala karşı biz kazanacağız şeklinde ittifak yemini edip ayaklandılar. 17 Mayıs 1215’te Londra’yı ele geçirdiler. Kral John hazırlanmış olan Magna Carta Libertatum (Büyük Sözleşme) isimli tarihin ilk anayasasını imzalamak zorunda kaldı. Bu belge ile kralın vergileri yükseltmesi için baronlara danışması, adalet, yargılama, cezalandırma konularında keyfi davranmaması zorunlu hâle getirildi. Kral John, Baronlar dağılır dağılmaz, papaya bu fermanı iptal ettirdi fakat İngiliz monarşisi ile tebaası arasındaki iktidar savaşı, 1265 yılında monarşinin gücünü sınırlayan “İlk Parlamento’nun” açılmasıyla sonuçlandı. İngiltere’de parlamenter sistem başladı. 1381’deki köylü isyanları neticesinde seçkinler (elit) ile halk arasında, iktidar yeniden paylaşılırken mutlakiyet karşıtı farklı çıkarlar peşinde koşan

geniş tabanlı bir koalisyon doğdu. Bu taban İngiltere’de çoğulcu siyasal kurumların temelini oluşturdu. İngiltere, ticaret ve sanayiye dayanan yayılmacı bir imparatorluk olma yoluna girdi. Sonuç olarak İngiltere’deki mücadelede tek kazanan feodalite olmadı.

a 5. Yeni toplumsal sınıflar ve sorunlar

Avrupa’nın özellikle büyük kentlerinde zanaatkârlar esnaf birlikleri hâlinde örgütlendiler. Yevmiyeye tabi vasıfsız işçi konumundaki sayıca kalabalık büyük iş gücü kitlesi işçilerin ise benzer bir teşkilatı yoktu. Arada sırada menfaatini korumak için şiddete başvuran işçiler, yaşamak için emeğinden başka bir vasıtaya sahip olmayan kişilerden meydana gelen sosyal sınıf hâlinde bir araya geldiler. XIII. yüzyılın ilk yarısında Kuzey Fransa ve Flandre’de ilk gerçek grevi gerçekleştirdiler. XIV. yüzyıldaki kriz, işsizlik afetinin yanına yoksulluğu, sefaleti, evsizliği, dilenciligi, çocuk suçlarını ve fahişeliği getirdi. Bu gelişmeler kent atmosferini giderek gölgeledi. Zengin, özgür ve güvenli büyük kentlerde yeni toplumsal sınıf ve sorunlar ortaya çıktı. Süreç sonunda 1358 Fransa Jacquerie, 1378 Floransa isyanları gibi toplumsal gerilimler yaşandı.

Avrupa kentlerinde başka bir dayanışma grubu şeklinde kilise yerleşim birimi grupları ve din kardeşliği doğdu. Bu örgütlenmeler üyelerine toplu ibadetler yoluyla avuntu ve sıkıntı durumunda destek verdi.

a 6. Eğitim ve din alanlarındaki gelişmeler

XII. yüzyıldan sonra kentler kendi başlarına birer kültür merkezleri hâlini aldı. Ortaya çıkan okullarda verilen yeni öğretim faaliyetleri, nasıl okunup yazılacağını ve hesap yapılacağını sıradan insanlara öğretmeye başladı. Ek olarak bir sürü yeni hukuki alanlarla birlikte güney Avrupa’da sayısı hızla artan noterler, toplumsal ve idari hayatı olumlu destekleyerek siyasi otoritelere yardım ettiler.

Paris’te, ünlü hatip Pierre Abelard’ın kilisenin şekilciliğine ve abartılı karamsarlığa yönelik eleştirileri ile başlayan süreç sonunda

Öğrenmek öncelikle sorgulamaktır.

ilkeleri doğdu. Bu ilke eşliğinde yoğun bir inceleme ve araştırma dönemi başladı. Cicero, Platon ve Aristoteles'in eserleri daha çok okundu. Dünyayı akıl ile açıklama girişimleri başladı. Parisli öğretmenler dinsel hoşgörüsüzlüğü protesto ettiler. Felsefi hakikat ile dinsel hakikat birbirinden ayrılmaya başlandı. Kutsal kitapları sorgulama işaretleri de papalık makamını telaşa düşürdü. İncil'in referansı ile kilisenin olağanüstü boyutlardaki zenginliklerini kınayan Pierre Valdes (Piyer Valdız)'ın kurduğu Vaudois (Vavdus) Kilisesi mensupları aforoz edilip sapkınlıkla suçlandı.

Birçok kentte okullara, haçlılar ve İspanyollar aracılığı ile Yunan biliminin Araplar tarafından derlenen metinleri ulaştığında, Avrupa, Antik Yunan bilimi ile tanıştı. Fransa; deneysel bilim, edebiyat, şiir, moda, yemek ve âdetlerde, mimaride bir ekol olarak Avrupa'da öne çıktı.

Sonuçta feodal otorite giderek güçsüzleşti. Kilise saygınlık kaybına uğradı. Saygınlık kaybının farkında olan Papa III. İnnocent (İnosent), kitlelerin kafasındaki din adamı kavramını ve rahiplerin sarstığı itibarı yeniden düzeltmeye çalıştı. Hristiyanlıkta ilk dönem sadeliğine dönüşü teşvik eden ve zengin manastır tarikatlarını eleştiren Dominikan ve Fransiskan Tarikatlarının kurulmasına izin verdi. Engizisyon mahkemesini kurdu.1231'de Paris Üniversitesi'nin bağımsızlığını kabul etti. Özerklik hareketi İtalya'ya ve İngiltere'deki üniversitelere de sıçradı.

a 7. Gelişmelerin Doğu Avrupa'ya etkileri

Avrupa'nın batısında görülen güzel zengin ve özgür kentler süreci, kıtanın doğusunda tam tersi bir süreç izledi. Rus derebeyleri ve prensleri, daha da zenginleşmek için köylüleri toprağa bağlamak ve emeklerini sömürmek, daha fazla toprak fetih etmek siyaseti güttüler. Bu politika sonrasında doğudaki toplumun büyük çoğunluğunu oluşturan özgür köylü, yavaş yavaş toprak kölesi hâline dönüştü. Bu dönüşüm özellikle Bizans İmparatorluğu'nda çok net yaşandı. Avrupa kentlerinde başlayan sürpriz gelişmelerden cesaret alan Bulgar, Macar, Eflaklı ve Sırp'lar, bağımsızlık istekli saldırılarıyla Bizans İmparatorluğu'nu oldukça hırpaladılar.

a 8. Asya'da genel durum

Orta Çağ Çin dünyası ise Kuzey ve Güney Çin olmak üzere ikiye ayrılmış hâldeydi. Güney Çin Krallığı Song Hanedanı yönetiminde ticaretin sağladığı zenginlikle taçlanan bir barış dönemi içindeydi. İmparatorları Huizong (Huyzonk) aynı zamanda ressamdı. Filozof Zhu Xi (Zu-ksi), bir mutlak monarşinin kendi yasalarıyla yönettiği bir dünya sistemi kurguladı. Bir devlet sosyalizmini ve Çin İmparatorluğu'na birliğini iade edecek bir halk ordusunun gerekliliğini savunmaya başladı.

3.2.1 b Asya ve Avrupa'da ticaret hayatı

Paris panayırlarından Japon Denizi'ne ve Kuzey-Orta ve Batı Afrika arasında uçsuz bucaksız bir çölde çapraz geçişli süren ticarete Afrika'nın doğu kıyılarındaki Arap ticaretine kadar uzanan geniş bir alanda ciddi bir ticari değişim zinciri vardır. Zincirin bu halkaları savaşlar veya göçler gibi sebeplere bağlı olarak kesintiye uğrasa da hiç kopmadı. Avrupada bozkır kavimleri ile kuzey Avrupadan gelen

kavimlerin, Akdeniz havzasında Arapların, Asyada Moğolların farklı alan ve zamanlarda ortaya koyduğu istila ve göç hareketleri, yanlış devlet politikaları terör ve asayiş sorunları ticareti olumsuz etkilemekle birlikte hiçbir zaman bitme noktasına kadar getirmedi. Tehdidin gücüne göre bazı ticaret yolları sönükleşse de diğer yollar üzerinde ticaret devam etti.

Orta Çağ Avrupasında ticaret dünyasında manastırlar da bir marka hâline geldiler. Manastırlar tarımsal üretimi ve hayvancılığı geliştirdi, yolları onardı, yeni tarım alanları açtı, üretimi arttırdı. Manastırlar serbest zanaatkarlarla rekabet ederek âdeta birer tarım ve endüstri merkezî hâline geldiler ve ticarete canlılık kattılar. Örneğin Frank Kralı Charlamagne döneminde Saint- Dennis Manastırı'nın kendi adıyla anılan ve düzenli olarak kurularak bir ay kadar açık kalan Saint-Dennis Panayırı, tüm Avrupa tüccarlarının katıldığı fuar konumunu aldı.

Avrupa, Asya, Afrika ve Akdeniz havzası ticaretini birbirinden ayrı ve bağımsız düşünmek çok yanlıştır. **Harita 3.1.14**'te de görüleceği üzere gerek kıta içlerinde gerekse kıtalar arasında oluşmuş ticaret merkezleri ve yolları vardır. Örneğin Tuna ticaret yolu emniyetsiz hâle gelince Bizans malları, adalar ve Adriyatik üzerinden Ravennee'ya ya da Venedik'e; oradan İrlanda ve İngiltere'ye gitmek üzere Milano, Fransa ve Atlantik'e ya da Rhone(Ron), Seine(Sen) ve Escaut(Eskaut) Nehirleri üzerinden Ren Nehrine nakil edilmiştir.

Harita 3.2.14 Asya ve Avrupa arasında ticari mallar ve ticaret yolları 1346

Kara ticaretinde kervan adı verilen ticaret kafileleriyle ticari mallar, bölgeler ve ülkeler arasında taşınmıştır. Kara yolu nakliyesinde deve, at, katır gibi dönemin yük hayvanları kullanılırdı. Seyahat esnasında konaklama mekânları olarak ribat (güvenlik-konaklama işlevli yarı askerî yapı), han (yolcu ve ticaret kafilelerinin konakladığı yapı), kervansaray (hanların fiziki mekân ve kapasite olarak daha büyük olanları) gibi tesisler inşa edilmiştir.

Şehirlerde ise tüccarların ticaretlerini gerçekleştirecekleri toptan ve perakende alışverişin yapıldığı, ürünlerin depolandığı veya sevk edildiği yapılar olan arasta, bedesten ve kapan isimli mimari yapılar inşa edilmiştir. Özellikle Türk-İslam devletlerinde ticaret ve tüccar çok önemsenmiştir. Konaklama mekânlarında kafilelere üç gün boyunca ücretsiz konaklama, dinlenme, sağlık ve ikâmet hizmetleri sunulmuştur. Yol boyunca koruma ve olası eşkiya saldırılarının yol açacağı zararlara yönelik tüccarın mal ve nakit varlığı devlet tarafından sigortalanarak ticaret korunmuş ve teşvik edilmiştir. Böylece ürünlerin değerinden işlem görmesi ve değerlendirilmesi, kâr edilmesi, vergi gelirlerinin arttırılması, ülkenin imarı, halkın refahı ile huzurunun temini hedeflenmiştir.

Bölgeler ve ülkeler arasında içerilere doğru kara yolunun başladığı veya kara yolunun sona erip deniz yolunun başladığı Kartaca, Roma, İstanbul, Kırım, Trabzon, İskenderiye gibi ticaret merkezî limanlar da vardır. Ticari gemilerde ticari ürünler amfora adlı büyük çömlekler içinde muhafaza edilmiştir.

Uzak ülkeler arası ticareti faaliyet yapanların takip ettiği ticaret yolları da vardır ki bu yollar geçtikleri şehirlere, bölgelere zenginlik, nüfus artışı, medeniyet açılarından da büyük katkıda bulunmuşlardır. Başlıca ticaret yolları, İpek Yolu, Baharat Yolu, en güzel kokuların develere yüklenip getirildiği

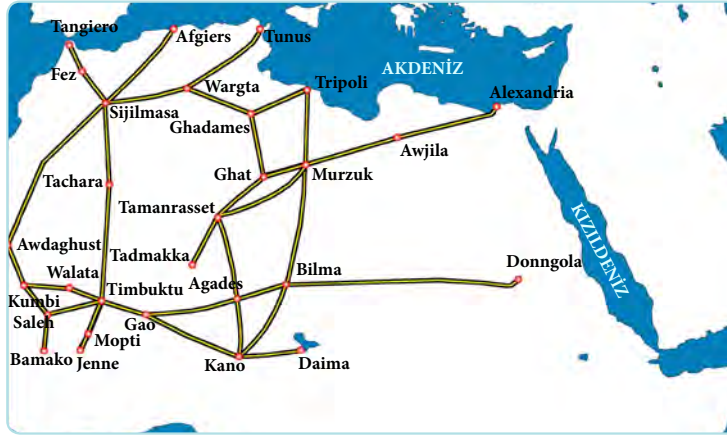
Görsel 3.2.3 Kıbrıs açıklarında bulunmuş bir batıkta geminin ambarındaki amforalar.

Görsel 3.2.4 Tütsü (buhur) deve kervanlarıyla önce Akdeniz'e getirilir sonra pazarlanırdı.

Harita 3.2.15 Tütsü yolu

Harita 3.2.16 Altın köle tuz, giysi, deve kuşu tüyü Trans Sahra Yolu'nun başlıca ticari mallarıydı.

Tütsü Yolu, boncuk ticaretinin yapıldığı Amber (Kehribar) Yolu, Kürk Yolu ve Afrika'da ticaret için aşılın Trans Sahra Yolu'dur.

Arap Yarımadası'nın güneydoğu ucundaki Mascat'tan başlayıp Aden'e, buradan yarım adanın batı sahilleri boyunca kuzeye ilerleyip Akdeniz'e çıkan, Tütsü Yolu'ndan sadece Roma'ya yılda üç bin ton yiyecek tatlandırma ve parfüm imalatında ana madde olarak kullanılan mür ağacı yağı ile buhur taşınyordu.

Modern Endonezya'daki Maluku Adaları'ndan Akdeniz'e Kuzey Afrikalı ve Arap tüccarlar eliyle Hint Okyanusu (Kızıldeniz / Basra Körfezi - Bağdat / Kahire) Akdeniz / Anadolu güzergâhından gelen Baharat Yolu ürünü biber, karanfil, tarçın ve Hindistan cevizine Avrupalılar servetler ödemiştir.

Dekoratif ve tıbbi amaçlarla kullanılan Amber ya da Kehribar Yolu, Baltık Denizi kıyılarından başlayarak Roma Miken ve İstanbul gibi limanlara taşınarak pazarlanmıştır.

Doğuda, Çinde, Tang Hanedanı imparator Ti-Che-Min (Tişemin), İpek Yolu'nun kontrolünü yeniden ele geçirir. Çin ile Bizans arasında faaliyet gösteren İpek Ticaret Yolu üzerinde sadece mal trafiği olmaz. Batı'ya, az rastlanan hayvan ve kuşlar, mücev-

her, baharat cam eşyası, altın ve gümüş, ipek, dut, kâğıt, matbaacılık tekniği, lake ve porselen eşyalar, barut ve pusula gibi Çin ürün ve teknolojileri ihraç edilmiştir. Çin batısından, Asya tipi müzik, dans, mutfak kültürü, din ve inançlar ile kıyafetler gibi kültürel unsurları ithal etmiştir. Ceviz, karpuz ve biberi Çin halkı İpek Yolu ticareti vasıtasıyla tanımıştır. İslamiyet'in hızla yayılması ile birlikte İpek Yolu'na Araplar da dâhil olmuştur. Müslüman Araplar baharat yolu kanalı ile Çinlilerle ilişki kurmuş, 751 Talas Savaşı'ndan sonra Semerkant'a getirilen Çinli tutsaklardan kâğıt yapımını öğrenmiştir. Bağdat'ta kâğıt satmaya başlamışlardır. Abbasiler döneminde Bağdat; Hindistan, Çin, Suriye ve Afrika arasında bir ticaret ve aydınlanma merkezine dönüşmüştür.

Harita 3.2.17 Ana İpek Yolu güzergahı ve başlıca merkezleri

Orta Çağ'ın sonlarına kadar faal bir şekilde işleyen milletler arası önemli kara transit ticaret yollarının biri de, Güney Sibiryaya ormanlarının kıyısı boyunca devam ederek, Etil-Kama Nehirlerinin birleştiği yere kadar uzanan Kürk Yolu'dur. Adını üzerinde taşınan sincap, sansar, tilki, rakun, samur, kunduz, vaşak, gelincik ile geyik gibi tüyleri güzel, yumuşak olan hayvanların deri ve postlarından almıştır.

Alışverişlerde değişim aracı olarak bakır ve bronz sikkelerin yanında altın para "dinar" ve gümüş para "dirhem" kullanılmıştır. Farklı değişim araçları da göze çarpmaktadır. Örneğin İtil Bulgarlarının deri paraları, Uygurların pamuklu kumaş parası, Çin'in farklı büyüklükte madeni sikkeleri. Orta Çağ İslam dünyasında da dinar ve dirhem dışında inci, yakut, zümrüt de değişim aracı olarak değerlendirilmiştir.

3.2.1 c Ticaret Yolu Kavgaı

Ticaret yolları doğu ve batıda devletlerin aralarındaki ilişkilerin düzelmesinde ve kültür alışverişlerinde de önemli rol oynamıştır. Doğu'nun zengin kültür ve medeniyeti batıdaki ülkelerde hep bu yol aracılığıyla taşınmıştır. Ticaret yolları devletlerin kül-

tür ve medeniyetlerinin, ekonomilerinin; siyasi, askerî, dinî ve ilmi yapı ile anlayışlarının gelişmesinde önemli büyük katkılar sağlamıştır. Bu yol ile milletlere ait örf ve âdetler yanında ilim, sanat, mimari dinî, felsefi anlayış ve düşüncelerde karşılıklı olarak aktarılmıştır. Çin İmparatoru Tişemin, ülkesine tüccarların taşıdığı Suriye Hristiyanlığına “Gerçeğin yalnız bir adı yoktur.” diyerek hoşgörülle yaklaşmıştır. Hindistan’dan ve Çin’den giden baharatlar batıya, özellikle Avrupa mutfaklarına lezzet ve tat katmıştır. Yemen’den götürülen kahve Batı insanının keyif ve zevkini artırmıştır. Ayrıca, gıda maddelerinin karşılıklı girişi ile tarım ürünlerinde de değişimler yaşanmıştır. Tüm bu faktörler, ticaret yollarının değerini ortaya koyan unsurlardır.

Görsel 3.2.4 Orta Çağın ticaret merkezi
Constantinopolis’te günlük yaşam

Bir devlet, yerel ticaret ve üretim faaliyetlerine ek olarak, topraklarına bölgeler ya da ülkeler arası büyük yabancı tüccarları çektiği oranda halkın refahına ve artan vergi gelirleri sayesinde imarına hizmet edecek güce ulaşır. Bu sayede yerel ticari ürünlerinin dış pazarlara açılma imkânı doğacağı gibi, tersine piyasada pahalı ve az bulunan yabancı ürünler ile yoğun yerel talep arasında olumlu bir denge de kurulmuş olur. Mevcut şehirlerin nüfusu büyür, yeni şehirler kurulur, ıssız yerler şenlenir. Hiçbir alışveriş gerçekleşmese bile alınacak transit geçiş vergileri dahi başlı başına bir kazanç kapısıdır.

Cengiz Han, İran’a kadar İpek Yolu’nun güvenliğini ve bütünlüğünü sağlamış, keran soyguncularını cezalandırmış ve tüccarları korumasına almıştır. Döneminde Asya “Kafanın üstünde altın bir tepsi ile güneşin doğduğu yerden battığı yere kadar gidilebilir.” şeklinde tanımlanacak kadar güvenli bir yer olmuştur.

Görsel 3.2.5 Bir Moğol kuşatması

Devletler, çok yönlü amaçlar gözeterek ticaret yolunu ele geçirmek veya yol üzerinde nüfuz sahibi olabilmek için siyasi, diplomatik ve hatta askerî harekâtlara girişmişlerdir. Başarıldığı takdirde o devletin uluslararası siyasette stratejik önemi de

doğal olarak artmıştır. Akdeniz Havzası'nda Müslüman Araplar, Doğu Roma ve Batı Roma arazilerine sahip krallıklar arasında yaşanan birçok mücadelenin temelinde bu emeller vardır. İlk ve Orta Çağ boyunca Mezopotamya, Nil Nehri boyunca Mısır, Çin, Avrupa, Orta Asya, Kuzey Afrika, Anadolu, Kuzey Karadeniz, Kafkaslar, İnan'da egemen siyasi güçlerin hem kendi içlerinde hem de komşuları arasında kurulan ittifaklar ile yapılan savaşlarda hatta göçlerde yer alan sebep ya da amaç aynıdır. Hedef, ticaret yollarına sahip olmak daha çok kazanmak daha iyi yaşamaktır.

Ticaret yolları yalnızca cazibe ve kazanç kapısı değildir aynı zamanda çok yönlü tehlike ve yıkım unsurlarını da beraberlerinde taşır örneğin; Göktürk Hakanı Bilge Kağan'ın 630-680 yıllarına ait halkının Çin esareti dönemi hakkında;

Çin milletinin sözü tatlı, ipek kumaşı yumuşak imiş, tatlı sözle, yumuşak ipek kumaşla aldatıp uzak milleti öylece yaklaştırmış... Çin milletinin tatlı sözüne, yumuşak ipek kumaşına aldanıp Türk milleti mahvoldun

Harita 3.2.18 Vebanın ticaret yolları aracılığı ile yayılışı (1346-1353)

şeklindeki tespiti bunun açık delilidir.

Ticaret yolları askerî istila hareketleri, göçler, haçlı seferleri ve hastalıklar gibi istenmeyen olaylara da sahne olmuştur. 1346-1353 tarihinde Altınordu Devleti'nin merkezinden Avrupa'ya yayılan tahminen 20 milyon kişinin öldüğü Kara Ölüm (veba salgını) olumsuz gelişmelere ilginç bir örnektir.

3.3 Orta Çağ'da askerî organizasyonlar ve toplumsal yaşam

Coğrafi şartlara göre şekillenen yaşam koşulları dünyanın her yerinde aynı değildir. Yaşam şekilleri toplumların şekil ve güç verdiği devletlerin yapısına ve savunma konularına da doğrudan etki yapmıştır.

Yerleşik bir hayatın sürdüğü Roma İmparatorluğu'nda sahra ordusu denilen büyük çağlı çoğunluğu piyadelerden oluşan askerî kuvvetleri vardı. İç kesimlerindeki askerî kuvvetler, bir nevi polis kuvveti olarak asayiş ve huzuru temin için hizmet vermiştir.

Asyalı kavimlerin Avrupa'da görülmesiyle başlayan Kavimler Göçü sonrasında devlet engellenmesi imkânsız bu davetsiz misafirlere önce arazi gösterip çiftçilik yapmalarını istemiş sonradan çete şeklinde birleşmiş savaşçılar olarak vilayetlerinde garnizon komutanlığı kuvvetleri şeklinde istihdam etmiştir. Örneğin Bizans imparatorluğu, Germanlerden devşirilen seçkin vurucu timler kurmuştur. Denize kıyısı olan her devlet kıyı güvenliği ve deniz ticareti emniyeti için deniz kuvvetlerini de kurmuştur. Bizans 670'lerden itibaren deniz birliklerinde Rum ateşi denilen suda bile yanma özelliğine sahip alev toplarını kullanmaya başlamıştır.

Bizans imparatorluğu, saldırgan ve hızlı saldırılara karşı klasik askerî yapılanmaları yetersiz kalınca nakit para karşılığında profesyonel asker istihdamı yoluna gitti. Piyade ve süvari olan bu profesyoneller, Rus Norman, Türk Frank ve yerli paralı askerlerden oluşturulmuştur. Rus ve İskandinavlardan oluşan Vareng Muhafızları profesyonellerin en ünlüsüdür. Yabancılar askerî hizmetleri karşılığında X. yüzyıldan itibaren toprak verilmeye de başlanmıştır. Örneğin; Peçeneklere ve Sırp'lara Anadolu'da, Kumanlara Makedonya'da toprak verilmiştir.

Görsel 3.3.6 MS IV. yüzyılda German işgalcilere karşı koyan Roma askerleri

X. yüzyılda Doğu Roma İmparatorluğu batı ve balkan sınırlarında kilit noktalarda küçük bağımsız tampon vilayetler kurulması yoluna da gitti. Bu yapılanmanın öncelikli işlevi savunmaydı.

V-IX. yüzyıl döneminde Avrupa'da ortaya çıkan feodal sistemin içerisinde paralı profesyonel bir savaşçı tipi olarak şövalyelik kurumu gelişti. Önceki dönemlerde atın gücünü sadece tarımsal üretimde değerlendirmiş olan Avrupalılar, Kavimler Göçü sayesinde Bozkır kavimlerinden yeni koşum takımları, demir nallar, üzengi ve atlı hücum süvarilerini öğrendiler. Bu bilgi Avrupa'da tam donanımlı atlı savaşçılar olan soyluların ve şövalyelerin, krallar ile köylüler karşısında güçlenmesini sağlayan yeni bir sınıf ve askerî güç oluşturmuştur. Birinin şövalyesi demek ondan bir fief alıp hizmetle yükümlü hâle gelmesi demektir. XI. yüzyılda bir kilise rahibi yönetiminde yemin ede-

rek kılıç kuşanma töreni ile yüceltilen şövalyeliğin Tapınak Tarikatı(1119 Temple Tarikatı) gibi tarikatları dahi kurulmuştur. Tabii yeminle şövalye olanlar dar bir soylu zümrenin çocuklarıydı. Başlangıçta soylu çocukları ile nadiren servet ve güç sahiplerinin nüfuzları bu sınıfa girilebilirken XIII. yüzyılın sonlarında krallar para karşılığında zenginlere şövalyelik unvanı ve yetkisi vermeye başlamışlardır.

Orta Asya ise tarıma elverişli olmadığı için insanların ana geçim kaynağı hayvancılık olmuştur. Türkler ve Moğollar hayvanlarını doyurabilmek için sürekli otlak arayışında olduklarından göçebe bozkır kültürü ve yaşam şekli gelişmiştir.

Görsel 3.3.7 Şövalyelik kılıç kuşanma töreni

Görsel 3.3.8 Bozkırın savaştı kavimleri Avrupa'da

Yerleşik hayattan farklı olarak toprağa bağlılık hissetmeyen atın sağladığı kısa sürede uzun mesafeler alabilme yeteneğine sahip olan bozkır kavimlerinde önemli olan hayvan sürülerinin sağlığı ve otlakların yeterliliğidir. Bu nedenle konargöçer yaşamın insanında, toprağa bağlı ve zorda kalınca köle olmayı dahi kabul eden “teslimiyetçi bir ruh” anlayışına rastlanmaz. Bağımsız, mücadeleci, çalışkan, girişimci ve özgüveni yüksek kişilik yapısına sahiptir. Geçim kaynağına bağlı olarak hayvancılık, çadır yapımı, dericilik, dokumacılık, et ve süt ürünleri üreticiliği, maden işlemeciliği, özel mülkiyet gelişmiştir. Batı dünyasında görülen kale, şehir tapınak unsurları, ruhban sınıfı, şövalye, soylu gibi maddi yapı ve sınıflar, bozkır kavimlerinde yoktur. Diğer ihtiyaçlar ya ticaret ya da Çin örneğinde olduğu gibi gerçekleştirilen akınlarla elde edilmiştir.

Konargöçer yaşam tarzında askerlik özel bir meslek değildir. Cinsiyet ayırmaksızın zor şartların üstesinden gelebilmek için yeri geldiğinde herkes asker olarak mücadele verir. Bu özellikten dolayı Türkler için “Ordu Millet” tanımlaması yapılmıştır. Türkler bozkır genelinde boylar hâlinde yaşamıştır ve her boy sülalelerden oluşmuştur. Töre denilen yazılı olmayan kurallarla disiplinli bir hayat sürülen bozkır hayatında dayanışma esas alınmış, savaş zamanı boy beyleri kendi askerleri(sü) ile hükümdarın (Kağan) ordusuna katılmışlardır. Ordu onluk sisteme göre idare edilirdi ki Cengiz Han da Moğol ordularını teşkilatlandırırken bu sistemden yararlanmıştı. On, yüz, bin, on binlik kitleler şeklinde teşkilatlanmış orduda gerçek hayattaki kesin itaat ve disiplin aynen devam etmiştir.

Görsel 3.3.9 Moğol askerler zırhlarının altına yaralandıklarında ipeğin gücü ve dayanıklılığı ile yaralarının derin olmaması için ipek gömlek giymek zorundaydı.

Çok hızlı hareket edebilen orduların savaş tekniği at nalı ya da bozkurt taktiğine dayanmıştır. İnatçı ve dirençli ama sayısı az olan birlikler savaşa başlar. Sonra kaybetmiş gibi ama dirençlerinden ödün vermeden geri çekilirken aslında sağ ve sol yanlar ile arkaya saklanmış ana kuvvetlerin bulunduğu alana düşmanı hızla çekerler. Bu oyuna kendinî kaptıran düşman kuvvetleri gerçeğin farkına vardığında ise iş işten geçmiş olur. Bu taktiğe sahte geri çekilme (turan) taktiği denir.

Büyük çoğunluğu süvari olan Türklerin atları ufak yapılı olmalarına karşın zor koşullara dayanıklı, güçlü ve çevikti. Başlıca savaş aletleri ok kılıç, hançer, mızrak, gürz, kamçı ve kement idi. Korunmaya yönelik ise zırh kalkan ve tolga kullanılırdı. Rahat hareket etmek için tabaklanmış deriden yapılan hafif ve esnek zırh giyerlerdi.

Türklerin savaşçılık özelliklerini abartarak ta olsa öven El-Cahiz “Yabancı biri yayına bir ok koymadan Türk on ok atar. ...Türk’ün ikisi yüzünde ikisi de kafasının arkasında olmak üzere dört gözü vardır.” demiştir.

3.4 Orta Çağ'da hukukî düzenlemeler

Moğol İmparatorluğu'nun hukuk ve askerlik işlerini düzenleyen kanunlar “Cengiz Han Yasası” olarak meşhurdur. Aslında bu yasanın tamamı bizzat Cengiz Han tarafından konulmuş olmayıp onun emriyle Uygur âlimlerinden biri tarafından yazılmış,

hukuki esaslarının çoğunu Türk kavimlerinin ananevi hukuki esaslarının oluşturduğu bir yasadır. Bu esaslara bazı Moğol görüşlerinin ve Cengiz'in şahsi görüşü olan kaide-lerin de ilave edilmiş olduğu şüphesizdir.

Cengiz Yasası bize bütün hâlinde vasil olmamıştır fakat çeşitli kaynaklarda Cengiz Yasası'nın çeşitli maddelerinde işaretler vardır. Otuz üç defter hâlinde düzenlendiği varsayılan bu yasalar, İslamiyet'i kabul eden Moğol hanedanları tarafından da uygulanmıştır.

Cengiz, yasasına çok büyük bir önem vermiştir. Kurduğu imparatorluğun yaşamasını bu yasaya bağlı olma şartına bağlamıştır.

Cengiz'in büyük yasası tomarlara yazılmış hâlde kağanların bilgelerin hazinelerinde muhafaza olunurdu. Bir han soyundan erkek üyenin tahta çıkışı, büyük ordu teşkili veyahut kurultay toplanması gibi mühim siyasi ve askerî hâdiseler anında bu yasa tomarları hazır bulundurulur ve devlet işlerini yasaya göre hâllederlerdi.

Roma hukuku kaynaklarından **12 Levha Kanunu** bir sınıf çatışması sonucu ortaya çıkmış, sınıflar arasında uzlaşma sağlamak amacıyla hazırlanmıştır. Kanunun bazı hükümleri ise tamamen reform gayesiyle getirilmiştir. Kanun önünde hiç kimseye ayrıcalık tanınamayacağı, zengin bir kişinin kefilinin yine zengin bir kişi olması gerektiği gibi hükümler bu niteliktedir. Bu kanunla halk, keyfi davranışlara karşı belli bir ölçüde de olsa güvenceye kavuşmuştur. Kanununun birçok hükmü zamanla değiştiği hâlde kanun hiçbir zaman açıkça yürürlükten kaldırılmamıştır.

Hukuk bilimi Roma İmparatorluğu'nda Diokletianus'un (Diyokletinyus)kurduğu yeni imparatorluk düzeninden sonra canlılığını yitirdi. MS VI. yüzyılda imparator Justinianus (Yustinyanus), yasaları derletti. Kamu Hukuku ve Hususi Hukuk şeklinde iki bölümden oluşan İustinianus (Yustinyanus) hukuku modern hukukun temellerindedir. Roma Hukuku ve Cengiz Yasası'nın bazı konularda kıyaslaması şu şekildedir:

Görsel 3.4.10 Evrensel hukuk sembolü

ROMA HUKUKU	CENGİZ YASASI
<p>AİLE HUKUKU</p> <p>Kişiler evli olduklarını önceden yapmış drahoma adı verilen bir sözleşmeyle ya da kilise görevlisi ve tanıklar huzurunda evlenme iradelerini beyan ederek ispat eder.</p> <p>Çocuğun evlilik esnasında doğumu soyunun sıhhati için yeterli değildir. Babanın doğumdan sonra kendisine gösterilen çocuğu kabul etmesi gerekir. Baba kabul etmezse çocuk sahihsiz olur, evden atılabilir veya öldürülebilir.</p>	<p>AİLE HUKUKU</p> <p>Cariyelerden doğan çocuklar meşru çocuk addolunurlar ve nikâhlı zevceden doğan çocuklar gibi babalarının mirasından hisse alırlar.</p> <p>Çocukların derecesi analarının derecesi ile tayin olunur.</p> <p>Birden fazla kadınla evlenilmiş ise içlerinden ilk kez nikâhlanmış olan bazen de babasının soyu çok ünlü bir soy olan «baş kadın» kabul edilir.</p>
<p>CEZA HUKUKU</p> <p>Bir kimse diğèrinin bedenine zarar verirse veya bir şey çalarsa zarar gören şahıs, zararın telafi edilmesini isteyebilir ve bu tazminat para ile ödenirdi. Örneğın el veya sopa ile kemik kırılmışsa zarar gören kişi hür ise 300, köle ise 150 Roma parası ödenir. Suçtan zarar gören kişinin tazminat dışında, işlenen suçta karşılık ceza istemeye hakkı yoktur. Cezayı talep etme hakkı devletindir. Başkalarının sağlığını ve hayatını kötü etkileyecek sihir ve büyü, başkasına ait ürünün kötü olması için edilen dualar ölümle cezalandırılır.</p> <p>12 Levha Kanunu</p> <p>Bir kimse, kendisine borçlu olan kişiyi hâkim önüne götürürse ve borçlu borcunu ödeyemezse belirli şekillere uyarak ona el koyar, evine götürür ve zincire vurur. Belirlenmiş zaman içinde yine ödeyemezse öldürebilir veya köle olarak satabilir.</p>	<p>CEZA HUKUKU</p> <p>Bir kimsenin elinde çalınmış at bulunduğu takdirde bu kimse atı sahibine iade etmeğe ve bundan başka, at sahibine ceza olarak dokuz at vermeye mecburdur. Eğer çalan bu mali cezayı ödeyecek durumda değilse bunun yerine çocuklarını vermeğe mecbur edilir.</p> <p>Bizim sülaleden herhangi birisi yasa esaslarına aykırı hareket ederse birinci defasında onu sözle öğütlemelidir. İkinci defa yasayı çiğnerse uzun nutukla ikna edilmeye çalışmalıdır. Üçüncü defa olarak yasayı göz ardı ederse sülâleme mensup şahsı Balcıyın Kulcur denilen mahalle sürmelidir. ... Şayet bundan sonra o kendisini ıslah edemez ise onu zincire vurarak hapse atmalıdır. Eğer hapisten çıktıktan sonra uslanmış olursa, bütün akrabaları toplanarak bir meclis kursunlar ve danıştıktan sonra bu suçluya karşı ne gibi tedbir almak gerekeceğine karar versinler.</p>

CENGİZ YASASI**SOSYAL HAYATA VE DEVLET İDARESİNE AİT KANUNLAR**

Cengiz Han, Ali bin Ebutalip yakınlarına herhangi bir şekilde vergi mükellefiyeti yükletilmesini yasaklamıştır. Keza fakirlerden, Kur'an hafızlarından, dinî hukuk bilginlerinden, dinlerin ruhani başkanlarından, tabiplerden, bilim adamlarından, hayatlarını ibadete adanmışlardan, müezzinlerden, ölüleri yıkayanlardan da vergi alınmasını menetmiştir. Her türlü ibadet yerine saygı gösterilmesi de esastır.

Bir kimsenin arkadaşlarından fazla doyması, yemek sofrası, yemek tabağı ve ateşin üzerinden atlayarak geçmesi yasaklanmıştır

Suya el sokma yasaklanmış, su almak için bir kap kullanma emredilmiştir.

Hükümdara veyahut herhangi bir adama hitap edildiği zaman lâkap ve unvanlar kullanmayı menetmiştir. Muhatabın ismini söylemekle yetinmeyi emretmiştir.

Suçlu, general bile olsa kendisini cezalandırmak için hükümdarın gönderdiği memurun emrine itaat etmeli, onun önünde eğilerek ve diz çökerek saygı göstermeli, onun emrinin (idam dâhil) yerine getirilmesini engellenmemelidir.

Cengiz Yasası daimî posta teşkilâtı yapılmasını emretmiştir, ta ki devlet içinde olup biten vakalar hakkında seri bir surette bilgi almak mümkün olsun.

Cengiz Yasası yalan söylemeyi, hırsızlığı, zınayı, gayrimeşru ilişkiyi yasaklamıştır.

Örneklerden de anlaşılacağı gibi insan topluluklarının kültür ve gelişmişlik düzeyleri ile sosyal yapıları hukuk kuralları ve bu kuralların uygulanması konularında farklılıklara yol açmaktadır.

BİLGİ NOTU

Bleuoterion (Bloyterion): Eski Roma'da meclis binasıdır. Hemen hemen tüm Roma şehirlerinde bulunan bu yapılarda halk meclisi toplanır, sorunlar görüşülür ve karara bağlanırdı.

Neler Öğrendik?

- Roma İmparatorluğu'nun idam fermanı olan Kavimler Göçü sonrasında kavimlerin nerde durulacağı ve ne olacağı belli olmayan hareketliliklerin sonunda krallıklar ve papalık monarşisi şeklinde iki güç merkezî oluşmuştur.
- Vizigot Krallığı, Ostrogot Krallığı, Frank Krallığı gibi yeni kurulan monarşi idareleri zamanla Orta Çağ içerisinde "ulus devletler" şeklindeki yeni siyasi yapıların temellerini atmıştır.
- Krallıklar ve papalık arasında dünyevi egemenliğin üzerinde manevi egemenliğin üstünlüğü mü yoksa manevi egemenliğin üstünde dünyevi egemenliğin üstünlüğümü mücadelesi başlamıştır.
- Kavimler Göçü'nün neden olduğu istikrarsızlık ve kargaşa döneminde can ve mal emniyeti, hayatta kalma ve kanunsuzlukları engelleme gibi toplumsal ihtiyaçlar ile oluşan iktidar boşluğu feodalite denilen yeni bir idare tarzına ve sosyal tabakalaşmaya yol açmıştır.
- Toplumsal tabakalar arasında yaşamaya başlayan çıkar kavgaları ve tabakalar arası ittifaklar sonrasında Avrupada önce özgür kentler ortaya çıkmış, sonra ilk meyvesini İngiltere'de veren Monarşi rejiminin gücünü denetleyen ve onunla birlikte çalışan ilk parlamento kurumu işlemeye başlamıştır. Bu mecrada yaşanan olaylardan papalık ve Hristiyan dinî de etkilenecek kendince yapısında çeşitli değişiklikler gerçekleştirmiştir.
- Orta Çağ'da İslam dinî ile tanışan Arap dünyasında Hz. Muhammed'in kurduğu İslam Devleti, insanları kadın-erkek, siyah-beyaz eşitsizliğinden, putlara tapmaktan, güçsüzlere zulmetmekten kurtaran, kardeşlik sevgi ve adalete dayanan bir devlet anlayışının olabileceğini ispatlamıştır. Bu özelliğin de katkısı ile hızla büyüyen İslam Devleti ile insanlığa Orta Çağ'da bir İslam Medeniyeti armağan edilmiştir.
- Yerel ile başlayıp önce bölgeler arası sonra uluslar arası büyüklüğe erişen ticaret toplumların dünyasında çift taraflı bir bıçak gibi çalışmış; yapıcı ve olumlu birçok getirisine rağmen yıkıcı ve olumsuz etkileri de olmuştur. Ticaret yeri geldiğinde kavgaların en temel sebebi iken yeri geldiğinde de düşmanlıkları bitiren sihirli iksir olmuştur.
- Farklı sosyal yapılar ve kültürler ile gelişmişlik düzeyindeki değişkenlikler, değişik hukuk kuralları ve hukuk kurumlarına yol açmıştır. Hâliyle uygulamalar da farklı olmuştur.

Ölçme ve Değerlendirme Soruları

1- Aşağıdakilerden hangisi Kavimler Göçü'nün sonuçlarından birisi değildir?

- A) Avrupa'da yeni kurulan krallıklar, Avrupa ulus devletlerinin temelini atmıştır.
- B) İlk Çağ sona ermiş, Orta Çağ başlamıştır.
- C) Siyasi ve dinsel otoriteler, meşruiyetlerini ve varlıklarını güçlendirmek için bir diğerini destekleme politikaları uygulamaktan çekinmemişlerdir.
- D) Bozkır kavimleri Kuzey Afrika'ya geçmişlerdir.

2- Uygurların etkisi ile Moğol İmparatorluğuna boylar federasyonu, bozkır inanç sistemi, göğün dört bir yanını idare etme düşüncesi, töre gibi bozkır göçebe kültürü verileri girmiştir.

Aşağıdakilerden hangisi yukarıdaki kültür öğelerine Avrupa'da da rastlanmasının gerekçesidir?

- A) Konargöçer hayat tarzının Avrupa'da oluşmaması
- B) Hristiyanlık inancı
- C) Feodal idari ve toplumsal yapı
- D) Kralların tercih etmemesi

3- Aşağıdakilerden hangisi Orta Çağ'da evrensellik yetkisi iddiasında bulunan Roma ve İstanbul kiliseleri arasındaki mücadelenin sonucunu ortaya koymaktadır?

- A) İslamiyet'in İspanya'da da yayılması
- B) 1054 Ortodoksluk ve Katoliklik olarak ikiye bölünme
- C) 1204 Latinlerin İstanbul'u işgal etmesi
- D) 1215 Magna Carta Libertatum (Büyük sözleşme)'un imzalanması

4- Orta Çağ Avrupası'nda

- I. Kent milliyetçiliğinin oluşması
- II. İlk özgür ve örgütlü kentlerin oluşması
- III. Feodalitenin çöküş dönemine girmesi
- IV. İngiltere'de parlamentolu sisteme geçilmesi.

Yukarıda açıklanan gelişmelere faaliyetleri ve mücadeleleriyle destek veren liderlik yapan sosyal sınıfın adı nedir?

- A) Şövalyeler
- B) Serfle
- C) Burjuva (zengin tüccarlar)
- D) Krallar

5- Aşağıdaki verilerden hangisi Avrupa'da öğrenmek öncelikle sorgulamaktır ilkesi ile başlayan yoğun inceleme ve araştırma döneminde varılan sonuçlardan birisi değildir?

- A) Kent okulları Antik Yunan bilimi ile tanışmıştır.
- B) Papalık, kilisenin saygınlık kaybını telafi etmeye yönelik çabalara girişmiştir.
- C) Vavdus Kilisesi mensupları aforoz edilmiştir.
- D) Zhu Xi Çin'de birliği sağlayacak bir ideoloji ve ordu ihtiyacını dillendirmeye başlamıştır.

6- Aşağıdakilerden hangisi kara ticaret yolları üzerinde yapılan konaklama ve güvenlik amaçlı yapılar arasında yer almaz?

- A) Ribat
- B) Han
- C) Kapan
- D) Kervansaray

7- Aşağıdakilerden hangisi Orta Çağ'ın ticareti ve tüccarları destekleme amaçlı politikaları içerisinde yer almaz?

- A) Manastırların bir tarım ve endüstri merkezî hâline gelme çabalarına destek verilmesi,
- B) Ticaret kervanlarına tesislerde 3 gün ücretsiz hizmet sunma,
- C) Ülke içinde eşkıya ve çapulculuk nitelikli faaliyetlere izin vermeyerek asayiş sağlama,
- D) Tüccarlardan alınan vergi miktarlarını yüksek tutma,

- 8- I. Halkın refah ve zenginliğinin artması,
II. Piyasanın talep ettiği ticaret mallarının pazarda bol ve uygun fiyatta bulunması,
III. İssiz yerlerin şenlenmesi yeni kasaba ve kentlerin kurulması,
IV. Salgın hastalık gibi toplum sağlığını tehdit edici salgınların gerçekleşme olasılığı.

Yukarıda verilen bilgilerden hangisi ticaret yollarının ülkeler üzerinde yarattığı olumlu sonuçlara bir örnek olarak verilemez?

- A) I B) II-III C) II D) IV

- 9- Asya'da konargöçer yaşam tarzının askerî yapılanmaya yansımalarını en doğru şekilde veren seçenek aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Vareng muhafızları
B) Askerliğin özel bir meslek olmadığı onlu düzene göre hareket eden atlı birlikler
C) Şövalyeler
D) Saf sistemi ile mücadele eden yaya birlikleri

- 10- I. Özel mülkiyet gelişmiştir.
II. İnsanları toprağa kayıtsız şartsız bağımlı değildir.
III. Özgürlüklerine çok düşkündürler.
IV. Ruhban sınıf bulunmaz.

Yukarıdaki toplumsal yaşama ait verilerin işaret ettiği en uygun yaşam tarzı hangi seçenekte verilmiştir?

- A) Konargöçer bozkır yaşam tarzı
B) Yerleşik yaşam tarzı
C) Bedevi yaşam tarzı
D) Ticaretle meşgul olunan yaşam tarzı

ÖLÇME DEĞERLENDİRME SORULARI CEVAP ANAHTARI**1. Ünite Dünde kalanı öğreten bilim dalı tarih**

1	C	2	D	3	B	4	A	5	D
6	B	7	C	8	D	9	B	10	D

2. Ünite Anadolu'da insanlığı ilk dönemleri

1	D	2	C	3	A	4	B	5	A
6	D	7	D	8	B	9	C	10	A

3. Ünite Sürprizlerle dolu Orta Çağ

1	D	2	A	3	B	4	C	5	D
6	C	7	D	8	D	9	B	10	A

- SÖZLÜK -**-A-**

- aforoz :** Hristiyanlıkta kilise tarafından verilen cemaatten kovma cezası
- afet :** Çeşitli doğa olaylarının sebep olduğu yıkım
- anakronizm :** Bazen bir tarihî olgunun var olmadığı bir dönemde varmış gibi düşünülmesi ve yansıtılması şeklinde, bazen de tarihçilerin tarihî olguları açıklarken yaşadıkları zamanın yaklaşımlarına, kavramlarına ve değerlerine başvurularıyla ortaya çıkan durum.
- anal :** Hitit hükümdarlarının tanrılarına hesap vermek amacıyla yazdıkları yıllıklardır
- anfora :** İki kulplu, dibi sivri, dar boyunlu, karnı geniş testi
- armatör :** Ticaret gemisi sahibi
- arasta :** Çarşılarda veya alışveriş bölgelerinde aynı işi yapan esnafın bir arada bulunduğu bölüm
- aristokrat :** İktidar imtiyazını elinde tutan ve iktidarını soy bağı ile sürdüren toplumsal sınıf
- azınlık :** Bir toplulukta herhangi bir nitelik bakımından ayrı ve ötekilerden sayıca az olanlar

-B-

- baharat :** Yiyecek ve içeceklere hoş koku ve tat vermek için kullanılan tarçın, karanfil, zencefil, karabiber vb. maddeler.
- baron :** Soyluluk unvanı
- bedesten :** Kapalı çarşı
- buhur :** Dinî törenlerde yakılan kokulu ağaç vb. maddeler
- burjuva :** Şehirde yaşayıp özel imtiyazlardan yararlanan

-Ç-

- çarmıh :** Birbiri üzerine çapraz konmuş iki tahtadan oluşan, suçlunun öldürülmek amacıyla çivilendiği haç biçimindeki darağacı.

-D-

- defin :** Ölü gömme
- derebeyi :** Ortaçağda derebeylik sisteminde; üzerinde yaşayan insanlarla birlikte toprağın sahibi olan, şatolarda oturan, silahlı askerler besleyen asilzade

-E-

- engizisyon :** Orta Çağda, Katoliklerde katı din inançlarına karşı gelenleri cezalandırmak için kurulan kilise mahkemelerinin adı

-F-

- fanatik :** Bağnaz, tutucu
- fief :** Geçimlik toprak arazi, tımar
- figürin :** Taş, ahşap, pişmiş toprak, metal gibi malzemelerden yapılan ve genellikle canlı varlıkları betimleyen taşınabilir küçük sanat eseri/ heykelcik

-G-

- garnizon :** Bir şehri savunan veya yalnız orada bulunan askerî birlikler
- gizem :** Aklın erişemediği veya çözülemeyen şey, sır
- grev :** İş bırakımı

-H-

- halife :** Hz. Muhammed'in vekili ve dünyadaki Müslümanların başı olan kimse
- han :** Yolcu ve ticaret kabilelerinin konakladığı yapı, büyüğü kervansaray.
- hanedan :** Hükümdar, devlet büyüğü vb. bir kişiye dayanan soy, büyük aile
- havari :** Bağlı olduğu önderinin düşünce ve inançlarını yayan kimse.
- halef :** Birinin ardından gelip onun makamına geçen kimse, ardıl
- horda :** Millet, devlet

höyük : Tarih boyunca türlü nedenlerle yıkılan yerleşme bölgelerinde, yıkıntıların üst üste birikmesiyle oluşan ve çoğu kez içinde yapı kalıntılarının gömülü bulunduğu yayvan tepe

hukuk : Toplumunu düzenleyen ve devletin yaptırım gücünü belirleyen yasaların bütünü

-K-

kapan : Pazar yeri

kast sistemi : Hindu dinine inananların toplumsal olarak örgütlenmesi amacıyla yaratılmış bir sosyal merdiven sistemidir. Her Hindu bir 'kast' içine doğar.

kavim : Aralarında töre, dil ve kültür ortaklığı bulunan, boy ve soy bakımından da birbirine bağlı insan topluluğu, budun

klan : Ortak bir atadan geldiklerine inanan, kendi aralarında evlenmeyen, hem ana, hem de baba çizgisine göre düzenlenmiş, birbirleriyle akraba, birden çok büyük ailenin bir araya gelmesi sonucu oluşan toplumsal birlik

kenani : İsrail oğullarının inançlarına göre adanmış ülke ya da İsrail ülkesi olarak kabul ettikleri bölgede yaşayanlar

kilise : Hristiyanların ibadet etmek için toplandıkları yer

konsil : Öğreti ve kilise düzeni ile ilgili sorunları çözümlenmek üzere toplanan piskopos ve din bilginlerinden oluşan kurul

koloni : Bir devletin nüfusunun bir bölümünü yerleştirmek için deniz aşırı bir ülkeye sahip çıkması ve yurttaşlarını oraya iskân etmesi halinde meydana gelen yeni yurt.

-L-

lake : Lak ile cilalanmış

lord : Babadan oğula veya ailenin ilk erkek kişisine geçen veya kral tarafından bağışlanan soyluluk unvanı olup lordlar feodalizm döneminin soylu savaşıdır.

-M-

- malikâne :** Geniş bir alana kurulmuş, büyük ve gösterişli ev, yurtluk
- mikrolit :** Mezolitik Çağ'da insanların kullandıkları boyutları küçülen aletlere minitaş anlamında verilen isim.
- mit :** Toplum içerisinde bilinmeyen zamanlarda doğan ve tarihin akışı içinde genişleyerek yayılan; dünyanın yaratılışı, insanların ve diğer canlıların var oluşları hakkında toplumun ortak inancını ve düşüncesini ortaya koyan anlatılar

-O-

- obsidyen :** Volkan camı, doğal yollarla oluşan volkanik kökenli bir cam türü.
- oligarşi :** Siyasal gücün birkaç kişilik bir grubun elinde toplandığı yönetim, aristokrasinin daralmış biçimi, takım gücü

-P-

- papirüs kâğıdı :** Eski Mısırlıların Nil kıyılarında yetişen, sürüngen, çıplak saplı, otsu papirüs bitkisinin saplarından yaptıkları kâğıt.
- prehistorik çağ :** Yazının icadından önceki dönemle ilgili ya da yazının icadından önceki dönemden kalma
- piskopos :** Katoliklerde, bir bölgenin din işlerine başkanlık eden, papazlığın en yüksek aşamasında olan din görevlisi
- put :** Kimi ilkel toplumlarda, doğaüstü gücü ve etkisi olduğuna inanılan, tanrı olarak tapılan, genellikle canlı bir varlığı, özellikle insanı gösteren, tahtadan, taştan, topraktan yapılmış yontu.

-R-

- rahip :** Hristiyan din adamı
- ribad :** Güvenlik-konaklama işlevli yarı askerî yapı

-S-

- satraplık :** İran medeniyetinde ülke topraklarının ayrıldığı idari birimlere (eyaletlere) verilen ad olup Şahgözü ve şahkulağı adlı müfettişlerce denetlenirdi

sürgün : Ceza olarak belli bir yerin dışında veya belli bir yerde yaşamaya mecbur edilme

-Ş-

şövalye : Ortaçağ Avrupa'sında seçkin ve profesyonel bir atlı asker sınıfı

-T-

tapates : Friglerde dokumacılık sanatının ürünlerinden biri, bir tür kilim

tapınak : İçinde ibadet edilen, tapınılan yapı, mabet, ibadethane, ibadetgâh

tarikât : Aynı dinin içinde birtakım yorum ve uygulama farklılıklarına dayanan, bazı ilkelerde birbirinden ayrılan Tanrı'ya ulaşma ve onu tanıma yollarından her biri

tefecî : El altından yüksek faizle ödünç para veren kimse, faizci

-V-

vassal : Derebeyine bağlı toprak çalıştıran kimse

-Y-

yahuda : Kudüs

-Z-

ziggurat : Sümerlerde dört köşe tasarlı, yapı çevresinden yukarı çıkan dolanmalı bir yolu bulunan, piramide benzer tapınak

KAYNAKÇA

Kaynak kitap listesi

KARABAĞ, G. 2011, Disiplinlerarası Tarih Çalışması, Tarih Nasıl Yazılır? İstanbul, Tarihçi Kitabevi s.223-226'dan düzenlenmiştir.

Prof. Dr BAHAR Hasan 2015 Eskiçağ Uygarlıkları, Kömen Yayınları, İstanbul

RİBARD Andre 2015 İnsanlık Tarihi, Evrensel Basım Yayın, İstanbul. Çevr: Hüseyin SAYGILI

GÜVEN İsmail (Editör) 2016, Uygarlık Tarihi, Pegem Akademi Ankara

Yenilikçi tarih Öğretimi Etkinlik Örnekleri, Ocak 2012 Harf Eğitim yayıncılık, Ankara.

LLOYD Seton,1998,Türkiye'nin Tarihi TÜBİTAK Popüler Bilim Kitapları Ankara

Görsel Kaynakça listesi

Ünite 1

Konu 1

Görsel 1.1.1 Geçmiş bizim için günümüze taşıyan bilim dalı tarih

<http://www.sametkoseoglu.com/tarih/> 18/05/2018

Görsel 1.1.2 Tarihin konusu infografisi

<http://img.eba.gov.tr/280/241/9c8/dff/c3e/f64/86c/a83/e81/4c0/3ac/2e1/b7c1b4/002/2802419c8dff3ef6486ca83e814c03ac2e1b7c1b4002.jpg>

Görsel 1.1.3 İskandinav midgard tasviri

<https://www.tarihli-sanat.com/wp-content/uploads/2017/10/Midgard.jpg> 16/05/2018

Görsel 1.1.4 Çivi yazısının gelişim ve analizini gösteren tablo

https://4.bp.blogspot.com/-v3nk2FVRc-k/Wp-_JSjd7mI/AAAAAAAA-AJjw/DZjd4BdPXEOg2yokq2eVZEbvRlwt8AEtACLcBGAs/s1600/YeniBel-

ge%2B2018-03-07%2B%25284%2529.jpg 16/05/2018

Görsel 1.1.5 Hazar bayrağı

<https://store.donanimhaber.com/b3/0c/1e/b30c1e01292d6c86866b681e8ece6d7d.jpg>
2/6/2018

Görsel 1.1.6 3 Metroloji bilimi

<https://anahtar.sanayi.gov.tr/tr/news/dunya-metroloji-gunu/739> 16/05/2018

Görsel 1.1.7 Mühür bilimi

<https://1.bp.blogspot.com/-j1wE7sY7qrM/Wp0C91SaUQI/AAAAAAAAAJhQ/80f-9BhbeZpcpPCFskHty0IDnUPYs5RMBQCLcBGAs/s1600/yannick-dubeau-fig3-7.jpg> 16/05/2018

Görsel 1.1.8 Papiroloji

<http://www.gribilge.com/wp-content/uploads/2012/01/UB-Bergen-MS-1836-1b-1.jpg> 16/05/2018

Görsel 1.1.9 Epigrafi kitabe bilmi

<http://www.biligbitig.com/2014/03/orhun-yaztlar-bilge-tonyukuk-1-yazt.html>
16/05/2018

Görsel 1.1.10 Etnoğrafya

<http://imamkoy.com/wp-content/uploads/2011/10/PICT1517.jpg> 21/05/2018

Konu 2

Görsel 1.2.11 Düşünür Goethe

<https://i0.wp.com/academyofideas.com/wp-content/uploads/2014/02/Goethe-2.jpg>
18/05/2018

Görsel 1.2.12 Türk binicilik sporu

<http://www.istanbul.gov.tr/tr/guncel/haberler/etno-spor-kultur-festivali-basladi>
18/05/2018

Görsel 1.2.13 Türk kültür öğeleri

<http://www.dogakoleji.k12.tr/kampusetkinlikleri/kadikoy-kampusu/kultur-ogeleri-miz/151008> 18/05/2018

Görsel 1.2.14 Osmanlı Türk Müziği ve musiki çalgıları

<http://abdulhamid.site/abdulhamid-ve-muzik/abdulhamit-muzik-ve-musiki/osmanli-turk-muzigi-musiki-calgi-bilgileri/> 18/05/2018

Görsel 1.2.15 Millî kimlik, bayrağımız

<http://www.guncelmeydan.com/pano/baskanlik-sistemine-karsi-mucadele-milli-kimlik-krizi-ve-milli-guvenlik-sorunu-mithat-akar-t44361.html> 17/05/2018

Görsel 1.2.16 Tarih bilinci olmaksızın uluslararası ilişkileri değerlendirme

ULİSA ANALİZ, Türk Dış Politikasının Son 10 Yılı Seminer Serisi- 1

Görsel 1.2.17 Osmanlı'da ekmeğin gramajını düşük tutan fırıncıların boynuna tahta bir külah geçirilir veya para cezası verilir.

<http://www.gumushane.gen.tr/v2/osmanlida-esnafa-verilen-cezalar-makale,441.html> 23/05/2018

Konu 3**Görsel 1.3.18** Günü 24 eşit süre halinde belirleyip bildiren ilk saat Jacopo di Dondi'nin (Cakobo di Dondi) Milano'daki Saint Gothard (sen gotard) Kilisesi'nin saatidir. (1334)

GİMPEL JEAN 2005 Ortaçağ'da Endüstri Devrimi, TÜBİTAK Popüler Bilim Kitapları Ankara

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/5/56/Orologio_astronomico_-_Museo_scienza_tecnologia_Milano_05869_04_dia.jpg 11/08/2018

Görsel 1.3.19 Babil'de astronomlar. MÖ 3 Mayıs 1375'te meydana gelen güneş tutulmasını kayda geçirdiler

https://2.bp.blogspot.com/-7DPHpMirwZc/WjK2t_F8l5I/AAAAAAAAI5A/_1_kbx8z_M4pKdN4TyWGyQYU3Gs3AjSxQCLcBGAs/s1600/sumerler-hakkinda-merak-edilen-hersey-1497040264-16308225938.jpg 19/05/2018

Görsel 1.3.20 12 hayvanlı Türk takvimi

https://chinamirror.files.wordpress.com/2012/09/img_2386.jpg 20/05/2018

Görsel 1.3.21 Güneş

<http://gunesenerjisistemleri.com/blog/gunes-enerjisi-nedir/> 21/05/2018

Görsel 1.3.22 Ay

<https://www.nasa.gov/sites/default/files/thumbnails/image/christmas2015fullmoon.jpg> 21/05/2018

Ünite 2**Konu 1****Görsel 2.1.1** Paleolitik çağ insanını gösteren canlandırma çizimi

Aktüel Arkeoloji dergisi sayı 46 sf 47

Görsel 2.1.2 Çatalhöyükte bulunan kabuklu buğday

Aktüel Arkeoloji dergisi sayı 49 sf 74

Görsel 2.1.3 Çatalhöyük şehri

<http://www.illustrationartgallery.com/acatalog/info-JacksonJericho.html> 23/05/2018

Görsel 2.1.4 Obsidyen Byblos tipi ok ucu. Çayönü, MÖ10-7. bin yıl, Diyarbakır

Aktüel Arkeoloji dergisi sayı 46 sf 72

Görsel 2.1.5 Kum taşından yapılmış gerdanlık, Çayönü, Diyarbakır Müzesi

Aktüel Arkeoloji dergisi sayı 46 sf 47

Görsel 2.1.6 Çatal höyük evinin içi

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/0/08/Catal_H%C3%BCy%C3%B-CK_EL.JPG

Görsel 2.1.7 Yabanöküzü avının duvar resminde yeniden canlandırılış

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/6/66/A_reconstruction_of_the_aurochs_hunting_scene_in_the_mural.jpg

Görsel 2.1.8 Saldırgan durumlu bir aslan betimlemeli T dikilitaş, Göbeklitepe kazı arşivi

Aktüel Arkeoloji dergisi sayı 46 sf 51

Görsel 2.1.9 Göbekli tepe ana kazı çalışmalarından bir görüntü c Alpaslan BERBER

Aktüel Arkeoloji dergisi sayı 46 sf 67

Görsel 2.1.10 MÖ 17. Yüzyıl Orta Tunç dönemi Tilmen yerleşkesinin dijital yeniden kurgulanmış hali,

Aktüel Arkeoloji dergisi sayı 50, sf 56-57

Görsel 2.1.11 Güneydoğu Anadolu Tunç çağı Malatya Aslantepe tunç çağı yerleşke canlandırması

Görsel 2.1.12 Batı Anadolu Tunç çağı Demircihöyük yerleşkesi canlandırması

https://auzefalmsstorage.blob.core.windows.net/auzefcontent/ders1/anolunun_tarihi_cografyasi/4/index.html

Görsel 2.1.13 Şittili'nin soğanı

<http://www.artfulliving.com.tr/edebiyat/bir-hitit-efsanesi-hayatin-anlami-soganda-mi-sakli-i-7678> 23/05/2018

Görsel 2.1.14 Anadolu'nun yazıdan önceki, tarihi çağları infografisi

Konu 2

Görsel 2.2.15 Tapınak okulları, tablet evi

<https://agarthistory100.files.wordpress.com/2015/09/escribas-mesopotamia.jpg>
29/05/2018

Görsel 2. 2.16 Hastalıkları kötü ruhları korkutmak amacı ile kapı eşiklerine, kapıların yanlarına, yatak odasının köşelerine gömülen kuş adam figürinler.

<https://ma91c1an.files.wordpress.com/2015/07/bird-apkallu-statuettes.jpg>
25/05/2018

Görsel 2.2.17 Hamile kadınların koruyucusu, tanrıça Toeris, Antik Mısır'da sağlıkla inancın içe içe olduğunun bir kanıtıdır.

<http://www.feniksdergi.org/eski-misirda-tip/#prettyPhoto/1/04/06/2018>

Görsel 2.2.18 Nil nehri kıyısında bir Sümer şehir devleti ve tapınak, depo ve bilim merkezi olarak kullanılan ziggurat

https://2.bp.blogspot.com/-fs4QKcCozQ4/WYMIsyTMfFI/AAAAAAAAAHYQ/4Iwy-MWbqBVktsc9jShJaT-4rMDt1J1Y8gCLcBGAs/s1600/ancient_mesopotamia_by_jbrown67-d61mbsq-1.jpg 04/06/2018

Görsel 2.2.19 Yaklaşık 2000 yıl önce, Çin Sichuan eyaletinde yapılan tuz elde etme amacıyla derin delme işlemine ait bir kroki

<http://www.pvisoftware.com/blog/wp-content/uploads/2012/01/Ancient-chinese-drilling.jpg>

Görsel 2.2.20 MS II. yüzyıla ait Efes müzesinde yer alan cerrahi ve kozmetik aletler günümüz aletlerinin ilk tasarımlarındandır.

Aktüel Arkeoloji Dergisi sayı 42 sf 108

Konu 3

Harita 2.3.1 Mezopotamya Uygarlıkları

Harita 2.3.2 Anadolu Uygarlıkları

Harita 2.3.3 Mısır ve İran Uygarlıkları

Harita 2.3.4 Çin ve Hint Uygarlıkları

Harita 2.3.5 Doğu Akdeniz Uygarlıkları

Konu 4

Görsel 2.4.21 Buzulların erimesi

<https://www.aydinlik.com.tr/bilim-ve-teknoloji/2017-ocak/antarktika-da-kafalari-ka-ristiran-nesne>

Harita 2.4.6 Bereketli Hilal Bölgesi

<https://vignette.wikia.nocookie.net/system-of-knowledge/images/e/ec/Mesopotamia.jpg/revision/latest?cb=20171226170906&format=original> 29/05/2018

Görsel 2.4.22 Neolitik çağın ilkel yaşamı

Aktüel Arkeoloji dergisi sayı 54,sf 58

Harita 2.4.7 Neolitik yaşamın hızlı ve yoğun yayılımı,

Aktüel Arkeoloji dergisi sayı 54, sf 55)

Harita 2.4.8 Anadolu'ya Ege Göçleri

Dünya Tarih Atlası cilt1,Sf 46

Harita 2.4.9 Deniz kavimlerinin tüm Akdeniz çevresine yönelik göç hareketleri

Dünya Tarih Atlası cilt, sy 24

Harita 2.4.10 MÖ 2 bin başlarında Anadolu'ya diğer göçler

Aktüel Arkeoloji Dergisi sayı 54 sf 81

Görsel .2.4.23 Yahudilerin Babil sürgünü

<http://ankara.hayatvakfi.org.tr/etkinlik/goc-hareketleri-konferanslari-yahudadan-babile-yahudilerin-surgunu/> 05/06/2018

Görsel 2.4.24 Sert bir kuşatmadan sonra Roma İmparatoru Vespasiano'nun oğlu Tito Kudüs'ü fethetmeyi başardı, tapınağı yıktı ve Yahudileri kovdu

<http://almacendeclasicas.blogspot.com/2016/02/la-destruccion-del-templo-de-jerusalen.html> 05/06/20189

2.4.25 ilk Hristiyanlık adını alabilecek öğretisi, büyük oranda Filistinli bir Yahudi olan Hz. İsa'nın şahsiyeti etrafında gelişmiştir.

<http://www.comboni.org/en/categorie/308> 02.08.2018

Harita 2.4.11 Hristiyanlığın yayılışında önemli rol oynayan Aziz Paulos'un (Pavlos) inancını yaymak için yaptığı seferler

Büyük Tarih Atlası cilt 1 sy 106

Görsel 2.4.26 Surlarla çevrilmiş Kaniş kentinin altındaki Asur kolonisinde (karum) tüccarlar hesap tutuyorlar

(LLOYD Seton,1998,Türkiye'nin Tarihi TÜBİTAK Popüler Bilim Kitapları Ankara sy 18

Harita 2.4.12 Asur İmparatorluğu

https://visualunit.files.wordpress.com/2010/05/assyria_empire.png 30/05/2018

Harita 2.4.13 Fenike kolonileri

Dünya Tarih Atlası cilt 1 sayfa 38

Görsel 2.4.27 Fenikeli tüccarlar

<http://lahistoriaenimágenesblog.blogspot.com/2011/11/1500-1250-ac.html>

Harita 2.4.14 Anadolu'daki çağdaş eski Çağ Krallıkları

Dünya Tarih Atlası cilt 1,Sf 34

Harita 2.4.15 Soğd bölgesi, Sogdiana -ipek yolu

<https://daviderrick.files.wordpress.com/2012/06/silk-road.jpg> 31/05/2018

Görsel 2.4.28 Semerkand ve Buhara arasındaki Zerefşan Vadisi ile Kaşkaderya Irmağı boyunca uzanan Soğd Bölgesi'nde bir kervan

http://www.turkmenistan.gov.tm/_tmt/?id=10489 31/05/2018

Konu 5

Görsel 2.5.29 MÖ 8. yüzyılda Atina kent devleti

http://www.emersonkent.com/map_archive/athens_points_5th_century.htm
31/5/2018

Şema 2.5.30 Solon reformları ile Atina'nın yeni yönetim şeması

Dünya Tarih Atlası cilt 1 sf 54

Şema 2.5.31 Kleisthenes reformları ile Atina'nın yeni yönetim şeması

Dünya Tarih Atlası cilt 1 sf 54

Görsel 2.5.32 Romalılar seçim yapan ilk cumhuriyettir.

<http://st2.ancientfacts.net/wp-content/uploads/2016/03/Rome-Elections.jpg>
02/06/2018

Görsel 2.5.33 Asur Devleti'nde yapı malzemesi taşıyan köleler, British Museum Londra

Aktüel Arkeoloji S55, sy 45

Görsel 2.5.34 Antik Mısır'da köleler silahlı muhafızlarca sayılıyor.Bolonya Arkeoloji Müzesi İtalya.

Aktüel Arkeoloji dergisi sayı 55, sy 43

Görsel 2.5.35 III.Tutmosis döneminde Mısır sarayına küle ve hediyeler taşıyan Minos tüccarları Mısır Teb şehri Rekhmire mezarından MÖ yaklaşık 15. yüzyıl Teb şehri Rekhmire mezarından.

Aktüel Arkeoloji dergisi sayı 33, sf 101

Görsel 2.5.36 Hz Süleyman'ın yaptırdığı mabet MS 70'de Romalılarca yıkılmış olup mabetten günümüze sadece batı duvarı(ağlama duvarı) kalmıştır.

474195559 shutterstock nr

Ünite 3.

Konu 2

Harita 3.1/1-2-3 Avrupa'yı istila eden bozkır kavimler,

Dünya Tarih Atlası cilt 1 sf 112,

Harita 3.1/4 Roma İmparatorluğu'nun yerine geçen krallıkların yükselişi

Bizans Tarih Atlası sf 40

Harita 3.1.5 VII-IX-X. yüzyılda Normanların kurdukları devletler.

Dünya Tarih Atlası cilt 1 sf 130

Görsel 3.1.1 Orta Çağ'da bir malikâne benzetim çizimi

<http://historiassetimoano.blogspot.com/2017/> 15.06.2018

Harita 3.1.6-7 X ve XI. yüzyılda Bizans, XII. Yüzyılda Bizans

Dünya Tarih Atlası cilt 1 sf 174

Harita 3.1.8 Latin işgali ve sonrasında Bizans İmparatorluğu 1204-1261

Dünya Tarih Atlası cilt 1 sf 206

Harita 3.1.9 750'ye kadar İslamiyet'in yayılışı

Dünya Tarih Atlası cilt 1 sf 134

Harita 3.1.10 VI, VIII ve IX. yüzyıllarda İslamiyet'in yayılışı

Dünya Tarih Atlası cilt 1 sf 136

Harita 3.1.11 Tang hanedanı döneminde Çin (618-907)

Dünya Tarih Atlası cilt 1 sf 176

Harita 3.1.12 Song hanedanı döneminde Çin (960-1227)

Dünya Tarih Atlası cilt 1 sf 176

Harita 3.1.13 XIII/XIV. yüzyılda Moğol İmparatorlukları

Dünya Tarih Atlası cilt 1 sf 178

Görsel 3.2.2 İngiliz halkı parlamentonun ürettiği siyasetten ve ekonomik kurumlardan kralın zamanında hiç olmadığı kadar faydalandı

<https://www.wannart.com/4-maddede-ingilterede-sanayi-devrimine-giden-yol/>
18.07.2018

Harita 3.2.14 Asya ve Avrupa arasında ticaret ticari mallar ve ticaret yolları

Mc EVEDY Colin Orta Çağ Tarih Atlası sf 85

Görsel 3.2.3 Kıbrıs açıklarında bulunmuş bir batıkta geminin ambarındaki amforalar

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/0/05/Bulunan_Anforalar-K%C4%B1br%C4%B1s.jpg 20.06.2018

Görsel 3.2.4 Tütsü (buhur) deve kervanlarıyla önce Akdeniz'e getirilir ve sonra pazarlanırdı.

<https://metaneden.com/c/buhur-neden-yapilir> 21.06.20189

Harita 3.2.15 Tütsü Yolu

Harita 3.2.16 Altın, köle, tuz, giysi ve deve kuşu tüyü Trans Sahra Yolu'nun başlıca ticari mallarıydı

Harita 3.2.17 İpek yolu

Görsel 3.2.4 OrtaÇağ'ın ticaret merkezi Constantinapolis'te günlük yaşam

<http://lahistoriaenimágenesblog.blogspot.com/search/label/23.%20SIGLO%20VI>
26.06.2018

Görsel 3.2.5 Bir Moğol kuşatması

<https://www.historyonthenet.com/reasons-mongolian-army-unstoppable/>
21.06.2018

Harita 3.2.18 Veba'nın ticaret yolları aracılığı ile yayılışı (1346-1353)

Mc EVEDY Colin Orta Çağ Tarih Atlası sf 85

Konu 3

Görsel 3.3.7 Şövalyelik kılıç kuşanma töreni

<http://orbiscatholicussecundus.blogspot.com/2017/11/catholic-knighthood-exemplifies-finest.html> 25.06.2018

Görsel 3.3.8 Bozkırı savaşçı kavimleri Avrupada

<https://bozkirda.tumblr.com/image/146547328253> 21.06.2018

Görsel 3.3.9 Moğol askerleri zırhlarının altına yaralandıklarında ipeğin gücü ve dayanıklılığı ile yaralarının derin olmaması için ipek gömleği giymek zorundaydı

<http://theconversation.com/wet-climate-helped-genghis-khan-conquer-asia-24185>
21.06.2018

Konu 4

Görsel 3.4.10 Evrensel hukuk sembolü

<https://justice4ny.com/wp-content/uploads/2016/10/bronze-lady-justice.jpg>
22.06.2018

Dergiler

Aktüel Arkeoloji Sayı 33,42,46,49,50,54,55

İnternet üzerinden makale ve dergiler

Yılar Ömer, Mit-Efsane ve Eğitim,2005 Kazım Karabekir Dergisi Sayı 11

(<http://dergipark.gov.tr/download/article-file/31435>)

Bilim (Bilim Felsefesi) KILLIOĞLU İsmail , (Bilim felsefesi <http://www.filozof.net/Turkce/felsefe/bilim-felsefesi/472-bilim-tarihi-felsefesi-hintte-bilim-cinde-bilim-mi-sirda-bilim-islamda-bilim-antik-cag-bilim-bilim-felsefe-astronomi-fizik-tip-biyoloji-sosyoloji-siyaset-bilimi-psikoloji-antropoloji-bilim-ve-din-bilim-dallari.html>)
24/05/2018

NAZIR Bayram,Prof. Dr Osmanlı'da esnafa verilen cezalar

<http://www.gumushane.gen.tr/v2/osmanlida-esnafa-verilen-cezalar-makale,441.html>

Recep KÜLCÜ, Akademia Disiplinler arası Bilimsel Araştırmalar Dergisi 1 (1), 1-5, 2015

İslam Ansiklopedisi Yahudilik, Cilt 43 sayfa 190-191

<http://www.islamansiklopedisi.info/dia/ayrmetin.php?idno=430190>

ÇALIK Etem, Hristiyan medeniyetinin dini kaynakları, Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi 12/2 (2010) 57-62

file:///C:/Users/Yuksel%20KAPLAN/Downloads/46-81-1-SM.pdf

EKER Süer, Orta Asya'nın Gizemli halkı Soğdlular, Soğd ve Sodca

<http://dergipark.gov.tr/download/article-file/143255>

BOZKURT H.Argun, Avukat, Eskiçağlarda Anadolu'da Hukuk (Hitit, Asur Sümer)

<http://www.ankarabarusu.org.tr/siteler/ankarabarusu/hgdmakale/2009-3/16.pdf>

TÜRKİYE DÜNYASI HARİTASI

İŞA RETLER	
	DEVLET SINIRI
	BAĞIMSIZ TÜRK DEVLETLERİ
	ÖZERK CUMHURİYETLER

BAĞIMSIZ DEVLETLER	
AZERBAJCAN	Bakü
KAZAKİSTAN	Astana
KIRGIZİSTAN	Bişkek
KUZEY KIBRIS TÜRK CUMHURİYETİ	Lefkoşa
ÖZBEKİSTAN	Taşkent
TÜRKİYE	Ankara
TÜRKMENİSTAN	Aşgabat

ÖZERK CUMHURİYETLER			
ALTAJ Ö.C.	Gomudalay	KABARDİN - BALKAR ÖZERK CUMHURİYETİ	Nişkiç
BAŞKORTOSTAN Ö.C.	Ufa	SINCAN UYGUR ÖZERK BÖLGESİ	Urumçi
CUVAŞ Ö.C.	Çeboksarı	TATARİSTAN ÖZERK CUMHURİYETİ	Kazan
DAĞİSTAN Ö.C.	Mahaçkale	SAHA (YAKUTİSTAN) MUHTAR C.	Yakutsk
HAKASYA Ö.C.	Abakan		

Haritada Kullanılan Kısaltmalar	
Ö.C.	Özerk Cumhuriyet
Ö.C. (bz.)	Özerk Bölge (Bağımsız)
KATC	Kırsal Alan Tarım Cumhuriyeti

Not: Akarete İsimler 1972 Zamanına Göre Verilmiştir. Akarete İsimler Değişiklik Gösteren Ülkelerin İsimleri Haritada Akarete İsimlerle Gösterilmiştir.